

ALMA

MATER

CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

God. V.

Zagreb, travanj-svibanj 1942.

Broj 8-9.

NAŠ IZGOVOR KROZ RIME

Sveuč. prof. dr. Stjepan Ivšić

Tko je pratio naš duhovni život posljednjih godina prije osnivanja banovine Hrvatske, taj zna, da je tadašnji predsjednik »Seljačke Sloge« Rudolf Herceg, pišući sam etimološki, zahtijevao, da i mi svi ostali Hrvati pišemo etimološkim pravopisom, kojim ćemo, kako je on kazivao, biti dužni pisati, kad na vlast dođe Hrvatska seljačka stranka. No zahtjev predsjednika »S. Sloge« nije nailazio na odziv, pa je i sam »Hrvatski Dnevnik«, glavni stranački list, ostao pri dotadašnjem hrvatskom fonetskom pravopisu, kojim je i »Matica Hrvatska« izdavala sva svoja izdanja. U povodu jednakoga zahtjeva, koji je predsjednik »S. Sloge« priopćio i tada osnovanom društvu »Hrvatski jezik«, napisao sam ja kao glavni urednik društvenoga časopisa »Hrvatski jezik« članak »Etimologija i fonetika u našem pravopisu« (v. I, 3—13).

Pitanje uvođenja etimološkoga pravopisa javilo se opet i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Kako je u tome smislu izdana već i zakonska odredba, ja na ovome mjestu ne bih ni spominjao pravopisnoga pitanja, da nije s pitanjem našega pisanja pokrenuto i pitanje našega izgovora. Mnogi misle, da odsad treba da ne samo etimološki pišemo, nego prema etimološkom pisanju da i govorimo, pa se neki trude, da na pr. *častnik* ili *zapovjedništvo* izgovore sa *stn* i *čt*, kako se mnogi trude, da i future kao *bit ću* izgovore sa *t* (ispred *ću*). Tako sam nedavno došao u priliku, da čujem ozbiljnu tvrdnju, da treba da izgovaramo »muževno« *bez-značajan* (a ne *beznačajan*), *iz-puniti* i dr., kako će, ako mi danas i ne govorimo možda tako, govoriti mlađi naraštaji. Upravo zato, što je takvo shvaćanje potpuna zabluda, nakanio sam se, da napišem ovo nekoliko redaka. Jer treba da osobito istaknem, da mi možemo pisati, kako hoćemo, etimološki ili fonetski, ali u obadva slučaja izgovor naš mora ostati isti, t. j. onaj, koji odgovara prirodnom svojstvu hrvatskoga jezika; nametanje drugoga kojega izgovora bilo bi nasilje na našem jeziku. Dobro je znati, da naopako ocjenjivanje našega pravoga izgovora sa »muževan« i »bapski« nalazimo i kod našega zaslužnoga muzikologa Kuharča, koji je, u svojoj raspravi »O hrvatskom ... pravopisu na temelju glazbene eufonije« (1889.), preporučujući pisanje *žalostno* i *koristno* mjesto *žalosno* i *korisno* rekao, da te riječi pisane sa *t* »glase muževno i krjepko«, a bez *t* »meko-

putno«, i da »učenjaci junackoga naroda« griješe, što hoće da narodu »stvore i narinu jezik nemuževan i babski« (str. 10).

No ni jedan »učenjaci« nije imao niti ima namjere, što je spominje Kuhač; »učenjaci« se samo trude, da utvrde pravi narodni izgovor i da rezultate svojih opažanja i istraživanja i drugima objave, da se onda prema potrebi postave normativna pravila. Tako su stručnjaci i u ovom slučaju opažajući živi govor i ogledajući starije pisanje riječi kao *žalostno* i *koristno* došli do spoznanja, da se *t* u suglasničkom skupu *stn* gubi, prema čemu je onda postavljeno pravilo, da se taj skup u fonetskom pravopisu piše samo *sn*. Zato kazati, da se *stn* izgovara u nas kao *sn*, nije nikakvo samovoljstvo kojega jezikoslovca, nego tvrdnja osnovana na potpunoj zbilji. Da li se taj naš pravi izgovor komu sviđa ili ne, za to nijesu jezikoslovci odgovorni, kao što nijesu krivi ni na pr. za naš tvrdi izgovor *krv* (sa samoglasnim *r*) prema mekom rus. *króv*, češ. i polj. *krew* (*krew*) i t. d.

Da ne bi tko za Kuhačem opet krivio samo jezikoslovce, ja ću se dalje u ovome članku o hrvatskom izgovoru pozivati samo na hrvatske pjesnike. Za taj postupak imam opravdanje i u dubrovačkoga pjesnika Dinka Ranjine, koji je već godine 1563., u posveti svojih pjesama »knjižniku« Mihi Menčetiću, govoreći o pjesnicima, rekao osim drugoga i ovo: »slídimo ovi put, u koji smo uljezli s pomoću spijevalac, zašto oni svijem nami voci su i oci svakoga razuma« (v. Pjesni razlike str. VII^b, u SPH XVIII, 4).

Tko je učio na pr. ruski ili engleski jezik, taj zna, koliko mu često pri čitanju pjesama pouzdan izgovor koje bolje poznate riječi u rimi kazuje i izgovor manje poznate, kako mu i raspoznat metar otkriva akcenat pojedinih riječi.

Tako u ovim Njekrasovljevim stihovima:

Stihí moí! Sviděteli živýe
Za mír prolýtyh sléz!
Rodíte' vý v minúty rokovyja
Dušěvnyh gróz
I b'ětes' o serdcá ljudskíja,
Kak vólny ob utés —

iz rime: *groz* — *slez* — *utes*, znajući, da se *groz* izgovara »*gros*«, možemo izvesti i izgovor »*sl'os*« i »*ut'os*«, a iz rime: *živye* — *rokovyja* — *ljudskíja* dokaz za učenje, da se završetak pridjeva u nominativu pl. u sva tri roda jednako izgovara, zbog čega se u reformiranom pravopisu jednako i piše, i to *-ye* ili *-ie*. Po jampskom pak stihu možemo sasvim pouzdano odrediti i postavljene akcente.

Tako nam rima u Puškinovim stihovima:

Tri děvy krasoty čudésnoj
V odeždě legkoj i preléstnoj (Ruslan i Ljudm.),
Est' v narodě sluh užásnyj
S toj pory mužik nesčástnyj (Utoplennik)

pokazuje, da se *-stn-* u riječi *prelestnoj* i *nesčástnyj* izgovara bez *t* kao *-sn-* u riječi *čudesnoj* i *užásnyj*.

Evo samo dva primjera iz engleskih stihova:

Adieu, adieu! my native *shore* [šōr]
Fades o'er the waters *blue* [blū];
The Night-winds sigh, the breakers *roar* [rōr],
And shrieks the wild sea-*mew* [mjū].
Byron, Ch. H. Pil. XIII₁.

With them I take delight in *weal* [wīl]
And seek relief in *woe* [wō];
And while I understand and *feel* [fīl]
How much to them I *owe* [ō],

My cheeks have often been *bedew'd* [bedjū'd]
With tears of thoughtful *gratitude* [grā'tetjūd].
R. Southey († 1843), The Scholar.

A sad ću na rimama hrvatskih pjesnika osvjetliti neke tvrdnje naših fonetičara. Kupeći građu za ovaj članak ogledao sam ove hrvatske pjesnike: *Arnolda*¹, *Balotu*², *Begovića*³, *Cesarića*⁴, *Domjanića*⁵, *Gundulića*⁶, *Hrvatsku mladu liriku*⁷, *Kornera*⁸, *Kranjčevića*⁹, *Krležu*¹⁰, *Markovića*¹¹, *Marulića*¹², *Matoša*¹³, *Nazora*¹⁴, *Preradovića*¹⁵, *Ranjinu*¹⁶, *Šenon*¹⁷, *Ujevića*¹⁸, *Vidrića*¹⁹, *Zlatarića*²⁰.

Najprije da vidimo, što nam naši pjesnici mogu reći o primjerima, kakvi su najprije spomenuti.

Hrvatski fonetičari uče, da se *zs* izgovara kao samo *s*, a *zz* kao samo *z*, pa da prema tome na pr. *razsuti* valja govoriti samo *rasuti*. Takav izgovor dokazuju i ove rime:

Koji svjetla po nebesih *razsu*
Dobra otca svietli stvori *da su*. Preradović 28.

Zlo te nađe po zlokobnom *času*
A ko dobro najveće na *glasu*
I po tvojoj zemljici se *razsu*. Preradović 126.

Tihi se miris po stazama *rasu*
Oblaci laki — — — — —
Na nebu lebde u umornom *času*.
Domjanić, Iz. pj. 117.

Oslušujuc hude *raspe*²¹
Da proždorstvo vječno *zaspe*.
Gundulić, Suze I 314—316.

Šaku praha prosu *rumenasta*
— — — — — ne *razsta*. Preradović 251.

Da se suglasnički skup *stn* u nas izgovara samo *sn* (kao i u ruskom jeziku), dokazuju i ove rime:

O koliko blude, ki kažu *došasna*,²²
brez razbora sude, kakono *iza sna*.
Marulić, Jud. I 81—2.

Nu meni taj *kasna* milosti biće har,
a tebi lje *časna* neće bit nikadar! Ranjina 56.

Kuplju se sve *gnusne* zviru u njem, neka znaš,
a meni lje *usne* okvasit vik ne daš. Ranjina 45.

¹ »Izabrane pjesme« (g. 1923.). — ² »Dragi kamen« (g. 1938.). — ³ »Vrelo« (1912.). — ⁴ »Spasena svijetla« (g. 1938.). — ⁵ »Kipci i popevke« (g. 1917.), »Izabrane pjesme« (g. 1924.), »V suncu i senci« (g. 1927.). — ⁶ »Arijadna« (g. 1633.: SPH knj. IX³ 137—197), »Suze sina razmetnoga« (g. 1670. = SPH. knj. IX³ 349—369). — ⁷ = XXXII. knj. Savr. hrv. pisaca (g. 1914.). — ⁸ »Obasjane staze« (g. 1941.). — ⁹ »Pjesme« (1926.). — ¹⁰ »Balade Petrice Kerempuha« (g. 1936.), »Knjiga lirike« (g. 1932.), »Pjesme u tmuni« (1937.), »Simfonije« (1933.). — ¹¹ »Iz mladih dana« (g. 1883.). — ¹² »Judita« (g. 1521. = SPH knj. I₁—72). — ¹³ »Pjesme i epigrami« (= Djela V., 1938.). — ¹⁴ »Intima«, »Hrvatski kraljevi« (g. 1912.), »Lirika« (g. 1910.), »Nove pjesme«, »Pjesme u šikari...«, »Pjesme ljuvene«. — ¹⁵ »Pjesnička djela« (g. 1873.). — ¹⁶ »Pjesni razlike« (g. 1563. = SPH. knj. XVIII). — ¹⁷ »Pjesme« (= Sabrana djela X, 1933.). — ¹⁸ »Ojađeno zvono« (g. 1933.). — ¹⁹ »Pjesme« (1924.). — ²⁰ »Elektra« i dr. (g. 1597. = SPH. knj. XXI).

²¹ Mjesto etimološkoga *razspe* (od nom. sg. *razsap*).

²² Mjesto etimol. *došastna*.

Kad sumrak već se *zgasne*,
— — — — — on će Ti
Cjelivat drage *usne*. Domjanić, Iz. pj. 106.

Sveto zlatno popodne teče s mirisne *usne*.
— — — — —
I savjest će Vaša da *usne*,
ko zaborav za strave ove *gnusne*.
Krleža, Simf. 32.

Rad'je ga skriva i tvrdo ga *zgasne*
U jednu crtu na kraju *usne*. Cesarić 21.

Neljubljene *usne*
— — — — —
Noću pre no *usne*. Cesarić 39.

Pred crkvom prizor sav se Bruna *kosnu*;
U starcu sliepcu nazrev *nemilosnu*
Buduću kob, — — — — — Marković 133.

A dragu položi, i okom žarkim *krjesne*,
Na usne svoje stisnu ručice *dražestne*.
Marković 201.

Na posm'jeh mi usna dršće, posm'jeh gorki *samilosni*:
— — — — —
I preda mnom opet sine onaj tajni kutić *rosni*.
Kranjčević 156.

I o tebi *buncah* svijetu *nemilosnom*;
— — — — —
svetkovaše suton Badnjem-Danu *posnom*,
— — — — —
Pogladj me, blaga, svojom rukom *rosnom*,
— — — — —
Što ga mogoh ubrat stazom *inokosnom*.
Ujević 140.

S cjelova si žarka, *strasna*,
Gorila ko cvijet u maju
S prvih zraka sunca *jasna*. Arnold 54.

Sunce i ruže *strasne*,
Jeseni sumorne, *kasne*. Domjanić, Iz. pj. 93.

Koja na zapadu dalekom *gasne*,
Ginu melodije tužne i *strasne*.
Domjanić, Iz. pj. 98.

U mnoge dane *jasne*,
Tolike noći *strasne*. Domjanić, Iz. pj. 176.

ziče, zuje, piskom *jasnom*,
a pod mojom rukom *strasnom*. Begović 137.

Kontese vite i balerine *krasne*,
Starce ko jarce i Magdalene *strasne*. Matoš 52.²³

Kad dan ko biljka vene i sve boje *gasnu*
— — — — —
i da uz svirku luđačku i *strasnu*
Krleža, Knj. lir. 173.

²³ Otud i analogijski nom. sg. m. *strasan*:

Mlačna noć; u selu lavež; *kasan*
Čuk il' netopir;
Ljubav cvijeća — miris jak i *strasan*
Slavi tajni pir. Matoš 106.

Što viču ove žene u ovom smrtnom času
i lepezama mašu lokvi krvi *masne*,
kad u mreni bika svjetlost dana *gasne*?

O prokletstvo igre krvave i *strasne*.

Krleža, Pj. u tm. 142.

I budem vašeg bučnog slavlja *česnik*;
Ne znate l', da sam one tuge *pjesnik*.

Arnold 30.

Isporedi i:

bolesnik — *b'jesnik* Kranjčević 3,
biesnih — *pjesni* — *bolesni* Begović 98,
jasni — *krasni* — *časni* Begović 117,
biesne — *neizvjesne* Begović 135,
jasni — *velečasni* — *glasni* — *časni*
Hrv. ml. lir. 139.

Fonetičari uče, da se *t* i *d* gubi u našem izgovoru ispred *c*, *č* i *ć*. Za to učenje ima veliko obilje potvrda u rimama naših pjesnika.

Evo primjera za *tc* — *c*:

Skupiv se puk velik, muži, žene, *dica*,
tko star, tko mladolik, k Oziji se *stica*.
Marul., Jud. III 181—2.

A podsmijesi vedri i *slaci*,²⁴
puni grada crni *oblaci*. Gund., Suze II 131—2.

Poznaju te zemlje ove *djeca*
Cviel živine, odkad val joj *jeca*. Prerad. 27.

Nato cijeli Beč *zajeco*:
Avaj djeco, mila *djeco*. Šenoa 181.

I kad čuju, gdjeno tiho *jeca*
Zagrljena u tuđini *djeca*. Marković 65.

Zar još joj nijesu pribavila *djeca*
I moje srce s beznadice *jeca*. Arnold 13.

On bi dašto htio, da nam *djeca*
I da ropski koljeno im *kleca*. Arnold 78.

— — — dršću žene i *djeca*
Prevrće oči i *jeca*. Kranjčević 99.

Tvoja smo nesrećna *djeca*
Bolnije duša ti *jeca*. Nazor, Lir. 45.

Ili naše žene? Snova naših *djeca*?
Tajna bolne duše, kad razapeta *jeca*.
Krleža, Simf. 118.

²⁴ Mjesto etimol. *slatci* od *sladci*.

Ne voze više ljuške *djeca*
ponovno s bolnim šumom *jeca*. Ujević 121.

I povorke luđaka, svetaca i *djece*
i zvjezdoznance *žrece*. Krleža, Simf. 152.

Otkrij blijede, sanjarske *mjesece*
Spasi za novi osmijeh naše *djece*. Ujević 58.

Tu ga učiš na svome *kriocu*
Majku grlit, umiljat se *otcu*. Prerad. 43.

Te tako po milosti *otca*
Držao bi se za *sanjaoca*. Prerad. 431.

Oj, da ste ko što vaši *oci*²⁵
Ti drevni zidi im *svjedoci*. Šenoa 288.

Majčice, sinci, kćerice i *oci*
More i gore nek su *svjedoci*. Šenoa 417.

Zaniemio, sved^đ sjedi u svom *stocu*.
Kad Anka čita iz novina *otcu*. Marković 148.

Kad prvi negdje nikne cvijet u *docu*
Rastuženomu na domjenak *ocu*. Arnold 56.

Prvi je pehar u čast Svetomu *Ocu*
Hrvatske cure zvonko u *gr'ocu*
Nek pjesma brenča — — —
Nazor, Hrv. kr. 194.

Ali četa od dvjesta *lovaca*
Stoji čvrsto uz hrvatskog *bratca*. Prerad. 193.

Sve polje tiho i pusto — izčezli *junaci*,
Za njimi polje tuži ko za dragiem *bratci*.
Marković 188.

Lipovi ste, vidim, *sveci*.
Oj trbonjo sveti, *reci*. Šenoa 210.

— — — neko pada, neko *kleca*,
Vrh gomile stoji samo jedan čovjek na lik *sveca*.
Kranjčević 103.

Večeraju ta dva trudna *sveca*
Sjetivši se karata i *keca*. Matoš 88.

Nad oklopom sjajnim drvenoga *sveca*,
nad probodenim srcem što na oltaru *jeca*.
Krleža, Pj. u tm. 127.

Mramorni grešni *Sveci*
to ovim ljudima *reci*! Krleža, Simf. 32.

²⁵ Šenoini primjeri pisani i etimološki dokazuju isto.

Zgorete cirkve, kervavi *sveci*,
dim, jogenj, megla, v megli *mertveci*.
Krlęža, Bal. 79.

Iz praha siev se oruęža *svjetluca*
Iz zelenoga cvjetnih lipa *skutca*. Marković 131.

Il ne znaš možda, nesretniće, *reci*,
Na kruglji svijeta tko su mali *Mleci*.
Arnold 95.

— — — lažno sv'jetlo sv'jeta zavodnički *svjetlomrca*
Već iz kala dięući se — divlji oganj s trula *mrca*.
Kranjčević 136.

Daleko gorski bruje *vruci*
Glas noćni mladi *ćuci*. Nazor, Pj. u š. 44.

Prevrće, traži i otkapča *puca*
srebrni obraz, koji se *svjetluca*. Begović 104.

Trenuci
rasta i cvata klize po mojoj sad mekoputnoj *ruci*.
Ujević 112.

Isporedi i:

opreci — *djeci* Prerad. 153, *pratioca* — *otca* Prerad. 439, *zajeco* — *djeco* Šenoa 181, *brci* — *rtci* Marković 98, *jeca* — *djeca* Marković 158, *vijeci* — *djeci* Arnold 14, *sijeci* — *djeci* Arnold 98, *Mleci* — *djeci* Arnold 95, *zajeca* — *Kenigreci* Arnold 88, *zajeco* — *djeco* Arnold 89, *djeca* — *zajeca* Arnold 91, *stocu* — *ocu* Arnold 100, *oca* — *Kustoca* Arnold 87, *djeca* — *jeca* Kranjčević 27, *sveca* — *Velasqueza* Matoš 79, *kleca* — *sveca* Krlęža, Pj. u tm. 157, *teca* — *pereca* — *jazbeca* Krlęža, Bal. 9.

Evo primjera za *dc* — *c*:

Što ko noę u *srca*
Duboko se *vrca*. Prerad. 331.

Ajd' po grlu baš do *srca*
Nek iz srca iskra *frca*. Šenoa 67.

Pregnućem uma i zanosom *srca*
Gdje vječne vatre sveta iskra *vrca*.
Marković 141.

Nakovanj ti mi nisi na kojem iskra *vrca*
radosti velje, ognjem zmija što steęe *srca*.
Nazor, Lir. 166.

I srce i grkljan i meso, vosak se tali *srca*
tako se srce ko krpa trule tkanine *trca*.
Krlęža, Pj. u tm. 31.

Kad junačkog me zgrije ruka *mladca*
Osili ruka i k bedru se *baca*. Marković 105.

Kad su žene podatne ko *mace*,
Kad se puši vino, krčazi i *kace*.
Krlęža, Simf. 161.

Tak je na svetu da za najvećšeg *suca*
Smert se z kosum vre okolo *smuca*.

Krleža, Bal. 10.

Isporedi i:

srca — skerca Prerad. 112, *srca — vrca* Domjanić Iz. 58, *drca — srca* Nazor, Lir. 19, 28, *grca — srca* Nazor, Lir. 166, Pj. u š. 40, *srca — štrca — grca — vrca* Pj. ljuv. 62, *vrca — srca* Krleža, Šimf. 48.

Dosta ima primjera sa *dc — tc* u rimi, kakvi su ovi:

Obraz moj od *mrca* u mucu priljuti
tko vidi, srid *srca* boljezan očuti.
Zlatarić 237 (CXVII 9—10).

I ljesovi još bez *mrtca*
I kipovi još bez *srđca*. Prerad. 35.

Isporedi i:

frca — mrca Šenoa 306, *srcem — mrcem* Kranjčević 133, *mrcem — srcem* Nazor, Pj. u š. 31.

Prozirni blistaju *leci*
— — — — —
i smiju se nebeskoj *djeci*. Krleža, Knj. lir. 46.

Isporedi i:

leca — djeca. Krleža, Pj. u tm. 171.

Lukovi crkveni s mrtvim *svecima*
— — — — —
Sa lažima i smradnim *recima*.
Krleža, Pj. u tm. 88.

Ti čalarni *domorodci*,
z vana surka, z nutra *koci*,
pišeju kak govedari,
a ne kak naši pavlinski *oci*. Krleža, Bal. 33.

Da ne bi talas tamnih struja lupao *srcem*
i da ne bi krilati geniji *vrćem*
odletjeli — — — Ujević 136.

Kad već se mora u tom *srcu*
— — — — —
Sa svojim blagom, slično *škrću*. Cesarić 25.

Evo primjera za *tč — č*:

Eto, eto, slatki *oče*,
ja se kajem od svijeh zloba;
grozne suze toj *svjedoče*.
Gund., Suze III 493—495.

Jer bez druga ja sam ti *sirotče*
— — — — —
Po ljubavi, kojom ga *započe*
— — — — —
Poli sreće drugu polu, *otče*. Prerad. 254.

Kad ona, čim ju muka trgat *poče*,
Zavika: spasi, o spasi me, *otče!* Marković 172.

Pred mračnim hramom mršavo *siroče*
— — — — —
Na mrazu zebe: — Smiluj mi se, *Oče!*
— — — — —
A Bog sa križa kanda sići *hoće*
— — — — —
A oči se martiru grozno *koče*. Matoš 86.

Al' ona krije mlado lice — — — Što će?
I ohrabri se; šanu: Ljubav, oče.
Nazor, Hrv. kr. 94.

Od zapaljenih zvijezda svečan
I da je život vječan — vječan. Cesarić 78.

Isporedi i:
priču — *kliču* Matoš 77, *tiče* — *priče* Domjanić. Iz. 102, *priče* — *niče* 137, 160, *priče* — *viče*
Krlježa, Knj. I. 38, *priče* — *miče* Simf. 107.

Da se i *t* — *ć* u futuru izgovara samo *ć*, pokazuju ove rime:

Ah, razvedri, dušo, *veće*
zrak liposti pripadene,
Skoro oči tve *vidjeće*
Svijetle mire slavne Atene.
Gund., Arijadna st. 327—9.

Ah, i svak zna da *umrijeće*;
ali s mukam jednacima
doć svakomu smrt, jaoh, *neće*.
Suze II 278—280.

Jer ako se volja *oprijeće*,
višnja vlas ju silit *neće*.
Suze III 17—18.

Ko te imenom zvati *neću*?
Ah, jaoh, »ćaćko!« rijeću, *rijeću*.
Suze III 473—474.

— — — — — te se i *smrznut će*
— — — — —
Mrtvih *uskersnuće*. Prerad. 328.

I drhtavimi prsti truni *vlaće*
»Ja njega znam; da l' on još mene *znat će?*«
Marković 96.

— — — Vole, dragi *voliću*,
Voli mene, vole, i vola *volit ću*. Matoš 21.

— — — Vale, vole i *voliću!*
— — — Djela *molit ću*. Matoš 21.

Stoglav je zmajić Neretva: *vidjet ćeš*
Na ovoj hridi skršit zube *sve ćeš*.
Nazor, Hrv. kr. 70.

Asimilacija suglasnika po zvučnosti toliko je obična ne samo u našem jeziku nego i u drugima, da je i za nju lako naći mnogo potvrda u rimama.
Veoma je česta asimilacija *dk* > *tk*, kako je nalazimo u primjerima:

Kćerice, ovdje bit *će* u *kratko*;
toj ufanje stekoh *slatko*. Zlatarić, El. 558—9.

Sladak bi nje pogled, riječ *slatka*, sve *slatko*,
nu mi taj pčelin med zgrče u *kratko*.
Zlat., Pj. razl. 72, 3—4.

Kad je mudra (li u *ritko*
može nać se mudra), stavlja
svemu zakon, i ne ispravlja
s njom u nijednoj stvari *nitko*.
Zlat., Pj. razl. 105, 41—44.

Pa ti ode, ode *sladka*
Ugoda mi bez *povratka*. Prerad. 49.

Sladko ručam i večeram *sladko*
— — — — —
Drage volje počasti me *svatko*. Prerad. 63.

Živa želja zavičaja *sladka*
Za života bolnu mu još *kratka*. Marković 74.

Hrvatska zemljo, majko *sladka, sladka!*
Kad zagleda te sin tvoj kod *povratka*.
Marković 155.

— — — u času *slatkom*
— — — molitvom *kratkom*. Arnold 52.

I sa ovim malim proročkim *dodatkom*
— — — — —
Unučadi smeta u spavanju *slatkom*.
Kranjčević 123.

Tanano bih velo *natko*
— — — — —
Usana ti puplje *slatko*. Domjanić, Iz. 108.

Dok židovska sreća tak' ti *nutka*
— — — — —
Vrijeme, tat joj, zlato iz *zakutka*. Šenoa 149.

Da ludo love žrtvu krvava *užitka*.
Karta grize srce, kao otrov *žitka*.
Krlježa, Pj. u tm. 40.

Obris tornja: slika smiona i *vitka*.
O kako je boja zraka mirisna i *žitka!*
Pj. u tm. 156.

Čitati treba pjesme ko štampane *retke*,
po zakonu olovnog sloga i mokre slagarske *četke!*
Pj. u tm. 152.

Vrlo *rijetka*
odgonetka. Ujević 15.

Evo nekoliko rima sa *žk* — *šk*:

Tko to mene viek s *otražka*
— — — — —
Nit haljina nije *naška*. Prerad. 112.

Požuruje se brazde režuć *teške*
— — — — —
A treći goneć te konjiće *pješke*.
Marković 122.

Na Spaskim vratim, nešto *teška*
— — — — —
Sad Raskoljnikov — — — sve se *smješka*.
Kranjčević 169.

— — — na usnama nema *sm'ješka*
— — — — —
— — — kao kakva krpa *teška*. Kranjčević 173.

Životna pjesan treperi ko duga od stobojna *praška*
— — — — —
Kao kad posanjan cjelov prvi put trzne i *draška*.
Kranjčević 146.

— — — — — — — — — — *kervolisci*
— — — sprekrizmani *lisci*. Krleža, Bal. 74.

Tu pod sobom u šarenu *dasku*
Svu je zbio oštra vida *pasku*. Šenoa 144.

Pa zato mu se klanja, moli, *laska*.
— — — — — — — — — —
I sav je blažen s njegova *dolazka*.
Marković 103.

Desit će se mnogoj mladoj *guski*,
Da će pasti zbog žipona *uskih*. Matoš 132.

Sad slavenski neki bog je za vinogradom *vrisko*.
Oblaci gore i lete lagodno, *nisko*.
Krleža, Knj. lir. 146.

Ti tonovi mutni pijani i *reski*
— — — — — — — — — —
To pjevaju kralju
u Betlehemu, koji se rodio *nebeski*.
Knj. lir. 41.

Zar nisi tanka uvezana *sveska*
— — — — — — — — — —
Ko zelen trak što rodi grana *reska*
— — — — — — — — — —
o vješalico samih *arabeska*
— — — — — — — — — —
što se u nježnim odrazima *bljeska*.
Ujević 142.

Svakim časom više *težća*
Stoji znoja sve to *žešća*. Prerad. 37.

A svjetlu žarom jarkoga *sunášca*
— — — — — — — — — —
I himbenoga odkrivati *lašca*. Marković 119.

U našem se pravopisu od fonetskoga pisanja izuzima najviše suglasnički skup *ds* i *dš*, koji se ostavlja bez asimilacije, pa pišemo na pr. *odsjeći* (mjesto *otsjeći*) i *podšiti* (mjesto *pošiti*). Tako se *d* ostavlja i ispred sufiksa *-ski* i *-stvo*, pa se piše na pr. *gospodski* i *gospodstvo*.

Fonetičari uče, da se *ds* u tom slučaju izgovara kao i skup *ts*, t. j. najčešće kao *c*. Tako je u riječi *hrvatski* izgovor sa *c* prema ARj. III 714 potvrđen već od 15. stoljeća, pa ga nalazimo i u natpisu Marulićeve »Judite« (god. 1521.), gdje se čita: »— — — istorija svete Judit u versih *hrvacki* složena.« Zato i tursko *ts* u riječi *jatsy* (od glagola *jat-mak* 'lijegati') 'lijeganje; peta molitva' daje *c* u ustima naših muslimana, koji govore *jácija*.

Budući da u nas *ts* daje *c*, mogao je i Matoš načiniti ovakovu rimu:

— — — Sve ste slične, *ženice*,
Ideal vam je: brzo *ženit se* (str. 21.),

gdje krnji infinitiv *ženit* s enklitikom *se* valja čitati »*ženice*«. ²⁶

Prema tome se i *ds* izgovara najčešće kao *c*, pa prilog *ljudski* 'čestito' (na pr. *ljudski* ga je natukao), gdje se izgubila sveza s pridjevom *ljudski* i s imenicom *ljudi*, govorimo obično *ljücki*. Zato zbog asimilacije *ds* — *ts* nalazimo ovakve rime:

On raztrgnu lance *carigradske*,
I za ruke uhvati se *bratske*. Marković 80.

²⁶ Za takvo *ce* od *-t se* nalazimo potvrdu već u Bernardina (god. 1495.) u primjeru *nasladice* od *nasladit se*. V. Maretić, Istorija hrv. pravopisa. 6.

Bijela kula gradska

Smije se sitna narančasta packa.

Krleža, Simf. 129.

— — — rastergli ze zubi kak *cucki*...

— — — kaj je i to bile *lucki*? Krleža, Bal. 23.

Cinkuš je lajal *golgotski*,
pokapati smo znali *gospocki*.

Krleža, Bal. 116.

No *ds* i *ts* može se izgovoriti i kao samo *s*, osobito ispred *-ski* i *-stvo*. Tako uz izgovor *Gacko* (mjesto *Gatsko*; ispor. *gatački*) imamo *Imoski* (mjesto *Imotski* od *Imota*). Zato nalazimo i ovakve rime:

Osvojismo tri topa kod *Smolenska*,

A branila ih četa *sakrmenska*. Marković 105.

Ti blagoslov si mojih svih *proklestva*,

Ti posveta i cilj si svakog *sredstva*.

Matoš 98.

Fonetičari uče, da proklitike i enklitike čine s glavnom riječju izgovornu cjelinu, i da ta cjelina potpada pod opća izgovorna pravila. U rimama pjesnika, iz kojih sam pribrao građu za ovaj članak, našlo se potvrda samo za dva slučaja asimilacije po zvučnosti:

Tuđinac sam i ne rodih se *uz te*

Tuđinac gledim razvale ti *puste*.

Kranjčević 10.

z goročim kleštram popokati mu *nokte*.

Od sega tega občuval je dragi nam *Bog te*.

Krleža, Bal. 104.

Zbog toga mimoilazim u ovome članku izgovor primjera kao: *kad će doći, kad ste bili, kad ti velim, kad se smije; gost će doći, gost bi htio, gost ga čeka, gost nas čeka; brat će doći, brat se raduje, brat ga zove* — i dr.

Izgovor, koji sam dosad potvrđivao iz rima naših umjetnih pjesnika, mogao bih potvrditi i rimama iz narodnih pjesama i poslovice. Ovdje ću spomenuti dva primjera, koji potvrđuju izgovor skupa *tć* i *dć* kao *ć*, i jedan za izgovor skupa *tč* kao *č*:

Pit ću, *pit ću* [piću], dok je u *sudiću*.

Bit će *gaće*, samo ne znam *kad će* [kaće].

Čije li je ono *luće* (mjesto *lutče*),

što kroz prozor *guće*.

Da završim. Ovo, što sam u ovom članku iznio o našem izgovoru, nije za stručnjake novina; novo je samo utvrđivanje našega izgovora rimama naših pjesnika. O tome pak, kakav je naš izgovor: *muževan* ili *bapski*, ne mogu ovdje govoriti. Ipak ću reći samo to, da naš izgovor, kakav je izilazio iz navedenih primjera, potvrđuje i lički narodni govor, za koji ne mislim da će tko reći da je *bapski*. Naš izgovor, kako ga uče fonetičari, potvrđuje i *Budakov* lički govor, gdje god u nj zahvatimo; ispor. na pr. *gospocka* bagra (Opanci dida Vidurine 33), za *ljucke* sam glave dobiva kolajne (Opanci 87), *biće* (Opanci 61), *daćeš* mi (Opanci 29), *saću* (Opanci 65), *metnuću* ja njemu mačka u *gaće*, pa ako će brzo i uteći, *jopeće* ga dobroano grecniti (Ognjište IV 24), *ka'ti* ja velim (Ognjište I 5) i dr. Da i *stć* u futuru kao *dovestću* treba izgovarati sa *šč*, dokazuje i Budakovo *doveščemo* (Ognjište I 62).

Poslije svega, što sam u ovom članku iznio, ponovit ću ono, što sam na početku rekao: mi možemo *pisati ovako* ili *onaako*, jer se pismo i pravopis mogu za svaki jezik po volji birati i mijenjati, ali *izgovarati* moramo samo na *jedan* način, koji odgovara biću našega jezika.

O TEORETSKOJ I ZNANSTVENOJ SOCIOLOGIJI

Klement S. Mihanović, profesor sociologije na St. Louis University, Sj. Države Amerike

Tko pozna prilike američke sociologije ne će poricati istinitost konstatacija Wallis-a i Weilleya, koji vele da »ima skoro toliko definicija o tome što je sociologija, koliko ima pisaca socioloških knjiga.« Ove konstatacije dvaju glasovitih sociologa Amerike provjerio je sâm pisac, te izradio studiju o definiciji što je sociologija. U tu svrhu proučio je osamdeset i pet najpoznatijih socioloških udžbenika i pomoćnih socioloških knjiga Amerike. Na temelju ovih studija pisac je mogao zaključiti da je karakteristika sadašnjega stanja američke sociologije u tome, što je konfuzna, zbrkana i to stoga razloga, jer je u svoj okvir uključila stvari i predmete, koji se odnose na neke, ili na većinu, ili na sve vrste socialnih nauka. Tu je etika, antropologija, povijest, statistika, teologija, filozofija, narodno gospodarstvo, a sve te nauke bile su ili su sada označene kao stvarna ili djelomična područja sociologije. Nauka čiji se predmet nalazi u tako zbrkanim prilikama ne može se nadati da će dobiti pravo i dostojno mjesto u hijerarhiji nauka a ne može ni postići trajne rezultate. Ona se ne može niti nadati da će postići dostojno priznanje. Stoga treba da je zadaća svakoga ozbiljnoga sociologa, koji je znanstveno obrazovan t. j. koji je naučenjak, da izgradi što znanstvenije temelje sociologije. A da bi postigao taj cilj dužnost mu je, da odbaci sav onaj korov, koji se je sakupio oko sociologije. Treba izbaciti iz sociologije sve ono, što služi kao neki sveopći lijek protiv svih socialnih bolesti, bez obzira kako se ove nauke zvale reformativne ili normativne nauke, jer one u sebi sadrže one naučne predmete, koji po svom porijeklu potječu ili imaju pravo mjesto u drugim specifičnim socialnim znanostima.

Osjećajući ovu pravu dužnost sociologa, i sa željom da se izradi znanstveni pojam sociologije koji će biti jasniji, empiričkiji, više odeređen i čisto naučan, autor je proučio cijeli niz teorija o sociologiji. Među svim tim materijalom pisac je smatrao da je najzgodnije, da uzme kao temelj teorije dr Franje Müllera, docenta sociologije na St. Louis University i dr Leopolda von Wiese-a, profesora ekonomskih i socialnih znanosti na Koelenskom sveučilištu u Njemačkoj.

Prema tome svrha je ovoga članka iznijeti teorije sociologije, što ujedno znači taj predmet tako ograničiti, da on ne bude pobrkan s nijednom drugom socialnom znanošću. Pojmovi, koji se temelje na teorijama dra Müllera i dra von Wiese-a biti će razrađeni u slijedećim odlomcima, a sadržati će piščevo mišljenje o tom što treba da je sociologija i što ona treba da proučava, a da bi postala čista određena znanost.

A. Sociologija i druge socialne nauke.

Sociologija nije nikada sveznajuća (enciklopedijska) društvena nauka, niti je to stanovita grana neke ili pače nekih socialnih nauka. Međutim ipak se mora priznati činjenicu, da je predmet sociologije i nekih socialnih nauka jedan te isti, to jest društveni život — ili društvo. Ali iz toga ne slijedi, kao što mnogi sociolozi iznašaju, da je sociologija grana ili sinteza jedne ili više socialnih nauka. To ne smijemo ni dozvoliti, jer ako hotimično pomješamo sociologiju sa drugim društvenim naukama, onda smo odmah i potpisali smrtnu osudu samoj sociologiji. Imajući to u vidu sjetimo se ovih definicija:

1. **Psihologija** je nauka o duši, ona proučava sistematski genuzu, sile i funkcije razuma.
2. **Socialna ekologija** bavi se s uzajamnim odnošajima i utjecajima između čovjeka i njegove fizikalne okolice.
3. **Antropologija** se bavi s poviješću čovjeka, njegovom prirodom, i poviješću čovjekove kulture.
4. **Socialnu etnologiju** definirali su kao nauku, koja se bavi podjelom rasa.
5. **Socialna etika** proučava što je pravo, a što li je krivo u ljudskom vladanju, da bi tako stvorila sistem načela o moralu.
6. **Narodno gospodarstvo** kuša proučavati prilike i »zakone« koji se odnose na proizvodnju, podjelu dobara i njihovu potrošnju.

7. Metafizika općenito se smatra po skolastičkoj filozofiji kao nauka o bitnosti samoga sebe.

8. Politička nauka bavi se organizacijom i načinom vladanja u državama.

9. Povijest bilježi i tumači prošle događaje, te proučava karakter i značenje tih događaja.

10. Brojidba je znanost o sabiranju i razvrstavanju činjenica, koje se temelje na relativnim brojevima stanovitih događaja, a služe kao osnovica za indukciju.

11. Biologija je, da se grubo izrazimo, grana znanosti, koja proučava organizme.

Pisac bi mogao nastaviti i davati definicije drugih nauka, ali smatra da je i ovo dosta kao uvod i potvrda njegova gledišta. Primjećujem da je svaka od ovih nauka (ili jedna ili više njenih grana) bila tečajem vremena, a i sada pobrkana sa sociologijom ili obratno sociologija s tima naukama. Nadalje, ako svakoj od gore spomenutih nauka napred metnemo riječ »socialna«, a koje nauke inače nemaju taj prefiks, onda će svaka od ovih nauka obrađivati predmet koji će biti ili društveni život, društvo ili pak čovjek u društvu. Ispitujući definicije tih nauka jasno se uvidilo da svaka nauka obrađuje i promatra svoj predmet sa drugoga stanovišta.

Kod drugih nauka nema tako nejasnih pitanja, već se točno zna što im je građa — materijal — koji obrađuju, a što li im je cilj. Na pr. u medicini mi znamo da se anatomija, fiziologija, patologija i histologija bave sa ljudskim tijelom, to im je materijalni predmet, ali svaka grana tih nauka proučava ljudsko tijelo sa drugoga stanovišta ili s jednim drugim neposrednim ciljem ili svrhom. Takovu distinkciju, tako točno razlikovanje nismo postigli u sociologiji. Ona je bila karakterizirana kao sinteza svega onoga s čime se bavi društveni život. Ona je obuhvatila u područje svojih proučavanja razne poglede kao biološki, statistički, povjesni, psihološki, filozofski, etički, ekološki, demografski, sociografski, etnografski pogled itd. ili su to bila razna istraživanja društvenoga života. Dobili smo tako novo ime — sociologiju — ali ne i novu znanost, jer kako smo već vidjeli svaki od tih pogleda na društveni život već je proučavan po posebnoj znanosti.

Sociologija ne može zahtijevati, da njenim predmetom bude istraživanje o tome da li je nešto pravo ili krivo, ili je li dobro ili zlo u ljudskom vladanju, jer to je predmet etike. Ona se ne može pozivati na to da ima pravo proučavati narav ljudskoga bića, bit društvenoga života, pošto je to predmet socialne metafizike, filozofske antropologije ili moralne teologije. Ona ne može proučavati pojave o nutarnjem djelovanju duše kod pojedinca, i u kakovome je on odnošaju prema drugim ljudskim bićima, jer taj predmet pripada socialnoj psihologiji. Isto tako ne smije sociologija tražiti pravo na proučavanje kvantitativnih proporcija u društvenom životu, jer to je zadaća socialne brojidbe.

I kada bi tu listu dalje nastavili, otkrili bi da se sociologija ne može u prvom redu zanimati o bitnosti prirode, o moralnim kvalitetama, o psihičnim stanjima itd. socialnoga života, i to zato, jer mi imamo već određene nauke, koje se bave s tim specialnim pogledima na društvo.

Ako želi sociologija, da se ona sama izgradi među drugim naukama, onda ona mora kao i druge socialne nauke tražiti, da bude društvo i društveni život njena građa, njen materijalni predmet, ali mora svoju pažnju usredotočiti na jedan drugi način na društvo i društveni život. Taj način biti će sasvim drugačiji od drugih društvenih nauka, jer će se tako spriječiti bespotrebno preplitanje i zahvaćanje među pojedinim predmetima, materijalom. Ako sociologija može to postići, onda ona može naći pravo mjesto u hijerarhiji znanosti. Pa kada sociologija nije niti sinteza svih socialnih znanosti, niti grana bilo koje manje ili više slične takove znanosti, pita se, što je onda njen predmet, čime li se ona bavi? Da bi odgovorio na to pitanje pisac će razložiti što je cilj sociologije, da bi tako mogao izvesti jasan pojam što je pravi predmet sociologije.

B. Uvod u pojmove o sociologiji.

Sociologija je nauka o društvenom životu, i to onakom kakav on danas postoji. Ona u prvom redu proučava odnošaje među ljudima i njihove strukture, njihove sastave. U drugom redu ona proučava ljudske djelatnosti procesa, zbivanja. Sociologija se u prvom redu bavi sa *causae secundae* odnošajima među ljudima, to jest sa stvarnim i osebnim

društvenim formama, oblicima, s označivanjem osebnosti društvenih bića u vremenu i prostoru. Taj osebnosti »predmet« sastoje se od čovjeka i od stanovitih okolnosti (vladanja i situacija). Sociologija proučava društvene procese, koji se međusobom upotpunjavaju ili djeluju u razornom smislu, neki su stvaralački, a drugi su razorni. Svi se ti procesi zbivaju između pojedinih ljudi u grupi i među stanovitim većim skupnim jedinicama. Društim riječima sociologija kuša, da otkrije kako se čovjek formira u skupinama, društvima i složenijim društvenim sastavinama, zašto se stvaraju grupe ili skupine ljudi, kao i zašto se opet u drugom slučaju lome skupine. Ili na koji se način društvena priroda, manifestira, očituje u vremenu i prostoru preko savremenih društvenih srodnosti. Sve ove činjenice otkriva sociologija na taj način da proučava društvene odnose i društvene procese. Problem sociologije sastoji se u tome, da otkrije da li stanoviti događaji, koji se odigravaju u društvu služe u druženju, skupljanju ili razdruženju njenih članova. Ove opaske mogu nam poslužiti kao uvod u naš problem o građi i cilju, svrsi sociologije.

Sociološki sistem, koji će ovdje biti izložen predpostavlja stanovitu »teoriju« obzirom na pojmove o čovjeku i o međuljudskom djelovanju. Predpostavlja se, da je čovjek isto tako duhovno biće kao i materijalno, da čovjek posjeduje stanovitu inteligenciju i volju. Isto tako pretpostavljaju se sve one okolnosti, koje su uključene u gornjim činjenicama. Tim se misli da su sve osobe društvena bića i da društvenost proizlazi iz same naravi osoba. Osamljene pojedinačne akcije ne mogu kao takove otkriti stanovite društvene činjenice, pa društvene pojave mogu biti samo onda razumljive, kada se pojedini društveni događaj odnosi na neku stanovitu cjelinu. Nadalje kada ljudi streme prema stanovitom zajedničkom cilju, onda se preobražava karakter društvenih pojava u jednu društvenu cjelinu (*unitas ordinis*).

1. Sociologija kao nauka o kulturi.

Sociologija nije prirodna nauka, već kulturna. Ona je kulturna nauka stoga, jer se bavi sa ljudskim bićima, koja su obdarena s razumom i slobodnom voljom, a i radi toga što se služi s metodom posebnih oznaka. Sociologija tumači značenje pojedinih pojava u jednoj širjoj duševnoj vezi. Radi toga je sociologija također nauka o konačnim uzrocima, ona je nauka koja radi na »razumjevanju«, jer nastoji proučavati vjerojatnosti raspoloženja, vladanja i prilike koje djeluju na društvene odnose. Sociolog nije u položaju prirodnoga naučenjaka koji iznaša stvari i veže ih u uzročnu vezu, dovoda do stanja *causa nexus*. Sociolog nije stranac na području svojih proučavanja. On nije samo promatrač svoga područja kao prirodnjak. On je također sudionik co-aktor. Stoga sociolog mora biti sposoban da »razumnije« svrhu socioloških događaja, koje proučava.

2. Sociologija je empirička znanost.

Sociologija nije spekulativna znanost već empirička. Ona se ne ograničava na čutilne percepcije. Ona se služi promatranjima i iskustvima. Ali sociologija nije empirička znanost u istom smislu kao što su to prirodne nauke, jer nema svrhu da otkrije ili da uspostavi stanovite zakone, ona ih samo generalizira. U sociologiji ne preporuča se potpuna upotreba metode onih vrsta nauka, kao što je matematika i prirodne nauke. Sociologija isključuje potpunu upotrebu tih metoda, pošto su ono apstraktne nauke i neopipljive po svojim pojavama. Ali to ne znači da se može reći da sociologija nije empirička.

C. Građa koju proučava Sociologija.

Građa sociologije ista je kao i kod drugih socialnih znanosti, a to je društveni život – ili društvo. Ona nema za svrhu da proučava sve pojave, koje se manifestiraju, očituju u društvu, već samo ono što je »socialno« u društvu. Pod »socialnim« katkada se smatra ono što se odigrava među ljudima u društvu. Karakteristika toga socialnoga jesu djela i izražaji; ili ono se sastoji od ljudskih manifestacija i djela, koja su izvedena »čisto« na temelju odnosa među ljudima. Građa se izražava u odnosima i međudjelovanjima između čovjeka i čovjeka kao i između jedne skupine ljudi i druge skupine.

D. Cilj sociologije.

Sociologija usredotočuje svoju pažnju na ono što je »socialno, ali na način, koji se razlikuje od svih drugih društvenih nauka«. Ona nastoji da pronađe one procese, koji su na području »društva« a djeluju u smislu ujedinjavanja ili razjedinjavanja, to jest one procese, koji u družuju ili razdružuju, koji ljude međusobno zblizuju ili udaljuju. To je prava svrha sociologije. Drugim riječima, sociologija proučava ono, što je »socialno« sa gledišta međuljudskih procesa, preko kojih se ljudi izbjegavaju ili se skupljaju, stvaraju stvaralačka djela ili razorna, ili sociologija ima za svrhu da proučava kako oni oživotvoruju svoju bitnost u vremenu i prostoru. Da bi razložio to gledište pisac će se služiti primjerom, koji je uzet izvan područja sociologije. Na primjer sociolog se ne zanima, da pronađe da li je neka puška ili top, dobar ili loš, da li je lijep ili ružan, da li je stečen na pošten ili nepošten način, niti se pače upušta da općenito govori o prirodi samoga topa, već rađe kuša da pronađe na koji način taj top djeluje na društvo, operira. To jest kako on oživotvoruje svoju narav u vremenu i prostoru. Ako ovu metodu primjenimo na »sociološke« pojave, onda imate pravi pogled na sociologiju.

Prema tome sociologija nastoji pronaći, što je društveni život, a ne što je bitnost ili što je bitna priroda društvenoga života. Ona ne istražuje etičke, pravne, političke, estetske, etnološke itd. poglede ili kvalitete socialnoga života, nego, da ponovimo i opet sociologija se očituje u pravim društvenim odnošajima u vremenu i prostoru.

Ako se želimo napose približiti sociologiji onda ćemo racionalno studirati hotimične naklonosti kod međusobnih djelovanja, kao i suradnje među ljudima, te sređivati i mjeriti ova među djelovanja, interakcije društva, s obzirom na njihov cilj.

E. Sociologija kao nauka o društvenim odnošajima i društvenim procesima.

Sociologija proučava gore spomenute učinke zbivanja, efekte društvenoga života koji djeluju udružujući ili razarajući. Studira ih na jedan poseban način pomoću istražujućih jedinica koje zovemo društvenim odnošajima i društvenim procesima. Pod društvenim odnošajima ne razumijevamo ništa manje ni više, nego međusobno djelovanje među ljudima. Društveni procesi ili zbivanja su događaji pomoću kojih se ljudi jedan drugome zblizuju ili jedan od drugoga udaljuju u nekoj društvenoj sferi. Prema tome društveni procesi su produkti ili pratioci društvenih odnošaja. Studij društvenih procesa pretpostavlja proučavanje društvenih odnošaja. A društveni odnošaji obično služe kao putokaz za društvene procese. Stoga mi naglašavamo samo one odnošaje, koji nas vode ili dovađaju do društvenih procesa.

Kad proučavamo na pr. neke društvene procese, onda proučavamo samo one procese, koji stvaraju: bilo udružujuće bilo razorne učinke u društvenom životu. Da bi protumačili ovo naziranje sa primjerom: Dva prolaznika koja se susretnu u pretrpanoj cestovnoj željeznici. U gurnjavi jedan putnik stane drugome na prste, izvine se dignuvši svoj šešir i uz to mrmljajući kaže: »Molim, izvinite gospodine!« Sada je nastao među njima neke vrste društveni odnošaj, ali učinak takovoga odnošaja ne mora biti nit združujući niti razdružujući. U tome pogledu ipak je učinak obično negativan. Stoga i pisac potpuno uviđa da društveni odnošaji ne moraju uvijek ni nužno završavati u društvenim procesima, a isto tako društveni proces ne mora uvijek niti je to neophodno nužno, da stvara određeni i jasno shvatljivi učinak u društvu ili društvenom životu, koji će biti očitovan u sjedinjavanju ili u razjedinjavanju društva.

1. Faktori u društvenim odnošajima i društvenim procesima.

Pitamo se, što zapravo stvara procese i što ulazi u društvene procese?

1. Sociolog mora znati, kako se to obično kaže: »kompoziciju« ili sastav društvenih procesa. Društveni proces djelomično određuje slijedeće uslove: individualno obilježje sudionika (ili obilježje neke grupe, ako se radi o akciji skupina) navike i običaji, materijalna ili van-ljudska okolica ili prilike, zatim prevladavajuća vladanja i tendence vladanja onih osoba, koje su upletene u dotični društveni proces. Sve te faktore mora sociolog poznavati i »razumjeti ih«. Ne mora on baš naučno to proučavati, ali njemu mora biti jasno sudjelovanje stanovitih sila u tom procesu i činjenica da ovo sudjelovanje postoji. Ova svijest ili znanje jako će mu mnogo pomoći da otkrije da li neki društveni proces išta ujedinjuje društvo ili razjedinjuje.

2. Ali da bi se pronašlo da li je stanoviti društveni proces sjedinjavajući ili razjedinjavajući, mi moramo proučavati i znati, pored gore iznešenih faktora još neke uzroke ili modu ili način kako pristupa pojedinac ili grupa nekom društvenom odnošaju, (ili odnošajima), koji uzrokuju društvene procese. Razjasniti ćemo sa vrlo jednostavnim primjerom. Način kako se »pristupa« rodacima u obitelji sasna je različit od načina kako se pristupa nekoj profesionalnoj grupi. Forma kojom se pristupa u odnošaje u obitelji mnogo je intimnija, i više je opće poznata, dok se nekom profesionalnom društvu obično pristupa više individualno i više formalno. Odnosaji u nekom uglađenom društvu naglašavati će individualitet pojedinoga čovjeka. U jednoj zajednici, općini polagati će se važnost na općenitost, na zajedničko jedinstvo ili na one karakteristike koje ih drže povezanim. Kada se radi o diobi rada u nekoj grupi, onda ćemo joj se približiti tako, da ćemo uzimati najprije u obzir osobitosti, razlikovati ćemo kojekakove karakteristike kod sudionika rada ili ukoliko i »sve ono, što je u toj grupi napose naglašeno uzeti će se u obzir«. Bez sumnje da ovi uzorci ili forme vladanja u velike djeluju na stupanj približavanja među pojedincima ili grupama, kao što djeluju i na stepen rastavljanja. Radi toga sociolozi moraju poznavati grupe i znati kako se one manifestiraju u društvenim procesima.

3. Za razliku od von Wiese, pisac vjeruje da sociolog mora znati i »razumjeti« također humane procese, pored društvenih procesa. Da bi znao zašto pojedinac ulazi u neke posebne društvene odnošaje, to će mu dobro doći da si razjasni društvene procese koji proizlaze sa stanovišta udruživanja ili razdruživanja ljudi. Ciljevi toga rada, koji stoje iza društvenih odnošaja pomoći će kod klasifikacije društvenih procesa.

2. Sociologija je nauka o sastavu društva.

Pored pojedinačnih društvenih odnošaja i društvenih procesa, o kojima smo sada govorili, u društvu i među ljudima postoje još neke karakteristične društvene strukture, ili sastavine društva, to su klubovi, udruženja razna, crkvene općine, države, savezi itd. Ovdje vidimo da su društvene strukture »kristalizirane« i ovjekovječeni rezultati društvenih odnošaja. Oni se sastoje od cijelog mnoštva društvenih odnošaja. Stoga mi vjerujemo, da su društvene strukture, govoreći općenito, rezultati društvenih odnošaja među grupama i pojedincima, koji su svrsishodno, ili po planu upravljani. Te strukture su stvarne, realne, ali nisu materijalne. Njihova opstojnost je »pretpostavljena« preko stanovitih apstrakcija i na temelju iskustava. Za razliku od von Wiese-a pisac vjeruje da su društvene strukture tako realne, kao što su realne ideje u našim dušama. Pomanjkanje njihove materijalnosti ne jamči da je dobar von Wiese zaključak, da su društvene strukture radi toga samo »fikcije«.

Sociološki temelj društvenih struktura jesu društveni odnošaji i društveni procesi. Društvene strukture stvaraju se preko ovih dviju socioloških pojava ili kako nastaju društvene strukture. Kada vidimo da su se društveni odnošaji sastavili, skombinirali, i opet pojavili, pa zatim ponovno se pojavili sa stanovitom stalnošću, i kad one postaju redovite, regularne, simetrične i ustaljene, standardizirane, onda kažemo da su se »stvorile«, kreirale društvene strukture. Prema tome kod socijalnih struktura najprije se javljaju društveni procesi, nužno govoreći, i to na jednaki način koji vode do sličnih odnošaja. Prema tome u koliko danas možemo definirati društvene strukture, i to sa empiričkoga i sociološkoga stanovišta, mi ih možemo zvati *zbijenim ljudskim odnošajima*.

Kada se proučava upotpunjavanje društva, preko društvenih procesa združivanja i razdruživanja (a to su temeljne komponente društvenih struktura), onda će sociolog lakše i brže razumjeti društvene strukture ili društvene grupe, skupine. Društvene strukture proučavaju se na isti način kao i pojedinačni, individualni procesi. Sociologija nastoji da otkrije kako strukture ostvaruju svoju bitnost u vremenu i prostoru.

3. Sređivanje i sistematiziranje društvenih procesa i struktura.

Kada se jednom pronađu socialni procesi, skupine i društvene strukture, onda ih se popiše prema njihovome stupnju ili snazi združivanja i razdruživanja. Na primjer, procesi združivanja ljudi biti će sređeni prema tome kakovu imadu snagu upotpunjavati grupe. Onaj društveni proces koji pokazuje najkraću socialnu udaljenost među pojedin-

cima ili skupinama, biti će na prvom mjestu, a ostali već prema njihovom manjem ili većem stupnju zbližavanja. Ista procedura slijediti će kod slučaja razdružujućih, razbijajućih procesa. Obzirom na društvenu strukturu, oni će biti poredani prema njihovom stupnju upotpunjavanja i po društvenoj svrsi radi koje su one izgrađene.

F. Podjela sociologije.

Teoretskim ili sistematskim sociolozima je zadaća da proučavaju, otkrivaju, sistematiziraju i sređuju društvene procese i društvene strukture. Primjenjeni ili praktični sociolog upotrebljavati će i primjenjivati ove rezultate teoretske sociologije u svrhu rješavanja socialnih problema koji postoji na pr. u odgoju, prosvjeti, kod zločina, u industriji, na selu itd. Prema tome razabiremo da pisac dijeli sociologiju na teoretsku i praktičnu. A cijeli sistem sociologije pisac naziva, empirička sociologija.

G. Društvene vrijednosti sociologije.

Pitamo se od kakove je općenite vrijednosti poznavanje funkcija međusobnih veza i raznih konzekvenca društvenih odnošaja, društvenih procesa i društvene strukture čovječanstva? Idemo li sa stanovišta, da čovjek nije samo jedna osoba, već također društveno biće, koje je određeno da živi sa svojim bližnjim ljudima, to će poznavanje društvenih pogleda na život čovječanstva u velike pomoći kod rješavanja mnogih problema. Sociologija daje nam dublje poznavanje i razumijevanje društvenoga života, baš proučavanjem društvenih odnošaja i društvenih procesa.

Rezultati takove sociologije pomoći će pojedincima i grupama, da upoznaju probleme, zadaće u društvu i to na pravi način, jer će saznati najbliže uzroke ljudskih zbližavanja i udaljavanja. Mora se napomenuti da ovaj sistem sociologije ne isključuje etiku, bogosloviju, ili teologiju, povijest, itd., već ih samo razmatra sa stanovišta njihovih učinaka, efekata u djelovanju među ljudima. Nadalje pisac ne poriče sociologiji pravo da se služi zaključcima ili rezultatima drugih znanosti, ako im to služi za razjašnjenje društvenih problema.

Preveo Ing. Viktor Horvat

O HUMANIZMU

Prof. dr. Ton Smerdel.

I.

Više puta pisao sam o humanizmu, stotinu ga puta branio pred đacima i ukratko, na svakom mjestu, bilo pri pisanju ili u razgovoru branio sam ono što je jezgra ne samo europske kulture nego na čemu počiva hrvatska prošlost, hrvatska tradicija, naša slava preko imena toliko brojnih humanista od Marulića do Kunića, da ne spominjemo druge. I nedavno dugo sam razgovarao s jednim rumunjskim humanistom, te u jednom eseju, u obliku razgovora,¹ iznio u glavnom svoje misli s kojima se složio i ovaj uvaženi predstavnik rumunjske klasične filologije koji jeupravo nedavno izdao dva sveska studija iz klasične filologije u kojima ima jedna posebna studija: »Potreba klasicizma«²

U našem vremenu u kome su mnogi pesimisti, koje je problem raznih kriza toliko uznemirio, da ne mogu jasno i bez tjeskobe gledati na potrebe sadašnjice, a kamo li na probleme budućnosti, svakako je potrebno govoriti i braniti ono, što vrlo lako može biti smatrano kao suvišno, a to je pitanje humanizma. U duhu suvremenog intelektualca, kod dobre većine, ima nešto što je negativno, a to je, da se na svakom koraku sve kritikuje.³ U predašnjim desetljećima bilo je političkih sustava kojima je bilo baš potrebno,

¹ Usp.: Jedan sat s profesorom Dr. N. J. Herescuom, — »Nedjeljne vijesti« od 18. siječnja 1942.

² Dr. N. J. Herescu: Milliarium, I, II., Bucuresti, 1941., II., str. 1—45. Vidi passim I. sv., str. 127 i sl.

³ J. Huizinga: La crisi della civiltà, talijansko izdanje, 1938., Uvod.

da rušilački nastoje oboriti ono što smo mi Hrvati u vjekovima svoje tradicije ljubomorno čuvali. Na prvom mjestu udarilo se na klasični odgoj u školama. Udariti na škole i stvarati t. zv. intelektualce koji su svladavali kvantitet znanja, a ne kvalitet, bio je sustav školske politike kroz dva desetljeća. Uopće problem klasicizma nije postojao, jer je trebalo stvoriti neku iluzornu političku sintezu, koja bi na prvom mjestu imala osiromašiti duhovno Hrvatsku i oslabiti njezinu inteligenciju.

Danas nije više vrijeme biti pesimista. Danas vrijedi izreka, da se Muze i za vrijeme rata bore, a ne da šute. Inter arma pugnans Musae! Hrvatska kao država proći će sve kušnje i kroz vatru borbe biti će čeličnija i otpornija za budućnost. Da bi sadašnji naraštaj bio svjesniji svoje uloge za budućnost, on se mora odgojiti u duhu u kome su bili odgojeni toliki naraštaji, koji su izdržali najteže borbe. Kako problem humanizma dodiruje jezgru i sferu same kulture i kako se u njegovom pojmu isprepliću pitanja sadašnjice i tradicije prošlosti, to onda, kad kažemo ili kad pišemo o humanizmu i o njemu raspravljamo, onda osim što mislimo na određeni filozofski problem, mi mislimo i znamo da je pitanje humanizma i obrane klasika za nas Hrvate vrlo važni kulturni problem.

Francuski pjesnik Ronsard jednom je lijepo kazao: »L'humanisme est un acte de patriotisme.« Drugim riječima znači, da je borba za humanizam smisao ne samo veze sadašnjeg zamaha kulturnog s tradicijom, nego da je i njega humanizma najbolji zalag za budućnost. Humanizam na taj način odgaja naraštaj viteški, herojski, a viteško mišljenje jest ono koje stvara temelje za žrtvu i za onu jakost volje koja čini, da se svaki narod obračuna s problemima, koji mu se nameću.

Pitanje humanizma jest i pitanje kulture duha. Odmah moramo naglasiti, da ima pitanja u kulturnom životu o kojima ne mogu svi kolektivno raspravljati. Ne sutor ultra crepidam! — vrijedi za humanizam. Doživjeli smo u prijašnjim vremenima, da je o učenju Homera, Horaca i drugog, odlučivao upravo onaj koji o njemu nije imao pojma. Nama je to mnogo škodilo, ali ćemo i to, kako i sve drugo popraviti, budući da smo uvjereni, da je antika temelj naše nikad stare Europe i vječno žive i odporne Hrvatske. Ta antika unosi vedrinu u naše duše, ona dokazuje i danas, upravo nama, koji katkada toliko zabrinuti za suvremenost, mislimo, da smo sami sebi ostavljeni, da čovječanstvo, da hrvatstvo ima u sebi onih životnih snaga, koje će sve krize, sasvim razumljive i prirodne, prebroditi.

II.

Humanizam nije po vremenu ograničen, kako su to željeli mnogi iz prošlih desetljeća prikazati. On je bio pun snage kroz stoljeća, pun onih klica koje baš onda probiju, kad mislimo, da smo na rubu propasti.

Zanimanje za klasike u novije je vrijeme veoma živo. Tko prati kulturni život Njemačke i Italije, to dobro zna.

Ali, tvorci humanizma su veoma udaljeni od nas, jer je Platon⁴ uz Cicerona i Augustina kasnije prvi odredio njegov sadržaj i smjer. Sv. Augustin kao religiozni mislilac sav je prožet ljepotom humanizma. Antikni humanizam kroz starokršćanske pisce prelazi u Srednji vijek.

Uloga Srednjeg vijeka za humanizam veoma je značajna.

Obično se zaboravlja da je upravo ova epoha europske povijesti vrlo cijenila antiku, i ako je na prvom mjestu prakticirala t. zv. moralistički humanizam, dok je Novi vijek prakticirao kasnije t. zv. voluntaristički humanizam. Izgleda, da se ova dva ekstrema nekako smiruju u vrijeme Renesanse. Pitanje je, da li je sinteza pogođena. Srednji je vijek, kad su se Aristotelova djela počela na sveučilištima proučavati, dokazao prema potrebama i prilikama, da je izvršio naročiti amalgam kršćanstva i antike u užem smislu.⁵ Tako S. Bernard u djelu: »De consideratione«, II. 3. dobro karakterizira sred-njevjekovni moralni humanizam ovim riječima: »Ti bi mogao saznati za sve tajne, mo-

⁴ L. Robin: La pensée grecque, str. 210—284.

⁵ Usp. referat E. Gilson-a: Philosophie médiévale et humanisme u publikaciji: Congrès de Nice, actes du congrès, (klasičnih filologa) 24—27. avril 1935., str. 442., izd. »Les belles lettres« Paris.

gao bi istražiti cijelu površinu zemlje: visinu neba i dubinu mora, ali, ako ne poznaješ samog sebe, onda sličiš čovjeku koji gradi bez temelja, — ti gradiš ruševinu, a ne građevinu... Prema tome počni samoga sebe proučavati, što više, potrebno je da se to proučavanje i završi poznavanjem tvoje ličnosti. Ti si alfa i omega za sebe.«

Obrnuto ovom shvaćanju, u kome ima i mističnih aspekata, nalazimo u djelima »humanista« iz doba Renesanse jednu težnju, da se voljom dopuni individualno osjećanje prirode, koje Burckhardt smatra kao neko potencirano naglašavanje individualizma.

Točno je, da je Srednji vijek bio prema svome moralizmu bliži helenskim aspektima i njihovim duhovnim preokupacijama, dok je Renesansa bila u svom djelokrugu blizu rimskog impulziranog, katkada i agresivnog voluntarizma.

III.

Cilj humanizma i nije drugo nego kult duha i traženje, da se ostvare jedino duhovne kvalitete i da u životu kao i u društvu vrijedi kao prvi princip hierarhija duhovnih i moralnih sposobnosti. Točno Gilson opaža:⁶ »Da bi humanizam postao kultura, potrebno je, da se uz naučno proučavanje književnosti helenske i rimske — to bi bila filologija — udruži ukus za ovo proučavanje, a i želja, da se tim poslužimo kao jednom metodom za oblikovanje intelektualno i moralno, a ta je metoda možda najuspješnija od svih drugih metoda.« Dodajemo, da nam klasični jezici, mislim na latinski i grčki, omogućuju, da osjetimo bogatstvo mudrosti i ljepote.⁷ Antikni pisci mogu biti ne samo vođe u sticanju jednog sustava za izgrađivanje misli nego i sigurnost i prave vođe moralnog života.

Prema tome i u nastavi potrebno je humanizam udružiti s filologijom, ali ona ne smije biti cilj nego sredstvo, budući da je cilj humanizma stvaranje elite.⁸ Idealni kult individualiteta glavna je značajka humanizma. Kad kažemo individualitet, onda mislimo na kalokagatiju, t. j. odgoj čovjeka tjelesno i duhovno usporedno. Na taj način uvijek će se moći distingvirati jak duh od slabijeg, na taj način nastaje hierarhija vrijednosti. Na taj se način stvara duhovna elita, duhovna aristokracija, koja se pripravlja još u najmlađim godinama, da radi za dobro države i nauke.

Ovdje se, što se samo po sebi razumije, ne može govoriti o metodama učenja klasičnih jezika, o pedagogiji, ovdje se samo brani princip i potreba humanizma, a metode učenja u srednjoj školi i na sveučilištu su stvar za sebe. Isto tako posebno je pitanje sustava srednjih škola. Mi ovdje govorimo o pitanju humanizma i na taj način branimo školu kvalitete protiv škole kvantiteta, pa bila ona srednja ili sveučilište.

IV.

Humanizam, premda nije definiran, on ima u sebi toliko pojmova da ga ne će, možda, nikad naučenjaci ni definirati, jer se upravo u tome i nalazi njegova prava snaga.

Humanizam se kroz duhovnu europsku povijest provlači kao zlatna nit, pa se onda može samo opisati, a ne definirati. Njegovi se vjekovni sadržaji mogu opisati, produći i tek onda razumjeti. U slučaju, kad bi se humanizam definirao, onda bi zaista bio nezgodno definiran i njegova bi apologija uvijek bila slabija. Schopenhauer je jednom, braneći latinski jezik kazao: »Čovjek, koji ne poznaje latinski jezik, nalik je onome koji se po maglovitom vremenu nalazi u nekom lijepom kraju i njegov je zrenik skučen i samo ono što je najbliže on vidi jasno, a kad korakne nekoliko koraka naprijed, zaluta u nepoznato. Horizont poznavaoća latinskog jezika širi se daleko, kroz Novi vijek, kroz Srednji vijek i dopire u Stari vijek.«⁹ Ovo što je Schopenhauer kazao za latinski jezik

⁶ Usp. bilješku br. 5. op. id. str. 340. i sl.

⁷ Thasillo Schefer: Von heutigen Wert des Humanismus u reviji: »Das Gymnasium«, 1937., str. 4. i sl.

⁸ Dr. N. J. Herescu: op. cit. I. str. 73.

⁹ Cit. prema: Franz Skutsch: Die lateinische Sprache, s. 562. u djelu: Die griech. u. lat. Literatur und Sprache von U. Wilamowitz etc., Teubner, 1912. (»Parerga«, II. §. 299.)

vrijedi uopće za humanizam u užem smislu, vrijedi za onakvu školu, kakvu bismo prema njenom sadržaju morali imati.

Dalje, humanizam znači prihvaćanje helensko-rimske kulture obuhvaćene u njenom razvoju u koliko ga sadašnjost umije i zna spojiti s tradicijom, koja mora u sebi imati plodnih snaga koje oživljuju. Ovakav humanizam je bitni elemenat našeg kulturnog života. Moramo naglasiti, da su klasična filozofija i helensko-rimski ili jednom riječju latinski humanizam dva pojma. Dok klasična filologija znači središte oko koga se okupljaju druge znanosti kao: arheologija, numizmatika, papirologija, epigrafika i t. d. — u kratko ona pomaže, da se upozna antika, — dotle je humanizam ne samo poznavanje antike nego njeno doživljavanje. Humanizam, onakav kakvog je upoznala i hrvatska kulturna povijest ne isključuje ništa od onoga što je za čovjeka i društvo korisno. Naprotiv, budući da je on intelektualna kultura, on je elan, on je nadahnuće srca i duše.¹¹

Kad smo malo prije karakterizirali humanizam Srednjeg vijeka, rekli smo, da je on bio u glavnom moralistički, dok smo za humanizam Renesanse rekli, da je bio niansiran voluntaristički. Sad možemo dodati, da je humanizam Srednjeg vijeka imao i filozofski karakter, dok je onaj iz doba Renesanse imao literarni značaj. Istina je, da humanizam ne može biti samo filozofski ili literarni, on mora biti i znanstven. Upoznavanje znanosti glavni je dio humanizma. Uostalom, može li se shvatiti filozofska refleksija bez nauke? — Zar nisu antikni Heleni smatrali znanost kao prvi uslov filozofske misli? Prema tome potvrđuje se činjenica, da u povijesti antikne kulture i civilizacije znanost igra glavnu ulogu i onda, da se helensko-rimska kultura ne može shvatiti bez svog znanstvenog aspekta. Budućnost humanizma može se graditi na a) literarnom, e) filozofskom i c) znanstvenom temelju. Ne zaboravimo da humanizam u obrani i ostvarenju svojih ideala mora biti borben. Humanizam je jednak pojmu duhovne akcije. On je u svojoj biti sasvim pun optimizma, on isključuje iz svog kruga mediokritete. Humanizam je duhovna snaga, koja se bori protiv duhovnog nereda i nepoznavanja mjere. Humanizam je za harmoniju misli i rada. On nam jedini može povratiti osjećaj reda, mjere i vjere u rad.

Harmonija između duha znanosti i nauke kao i humanizma mora postojati kao što postoji i mora postojati harmonija između odgoja duha i srca. Zato ne može postojati ili se pojaviti sukob između nastave grčkog i latinskog jezika s jedne strane i t. z. živih jezika, ako su ti jezici na terenu humanizma, budući da se ni jezično ni književno ne mogu razumjeti bez antike. Taj jaz može zajaziti koordinacija u samoj nastavi. Cilj je koordinacije, da gojenac kao budući intelektualac bude odgojen i prožet općom kulturom. Sadašnji naraštaji uz tjelesnu spremnost moraju čelječiti i duhovnu spremnost. Humanizam je najbolja škola.

V

Naš vijek kao vijek stroja, kao vijek koji je stvorio toliko vanjskih uspjeha u europskoj civilizaciji, stvorio je i omogućio je da se razvije pojam površnog humanizma koji bi se mogao uokviriti u izraz: *homo oeconomicus*. Ovakav tip čovjeka, tjelesno i duhovno potpuno je negativan. On je okrenut prema materiji, on je relativist; neprestano se bori s tipom čovjeka koji bismo mogli nazvati: *homo historicus*, koji je herojski raspoložen, ima smisla za tradiciju i metafizički je okrenut u duhu prema Bogu, prema vječnosti smatrajući tehniku ne ciljem nego oruđem, da se olakša život u dolini suza.

Hrvatski je čovjek kroz vjekove uvijek bio *homo historicus*. U ovom tipu čovjeka snaga je moralna i državna sadašnje Hrvatske, pa onda i budućih naraštaja.

Humanizam nije zavjetrina i brana protiv nevolja i briga osobnog i društvenog života, on je simbol borbe za duhovne vrijednosti, budući da bez kulture srca nema mogućnosti za bolji život. Humanizam unosi pravilno stajalište u mašinizam života u nama i oko nas, on ističe uvijek osobu.

¹¹ Jean Malye: *L'humanisme classique et notre temps*, cit. publ.: Actes du congrès de Nice, str. 405.

Humanistička kultura nije u citiranju helenskih i rimskih auktora, poslovice i t. d. Ova kultura mora biti stvaralačka kao što je bila u doba Sv. Augustina, Kasiodora, Alkuina, Erazma Roterdamskog, Marulića, Gundulića, Kunića, Goethea i t. d. Humanizam je dao snagu ovim imenima, da mogu dodirnuti dno duše čovjekove i da tako otkriju sebi i drugima u svojim djelima spoznaje života; morala i ljepote. Humanizam preko antiknih klasika otkriva zdravu stegu u mislima i pruža kalup prema kome se može raditi i dalje rođena misao razviti. Proučavanje klasika, prevodenje tekstova, to je priprava za spremnost duha za naučenjački rad ili za osobno usavršavanje. Samostalno prevesti neki pasus iz Tukidida ili Horaca znači naviknuti svoje duhovne snage i sposobnosti na stegovni kompleks za budući rad u nauci. Istinito je, da možemo sadržaj svojim mislima proširiti, ali ono što je stvoreno u prvim počecima i nadahnućima mladog helenizma i kasnije kršćanstva kroz vjekove samo se dopunjuje i oploduje. Tu nema novog stvaranja kao što nema u svim egzaktnim naukama, tu ima samo otkrića, popunjavanja i divnih tumačenja...

Humanizam nije nikakva raskoš, ukras ili što drugo, on je bitni elemenat naše kulture. Humanizam je za europsku, pa i za hrvatsku kulturu ono što su crvena krvna tjelešca za ljudski organizam. On je naše pradjedove u Dubrovniku osokolio, da pišu na hrvatskom jeziku onako, kako su klasici pisali na grčkom i latinskom. Kako je antika našim piscima u Dubrovniku i u drugim gradovima Dalmacije dala snage, da stvore staru hrvatsku književnost, a tim i da nama ostave u baštinu tako staru kulturu, koja svima bjelodano i jasno govori o našim duhovnim sposobnostima, tako je ona i drugim europskim narodima omogućila renesansu. Humanizam poznaje reprize i njegova buduća repriza bit će u sintezi svih njegovih snaga, koje će uspješno razviti tip čovjeka iz našeg naraštaja, a ovaj će biti *homo historicus* u pravom i najjačem smislu.

Th. Zielinski u nekoj svojoj studiji lijepo tumači, kako nas biologija života uči, da se znanje ne može osobno naslijediti, a kad kažemo znanje, onda mislimo na ono što se obično smatra kulturom duha. Moramo uvijek početi od slova A, da bismo razumjeli sebe i da bismo ušli u cijeli niz problema koje nam nameće bios i etos naše sudbine.¹¹ Zielinski je dobro opazio, da je antički čovjek bio racionalistički raspoložen, dok je moderni, suvremeni, voluntaristički. Ovaj voluntarizam se mora oplemeniti i on ne smije pasti u potpunu službu stroja, on u svom voluntarizmu mora ići k savršenosti tipa *homo historicus* u kome je uključen i izraz *homo politicus*.

Ono što je materijalizam razbio u duhu Europe mora se popraviti pomoću humanizma. Ono što je u XV. stoljeću u svom djelu: »*De docta ignorantia*« (1440.) razvio učeni *Nicolaus Cusanus* tumačeći historički razvoj kao: *complexio oppositorum*,¹² a što bi značilo da europska kultura ima u svojoj klici i dosadašnjem razvoju neiscrpnu inicijativu i snagu i što znači da u njoj, u njenoj kompleksnosti, ima uvijek dostatno skrivenog životnog dinamizma, mi ćemo uzeti kao simbol vremena i kazati, da *complexio oppositorum* znači borbu za sintezu.

Pri kraju ovog eseja mogu reći, da nisam u nastojanju oko preporoda humanizma u Hrvatskoj rarus nans in gurgite vasto, ali sam želio jednom skupiti razasute napomene i misli o djelotvornoj snazi antike i onoj ulozi humanizma koju će on sigurno igrati kao i u prošlim vremenima u životu vječne Hrvatske.

»Humanizam je djelo rodoljublja« — reče Ronard, a slavni rumunjski pjesnik Eminescu napisao: »Duh antike takav je, da upravlja našom inteligencijom i našim karakterom.«

Spojimo ova dva smisla i učinimo, stvorimo sintezu. To je naš dug prošlosti, tradiciji, a i smisao naše borbe za budućnost.

¹¹ Vidi članak: Dr. Wilhelm Brachman: »Antike und Gegenwart« u *Nationalsozialistische Monatshefte* — November, 1941, str. 926.—933., osobito str. 930. i 931.

¹² Usp. izd. Cusanusovih djela iz god. 1932. kao i ono što je o njemu napisao Cassirer. Usp. Reynold: *L'Europe tragique*, 1934. (Paris).

PITANJE SRBIZAMA

Dr. Kruno Krstić, član Hrvatskog državnog ureda za jezik.

U različitim predavanjima i člancima članova pokreta za hrvatski književni jezik pojam je »srbizma« već prilično objašnjen: srbizmom u hrvatskom jeziku smatramo onu riječ, oblik i uopće izražajnu vrijednost, koja nam je za vrijeme beogradske vlasti bila nametana protiv hrvatskoga književnog običaja.

Kao graničnu godinu za početak posrbljivanja hrvatskoga književnog jezika možemo uzeti otprilike godinu 1918., premda su pojedini književnici i jezični savjetnici još prije te godine katkada posegnuli protiv hrvatskih navika za kojim srpskim izrazom. Nakon osnutka Jugoslavije beogradsko ministarstvo prosvjete izričito nastoji izjednačiti književni jezik Hrvata i Srba putem škole i školskih knjiga, a sve ostale jugoslavenske državne ustanove bezobzirno proširuju srpsko nazivlje i ostale srpske jezične navike zajedno s ekavicom — pa i ćirilicom — na čitavo područje države. Nastojanje ministarstva prosvjete posebno se odrazilo u izdavanju jedinstvenih terminologija za pojedine školske predmete (za slovnice, književnost, botaniku i t. d.) i u jezičnoj cenzuri svih školskih izdanja u Beogradu, a imalo se završiti izdavanjem jedinstvenih školskih knjiga za čitavu državu, za koje je već bio raspisan natječaj. Čak i nakon osnutka banovine Hrvatske zadržana je misao o jedinstvenom »srpskohrvatskom« jeziku škole u uredbi o prijenosu poslova prosvjete s ministarstva na prosvjetni odjel u Zagrebu onim stavkom, koji predviđa poseban odbor za izjednačivanje školskog nazivlja. Ali ta je odluka ostala samo na papiru, jer je banovina povratila hrvatsko nazivlje u škole i banovinska izdanja školskih knjiga.

Putem škole, ureda, vojske, službenih izdanja (zakonika, pravilnika, tiskonica i t. d.), predavanja, filmova, radija, službenog dopisivanja i širenjem srpskih knjiga na hrvatskom tržištu kroz nekoliko je godina prodro oveći broj srpskih rječničkih i ostalih jezičnih elemenata u Hrvatsku. Borba protiv toga prodiranja bila je vrlo malena u razdoblju do diktature (1918.—1929.), jer je još iz vremena prije rata vladalo službeno »znanstveno« vjerovanje u jedinstvo hrvatskog i srpskog književnog jezika. To je mišljenje bilo 100 godina zastario zaostatak romantičarskih jezičnih nazora, prema kojima je književni jezik isto, što i ono narodno narječje, koje tvori slovničko-rječničku podlogu književnoga jezika. Za vrijeme diktature (1929.—1935.), kad je i samo ime hrvatsko bilo zabranjeno, nema ni spomena o bilo kakavom javnom i sustavnom otporu protiv posrbljivanja jezika, ali zajedno s razočaranjem u romantičkoj misli jugoslavenstva i usporedo sa zaoštavanjem spoznaje o narodnoj samobitnosti počinje se u pojedincima razgorijevati živa svijest o hrvatskoj jezičnoj posebnosti. Ta svijest postaje dijelom općeg narodnog otpora probuđenog i nepomirljivog hrvatstva protiv jugoslavenstva, koje se izrodilo u velikosrpsvo. Još prije osnutka banovine Hrvatske u Zagrebu se osniva društvo »Hrvatski jezik«, koje izdaje i svoje glasilo s istim imenom, koje ima i društvo. U tom glasilu službeni predstavnici znanosti (osobito sveuč prof. dr. Stjepan Ivšić) počinju raščišćavati stoljetnu zbrku pojmova i lučiti filološki pojam štokavštine (zajedničkog temelja književnim jezicima dvaju naroda) od normativnog pojma hrvatskog književnog jezika, sustava uvjetovana povijesnim razvojem, književnim navikama i jezičnim osjećajem suvremenog naraštaja.

Tom razdoblju i tom pokretu pobune, samosvijesti i kidanja s mutnim jezikoslovnim pojmovima prošlosti pripada i izdanje Matice Hrvatske »Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika«. Ta knjižica — jednako žestoko napadana kao i branjena — bila je prvi pokušaj, da se u cjelini razgraniče hrvatske književne navike od srpskih. Kao prvi pokušaj ona nije ni potpuna ni bez pogrješaka, ali vjerujem, da je bila korisna u ono doba, kad je misao o jezičnoj posebnosti ukopana u temelje nove države i kad se pokazala potreba bilo kakvog putokaza u metezu čišćenja.

Čišćenje jezika od srbizama, koje se vršilo u široku opsegu i u kojem su sudjelovali ljudi vrlo različita govorna podrijetla i nejednaka jezičnog znanja, dovelo je često i do većih pogrješaka i zabuna. Dogodilo se mnogo puta, da je protjerana iz jezika prava

lom području domovine. Takva stega i jednolikost rječnika osobito je potrebna u području znanstvenoga nazivlja i u jeziku škole. Ja sam već na jednom mjestu istaknuo, kako je i znanstveno i pedagoški neprilično, ako se na pr. anatomski pojam »tympanon« prevodi u različitim školskim knjigama i »bubnjić« i »bubnjača« i »bubna opna« i »bubnjarska opna« i »doboš« i »dobošić«. Kako je rječničko stvaranje podložno različitim raspoloženjima, nejednakim misaonim polazištima i ukusima, lijepo je pokazao nedavni natječaj jednih zagrebačkih novina, kad se tražila hrvatska zamjena za tuđicu »marka«. Uredništvu je kroz nekoliko dana stiglo 188 (sto osamdeset i osam) različitih prijedloga. To, što se zbilo u gradu Zagrebu godine 1942., događa se vjekovima i u štokavskom puku; za novi jezični zadatak nastaju na različitim mjestima jezično srodne plohe različita rješenja. Ali književni jezik, a osobito njegov terminološki odsjek, u mnogom je pogledu prava protivnost toj bujnosti stvaranja. Književni jezik iz bogate riznice narodnoga blaga bira ne samo u morfološkom, nego i u rječničkom pogledu ono, što će vrijediti kao element općenarodnog i pismenog i govornog sporazumijevanja. A upravo u tom izboru često su hrvatski i srpski književni jezik udarili različitim putovima. I kad ne bi za čišćenje od srbizama bilo nikakva drugoga razloga, ostao bi najvažniji i za zdravlje književnoga jezika najodlučniji, t. j. potreba da se iz jezika ukloni dvojezičnost nastala dvostrukim činom izbora na dvama polovima štokavštine.

Pri prosuđivanju, što je srpsko, a što hrvatsko u književnom jeziku, mnogi se služe površnim subjektivnim mjerilom, koje bi se moglo izraziti riječima »čini mi se.« Međutim za pravilnu odluku potrebno je katkada i više različitih kriterija. Onaj, koji po golom osjećaju želi odsjeći, je li što srbizam ili nije, mora biti čovjek, koji je vrlo mnogo hrvatskih knjiga pročitao i koji narodni govor i nazivlje raznih struka vrlo dobro poznaje, tako da i bez zagledanja u književna vrela po općem sjećanju zna, pripada li riječ hrvatskim književnim navikama ili ne pripada. Ali i takva čovjeka može katkada osjećaj zavesti na krivi put. Prije nego stvori svoju odluku, morat će i on često pregledati objektivna vrela. Za dobar dio riječi izvrstan je putokaz Akademijski rječnik, ali tamo, gdje on šuti, potrebno je katkada zaviriti i u čitav niz različitih rječnika, terminologija, pa i u druga djela (na pr. priručnike pojedinih znanosti). Ima dakako slučajeva, kada ni ta opreznost nije dovoljna. Tada nam priskače u pomoć mišljenje drugih ljudi iz naše okoline, koji će nam na temelju svoga pamćenja, čitanja i jezičnog osjećaja pomoći pri stvaranju zaključka. Gdjekada se napokon događa, da nas ni taj trud ne može dovesti do sigurnoga suda, a onda sumnjivu riječ — prema pravnom načelu »in dubio pro reo« — ne ćemo smatrati nehrvatskom.

Ovo načelo »in dubio pro reo« moralo bi postati općim putokazom onim mnogobrojnim Hrvatima, koji danas strahuju pred srbizmima te svaku malo neobičniju riječ, riječ nepoznata korijena ili najobičniju riječ, koja se po predmetku ili dočetu podudara s kojom poznatom srpskom, smatraju srbizmom. Ima nekoliko krivih kriterija, koji obična građanina, koji se jezikom nikada nije ozbiljnije pozabavio, navode na pogrešne odluke. A te odluke nažalost na djelu znače uništavanje hrvatskoga rječnika.

Nekoji na pr. misle, da su sve imenice na -nje (glagolske imenice na -je) srbizmi zbog toga, što poznaju nekoliko riječi, gdje Srbi glagolsku imenicu, koja prema hrvatskim navikama znači samo zbivanje (radnju), i preko toga značenja upotrebljavaju (na pr. osvjetljenje, naređenje, udruženje, vježbanje u značenju »rasvjeta«, »naredba«, »udruga« i »vježba«). Slično prolaze i imenice na -stvo, jer ima nekoliko srbizama na -stvo (otsustvo u značenju »dopust«, ljubopitstvo, mogućstvo, uputstvo i t. d.). Ovo suđenje po sličnosti tvorbenih dijelova mora se potpuno zbaciti, jer mu nema nikakva opravdanja u širokoj stvarnosti hrvatskoga rječnika. Tako na pr. onom kriteriju prepoznavanja srbizama po dočetu -nje možemo iznijeti kao ustuk čitav niz riječi, kao što su ove: čitanje, pisanje, plivanje, kucanje i t. d., o kojima valjda nitko živ nije nikada pomislio da nisu hrvatske. Da ima hrvatskih riječi na -stvo dokazuju na pr. riječi hrvatstvo, bratstvo, vodstvo, progonstvo i sva sila drugih.

Kao primjer pogrešnog izbacivanja riječi nepoznata korijena neka posluži riječ golem. Tu riječ, koja u bugarskom (golѐmb) znači samo »velik«, a u našem jeziku »vrlo

velik«, smatrali su neki srbizmom zacijelo zato, jer joj nisu znali korijena, (t. j. srodnih riječi), ili možda još i zato, jer su mjesto nje oni sami navikli govoriti posuđenicu iz češkoga o g r o m a n (prema ohromný). Dok se tako riječ g o l e m po subjektivnom osjećaju izbacuje, objektivni podatci Akademijaskog rječnika kazuju nam ovo: Riječ g o l e m imaju 4 stara hrvatska rječnika (Vrančić, Belostenec, Voltiggi i Stulli), a osim mnogih starih spomenika XIV., XV. i XVI. stoljeća upotrebljava je još i oko 20 hrvatskih pisaca (Vetranić, Držić, Kašić, Krnarutić, Radnić, Margitić, Kačić, Kanižlić i dr.). Tome dodajmo, da teško ima kod nas čovjeka, koji ne pozna stihove hrvatske narodne pjesme: »Mili Bože, čuda golemoga« i: »Koja ti je golema nevolja«.

Velika je nezgoda i to, što neki ne znaju razlikovati hrvatske od srpskih sinonima. Mnogi u jeziku neuki ljudi, čim nađu dvije riječi podudarna značenja, odmah pomisle, dai jedna od njih mora biti srpska. Ja se ne bih jako začudio, kad bi netko od tih ljudi ustvrdio, da je na pr. o g a n j srpska riječ, jer postoji »hrvatska« riječ v a t r a. Navikli da srbizam nalaze uvijek u paru s hrvatskom riječju, a uz to skloni da u svojim jezičnim navikama od dvaju sinonima daju prednost jednome, ti priprosti ljudi sam sinonimni par tumače kao par hrvatske i srpske riječi. Na ovom mjestu ne mogu se upustiti u razlaganje o zanimljivom pitanju hrvatskih sinonima, ali držim, da je nepoznavanje hrvatske sinonimike (a to drugim riječima znači i oskudno poznavanje hrvatskoga rječnika) možda najobilnije vrelo pogriješnih mišljenja o srbizmima.

Velik grijeh neznanja protiv hrvatskoga jezika počinjaju i oni, koji posvema izbacuju iz hrvatskog jezika one riječi, koje imaju u hrvatskom jedno, a u srpskom drugo značenje, ili riječi, kojima se hrvatsko značenje samo djelomično podudara sa srpskim. A takvih riječi ima vrlo mnogo (čas, igra, gotov, riješiti, draž, djevojka, sipati, krst, brijač, trka, živina, puk, rasijan, produžiti, cijepati i t. d. i t. d.). Tako su na pr. neki, znajući da postoji srpska upotreba prijedloga p o (na pr. u izrazu »rasprava po tom pitanju«), počeli uopće izbacivati prijedlog p o, kao da je to srpski prijedlog. Jedan je novinar pisao o »duševnom prometu među ljudima«, misleći da je riječ s a o b r a ć a j uopće srpska, kad Hrvati kažu »željeznički promet« (a ne »željeznički saobraćaj«).

I oni, koji se služe objektivnim vrelima, često počinjaju teže pogriješke. Tako na pr. za srpstvo pojedine riječi nije nikakav dokaz opaska, koju često nalazimo u Akademijaskom rječniku: »od rječnika samo u Vukovu« ili: »od rječnika samo u Popovićevu«. Kao što sam već spomenuo, u Vukovu rječniku ima mnogo hrvatskih riječi, koje naši hrvatski sastavljači rječnika prije Vuka nisu zabilježili, a Vuk ih (prema zemljopisnim pojmovima poteklim iz načela »Srbi svi i svuda«) nije označio napomenom »govori se u Hrvatskoj«. Tko pozna narodni govor — a i Vukova putovanja — zna, da golema većina narodnih riječi, koje je Vuk pobilježio, potječe s područja hrvatske štokavštine. Za one riječi, koje Akademijaski rječnik pripisuje Popoviću, mogao sam u mnogim i mnogim slučajevima ustanoviti, da ih prije Popovića imaju Mažuranić-Užarevićev, Filipovićev ili drugi koji hrvatski rječnik, koji ARj ne uzima kao svoje vrelo, a kojim se Popović vrlo obilno služio.

Općenito moram napomenuti, da se jezik od srbizama slabo čisti time, što ljudi uče napamet gotove popise srbizama, i na te popise misle, kad pišu i kad govore. Mnogo uspješnije i jedino pravo čišćenje jezika nastat će iz uranjanja u hrvatska jezična vrela. Prava granica između hrvatskog i srpskog književnog jezika ne leži toliko u rječničkim pojedinostima, koliko u onoj — uglavnom neopisivoj — razlici jezičnoga života i vrenja, koju kriju dvije u cjelini uspoređene književnosti.

Premda bi se kome moglo činiti nepotrebno, mislim da moram istaknuti, kako čišćenje jezika od srbizama nije nikakav čin političkog obračunavanja sa Srbima niti posao izmišljanja razlika i tamo, gdje ih nema, da bi se namjerno produbio jaz između hrvatskog i srpskog književnog jezika. Razlike u književnom jeziku dvaju naroda potpuna su stvarnost, koju treba pouzdanim i kritičnim proučavanjem ustanoviti. Nije to obračun sa Srbima, nego obračun s nama samima, znanstveni trud, koji ide za tim, da bismo saznali, što je u našem vlastitom jeziku hrvatsko u književnom smislu, a što nije.

IZ BORBE HRVATSKOG SVEUČILIŠTA

Kroz desetljeća naše novije političke povijesti hrvatski sveučilištarci odigrali su značajnu ulogu u oslobodilačkoj borbi. Hrvatsko sveučilište bilo je središte borbe i demonstracija, to je bila javna govornica Hrvatske preko koje je govorila hrvatska sveučilišna mladež.

*

Godine 1848. posebna sveučilišna četa sudjeluje u ratu protiv Mađara. U tom ratu oni nose svoju posebnu povijesnu zastavu pod kojom su spalili mađarsku zastavu godine 1895. Tada Khuen određuje, da se ta povijesna zastava spali, ali naredba nije izvršena i zastava je sačuvana do danas.

*

U svim demonstracijama za Khuenove ere hrvatski sveučilištarci vode odlučnu riječ. Najodlučniju demonstraciju provode godine 1895. kad javno spaljuju mađarsku zastavu. Tada su mnogi sveučilištarci dobili izgon sa sveučilišta i osuđeni su na zatvor.

*

Živa politička djelatnost na hrvatskom sveučilištu izbija naročito oko godine 1912. za komesara Slavka Cuvaja. Hrvatski sveučilištarci sudjeluju u pripremanju atentata i kasnije vode veliki poznati dački štrajk.

*

Godine 1926. hrvatski sveučilištarci osnivaju pravaški klub »Kvaternik«. To je ujedno početak rakovičkog kulta.

*

U prosincu godine 1928. izbija štrajk na hrvatskom sveučilištu. Snažne demonstracije na sveučilištu izbijaju osobito za vrijeme Pribićevića. Tada dolazi gotovo do krvavog sukoba s redarstvom.

*

U političkim borbama poslije 20. lipnja godine 1928. hrvatski sveučilištarci u sklopu pravaške omladine sudjeluju u svim demonstracijama i sukobima. U rujnu iste godine nastaje krvavi sukob s redarstvom u prostorijama »Kola«.

*

Za vrijeme diktature sveučilište postaje gotovo jedino središte otvorenog protesta gdje se ističu hrvatske zastave i uništavaju kraljeve slike. Demonstracije su najjače godine 1931. i 1933. Godine 1934. osuđen je na smrt sveučilištarac Josip Begović.

*

Jaka ustaška djelatnost na sveučilištu započinje godine 1936. i dalje. Jake demonstracije ponavljaju se godine 1938. a osobito 1939. i 1940. U tim najtežim godinama sveučilište je središte ustaške borbe. Mnogi sveučilištarci čame po zatvorima i logorima, te u tim najtežim časovima dočekaju i oslobođenje.

*

Prostorije »Kluba slušača prava« u glavnoj zgradi hrvatskog sveučilišta sjedište su cjelokupnog ustaškog sveučilišnog rada. U tim se prostorijama održavaju dogovori, sastavljaju letaci i protestni natpisi, izrađuju se točne upute za djelotvorne ustaške nastupe. U prostorijama »Kluba slušača prava« od god. 1938. bez prekida je izvoješana zemljopisna karta Nezavisne Države Hrvatske.

HRVATSKE SVEUČILIŠNE ZASTAVE

Hunko Wolf

Hrvatsko sveučilište, naša ponosita Alma mater crotica, slavi 19. svibnja ov. ood. 35-godišnjicu posvete svoje druge sveučilišne zastave.

Hrvatsko sveučilište imade dvije sveučilišne zastave, dva vidljiva simbola hrvatskog otpora, borbe i pobjede: staru iz godine 1848. i novu iz godine 1907.

Kao što svako društvo, svaka jače formirana individualnost nastoji imati neki vanjski znak, koji podiže svijest pripadanja toj individualnosti i koji pobuđuje želju za ostvarivanjem njenih ideala, tako su i preteče hrvatskih sveučilištaraca, đaci akademije znanosti u Zagrebu, nakon što su svojim pozitivnim radom za nacionalna prava i slobodu dobili eminentno značenje, nastojali i vidnim simbolom istaći svoju individualnost — dobiti svoje vanjsko obilježje, svoj stijeg.

Taj stijeg, kojemu se sada navršuje devedeset i pet odnosno novome trideset i pet godina obstanka, kao simbol rodoljublja i simbol borbe za slobodu, nailazio je tokom desetljeća na mnoge smetnje. Prebrođene su smetnje, mnogi je neprijatelj satrt nu stijeg i sada budno stoji, jer mora štiti stečena dobra.

Godine 1848. preuzetost i nasilje Madžara prema Hrvatima doseglo je svoj vrhunac. Čvor koji je nastao mogao se samo silom razriješiti. I kada je hrvatski narod odlučio i djelom pokazati kako umije braniti slobodu svoju i nezavisnost, članovi-đaci tadanje akademije znanosti u Zagrebu (zapravo naše sveučilište s dva fakulteta, filozofskim i pravoslovnim) osjetili su, da i oni moraju uzeti učešća u narodnoj borbi za slobodu. Osnovana je naoružana đачka četa ili legija, a Gajeve »Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske« u svojem 27. broju od srijede 29. ožujka 1848. javile su: »Naša akademička mladež ustrojila je već sasvim narodnu četui odabrala za svoga zapovjednika g. prof. Smodeka. Naskoro će dobiti krasni barjak od naših vrljih domorotkinja.«¹

I doista. Prije polaska u boj primila je đачka četa svoj barjak.² Rat protiv Madžara se dovršio, povratila se prorijeđena đачka četa sa, od ubojitih taneta, isparanom zastavom. Eto dokaza, da su đaci u borbi za domovinu nastupali u prvim redovima. Od onoga vremena đaci su za stijeg izabrali tu bojnu đачku zastavu.³

Hrvatski su akademičari ovu bojnu đачku zastavu predavali od jedne generacije drugoj, kao najveću đачku svetinju. Zastavu akademske čete baštinila je najprije god. 1850. pravoslovna akademija, a službenim oživljenjem sveučilišta god. 1874. ta je đачka zastava iz god. 1848. postala zastavom hrvatskih sveučilištaraca. I svakom prilikom, kad god su sveučilištarci javno nastupali uvijek su išli pod svojom starom sveučilišnom zastavom.⁴

Uspješno je služila svojoj svrsi sve do 16. listopada 1895.

*

14. listopada 1895. došao je u Zagreb, nakon 26 godina, kralj Franjo Josip I. (posljednji je put bio u Zagrebu god. 1869.). S kraljem stigao je i tadanji predsjednik mađžarske vlade barun Dezider Banffy s mađžarskim ministrima. Za tadanjeg pak hrvatskog bana, Dragutina Khuen-Hedervarya, taj je posjet imao najveće političko značenje. Pred licem apostolskog veličanstva trebao je pokazati, kako je njegovo jedanaest godišnje banovanje bilo korisno i kako je uspješno »pacificirao Hrvatsku«.

Za što sjajniji doček kralja u Zagrebu činjene su mnoge pripreme, tek na hrvatskom sveučilištu postojala je javna oporba. Pravaši-sveučilištarci protivili su se, da sveučilišna omladina sudjeluje na svečanostima kraljeva dočeka, jer će »omraženi ban« zacijelo izvjesiti mađžarske zastave. Tadanji sveučilišni rektor dr. Franjo Spevec, predstavnik mađžarske većine na hrvatskom saboru, na naročitom sastanku s hrvatskim sveučilištar-

cima, uvjeravao ih je, da se madžarske zastave ne će vješati po gradu i stoga molio da prisustvuju kraljevu dočeku.

Da se ipak što više udobrovolji za ove svečanosti hrvatske sveučilištarce, šivane su na račun zemaljske vlade — već prije obećane — gala-odore sveučilištarcima za svečanosti dočeka.⁵

Usprkos svih nagovaranja i molenja sveučilišnog rektora, sveučilištarci — pravaši su razvili živu akciju, rječju i perom, protiv sudjelovanja na ovim svečanostima.⁶

Ipak, pod utjecajem rektora dra Spevca i u uvjerenju, da se ne će vijati madžarske zastave, veći dio sveučilišne omladine odlučio je sudjelovati kod dočeka kralja.

Sveučilišna omladina, a time i cijela hrvatska javnost, usprkos svih svećanih obećanja, bila je prevarena. Na posebno podignutom slavluku (na današnjem trgu kralja Tomislava kod zgrade sv. Jeronima), vijale su se madžarske zastave! To je bio vanjski razlog, da je već na prvi dan kraljevog boravka u Zagrebu, došlo do demonstracija, a u noći od 14. na 15. listopada madžarske zastave bile su silom sa slavluka skinute, bačene u blato a prozori zgrade razbijeni kamenjem. U noći pak od 15. na 16. listopada napali su, za osvetu, madžarski željezničari akademičare braću Vladimira i Ivicu Franka. I onako mučno raspoloženje sveučilištaraca i rodoljubnog građanstva time je bilo posve razdraženo. Na sveučilištu održan je odmah sastanak u jutro 16. listopada i donesen je dalekosežni zaključak.

Iz sveučilišne zgrade izašla je istoga dana (16. X.), oko 11 sati u uzornim četveroredovima — sveučilišna omladina. Na čelu joj je stupao u gala odori pravnik Vladimir Vidrić (poznati pjesnik) i nosio bojnu sveučilišnu zastavu iz god. 1848. Postrance barjaktaru bili su Gedeon Knežević i Osman Nuri-Hadžić a iza njih još 50 sveučilištaraca u gala odorama.

Ova ozbiljna i ponosna povorka prošla je Ilicom i došavši pred Jelačićev spomenik odala banu počast a zatim je sveučilištarac Stjepan Balaško izvadio ispod kaputa složenu madžarsku zastavu, ostali je prihvatili, raširili i polili petrouljem. Na to su je četvorica (Lav Vodvarška, Milan Kren, Gedeon Knežević i Josip Šikutrić) razapeli na vrhovima svojih izvučenih mačeva, digli u zrak i zapalili uz popratne riječi tadanjeg studenta prava Stjepana Radića.⁷ Nemila trobojnica za čas je bila pretvorena u pepeo a prisutno građanstvo je ovu političku demonstraciju popratilo odobravanjem.

Sveučilištarci su se nakon toga istim redom, predvođeni svojom sveučilišnom zastavom, vratili na sveučilište, gdje su zaključili, da se svi učesnici ove demonktracije idu dobrovoljno prijaviti redarstvu.

Redarstvo je povelu istragu i uhapsilo 50 sveučilištaraca. Na redarstvo su došli i drugi sveučilištarci i izrazili svoju suglasnost s uhićenicima.⁸

Spaljivanje madžarske zastave u Zagrebu izazvalo je najveću pažnju cijele Evrope. Franjo Josip, još istoga dana protivno učinjenom rasporedu svečanosti, napušta Zagreb. Prije odlaska izdaje 16. listopada 1895. banu Khuen-Hedervaryu ručno pismo u kojem se zahvaljuje »mojem vjernom hrvatskom narodu za lojalne izjave i činom dokazano uzorno držanje, koji nije poremetio desivši se kažnjivi događaj.« (Misli se spaljenje zastave.)

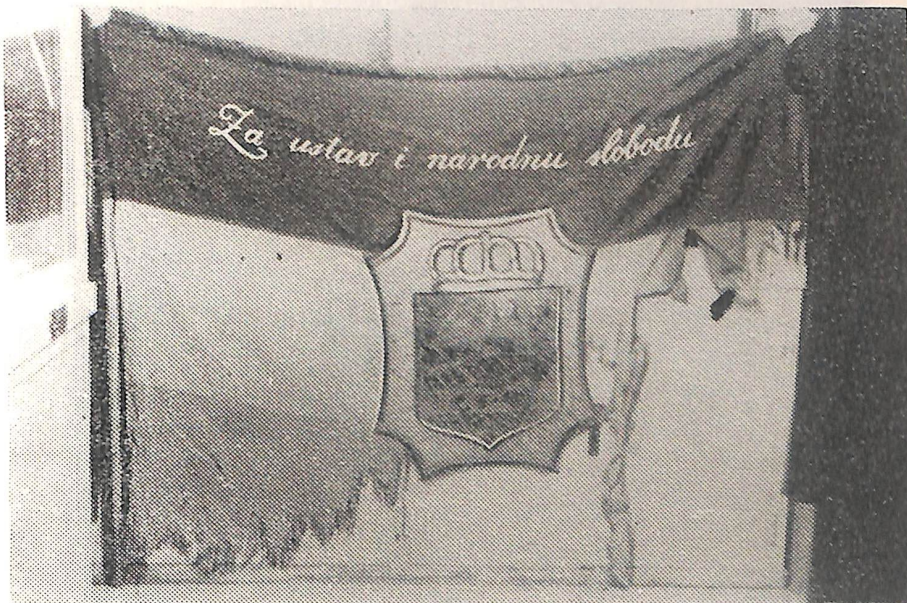
Štampa u Beču, Budimpešti, Pragu i u drugim gradovima izvan monarhije onih dana piše isključivo o »Zagrebačkoj političkoj demonstraciji«. U budimpeštanskom parlamentu tolika je vika, da je sam ministar predsjednik prisiljen dati izjavu. Interpelacije u gradskim zastupstvima su na dnevnom redu a sveučilištarci Hrvati, koji su bili upisani na inozemnim sveučilištima u Beču, Grazu, Pragu i Innsbrucku — ispravno shvativši zamašaj te demonstracije — šalju pozdrave zagrebačkim sveučilištarcima.

Nu posramljeni ban Khuen nije mirovao. Na sveučilištu zaredali su progoni. Sveučilištarcima, koji su se suglasili s uhićenima, oduzimalje podpore i raspušta akademsko društvo »Zastava«, koje je bilo osnovano god. 1890. sa zadatkom da razvija »duševnu naobrazbu i društveni zabavni život članova s pomoću društvenih skupština, poučnih i zabavnih predavanja u društvenoj čitaonici«. Na oglasnoj ploči u sveučilištu osva-

nula je pak 17. listopada 1895 banska objava pod br. 4774-Prs ovog sadržaja: »Kod jučer o podne dogodivše se sablazni na Jelačićevom trgu, koja je izvedena po sveučilišnih građani, nošena je naprijed sveučilišna zastava. Pošto je ova zastava gornjom sablazni okaljana, određujem, da se više ne smije rabiti. Ova odredba ima se na ploči sveučilišta odmah proglasiti, a glede nabave nove zastave imat će taj rektorat svojedobno shodan predlog ovamo podnijeti.«

Na taj način htio je Khuen da zauvijek nestane stare sveučilišne zastave, tog njegovog svjedoka dvaju uspješnih napadaja na Madžare, god. 1848 i god. 1895.

Ta je pak zastava, premda već 57 godina stara i dijelom trošna, još uvijek bila sjajna. Bila je svilena trobojka crvena, bijela i modra. U sredini barjaka bilo je s jedne strane modro polje orubljeno srebrom na kojemu je grb pod krunom. Grb je sastavljen od četiri štita. S lijeva su hrvatske crveno-srebrne kocke, a desna dalmatinske okrunjene leopardove glave, odozdo slavonska kuna medju dvije rijeke, a u sredini ilirska zvijezda nad polumjesecom na crvenom polju. Na crvenoj boji barjaka izvezen je sre-

Sveučilišna zastava iz god. 1848.

brnim slovima natpis: »Za ustav i narodnu slobodu«. S druge strane zastave u istom obliku prišita je uljena sličica, na kojoj je prikazan sveti Ilija kako se na vatrenom dvopregu diže u nebo, a dolje na zemlji kleči neki starac. I ovdje je na crvenoj boji izvezen natpis »Za bratinstvo Slavjansko«. Barjak je okičen dvjema svilenim vrpčama, crveno-bijelo-modrim, izvezenim uzduž srebrnim ukrasima i odozgo i dolje sitnim kiticama cvijeća. Na vrpčama su ovi natpisi: na prvoj s jedne strane »Akademičkoj mladeži u Zagrebu«, s druge strane »Snagom duha i desnice«, na drugoj vrpci s jedne strane »Domorodke zagrebačke«, a s druge »Sve za slavu i slobodu«.

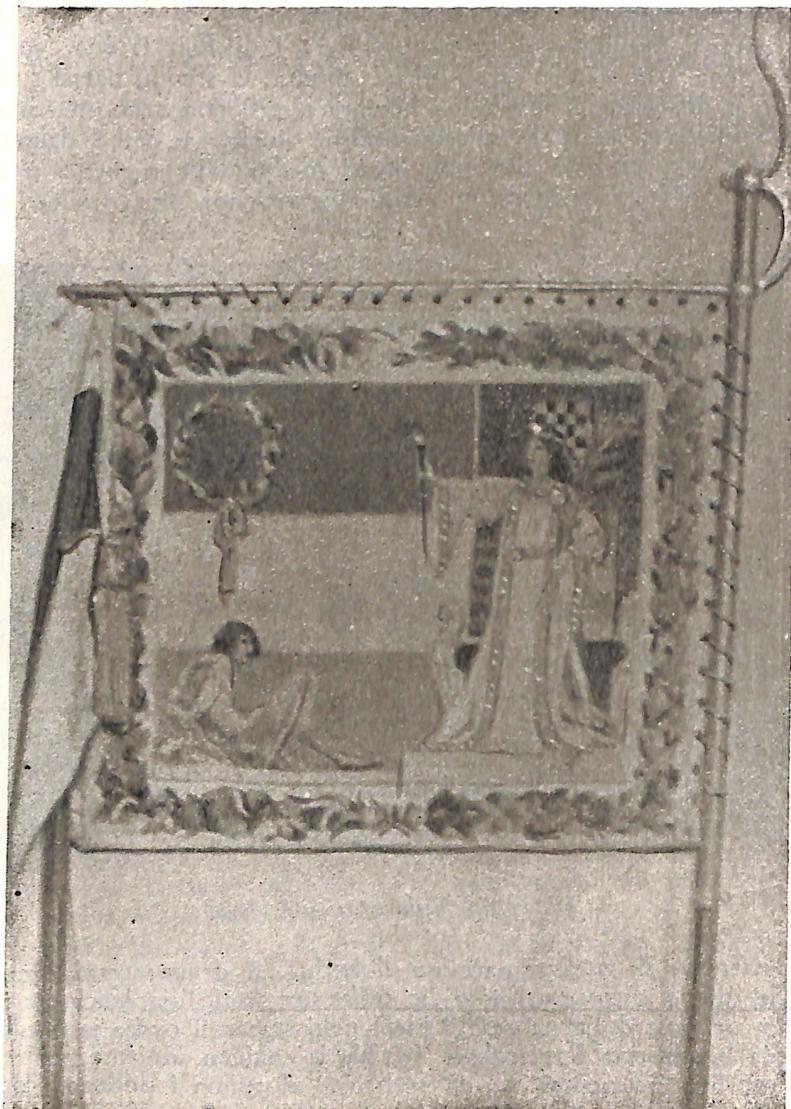
*

O sudbini sveučilišne zastave nitko nije ništa sigurnoga znao, tek opće je uvjerenje bilo da Khuen neće propustiti ovu priliku da ovu povjesnu zastavu za uvijek uništi. Ovo je uvjerenje bilo pojačano i daljnjom Khuenovom odredbom, da se sveučilišna zastava prenese sa sveučilišta u njegove dvore.

Nakon stanovitog vremena Khuen je — u najvećoj tajnosti — dao naredbu tadašnjem predstojniku predsjedničkog ureda vlade Milanu Smrekaru da osobno sasiječe i

spali sveučilišnu zastavu. Nu, kako je taj nalog držan u najvećoj tajnosti i kako sveučilišna javnost nije ništa točno znala o sudbini zastave to je opetovano puta tražila povrat sveučilišne zastave iz god. 1848.

Već slijedeće 1896 godine započelo se sa odlučnijim traženjem povratka zastave. U tu svrhu obdržavale su se mnoge studentske skupštine, podnosile se predstavke i odilažila odaslanstva k vladi, ali sve je bilo uzalud, jer se zaplijenjena zastava nije mogla

Sveučilišna zastava iz god. 1907.

nigdje pronaći. Okrivljivao se zbog tog misterioznog isčeznuća svatko tko god je bio blizu utamničenog stijega, a prvenstveno samog bana Khuena.

Nakon godine 1906., nakon Khuenovog odstupanja, kad se je svom žestinom tražio krivac nestanka zastave, a glasovi da zastava uopće više ne postoji, da je naprosto uništena, javljali se sve češće, podnijelo je sveukupno djaštvo predstavku na vladu, u kojoj je tražilo da se vlada konačno glede zastave izjasni. Predstavku sveučilišnih građana podupro je i akademski senat, te je već za nekoliko dana u sveučilišnoj auli visio kratki i jasni odgovor tadanje vlade. U tom odgovoru pod brojem 3126 od 17. listo-

pada 1906. stoji doslovno: »rečena se zastava unatoč najpomnije pretrage pronaći nije mogla. Vlada je međutim spremna dati sveučilištu novu zastavu i moli rektorat neka u tom smislu stavi svoj prijedlog.« Sveučilišna omladina primila je taj odgovor vlade na znanje, jer zahtijevati još jednom isti odgovor značilo bi ne biti ozbiljan. Ali jedno je pri tom javno i odlučno utvrdila: »Hrvatska sveučilišna omladina zna, da je stara sveučilišna zastava uništena i da je krivac toj ružnoj anomaliji, onaj sveopći krivac

Sveučilišna zastava iz god. 1907.

sviju anomalija počinjenih na hrvatskom narodu unatrag 20 godina, i samo je zato obustavilo svoju akciju u traženju zastave, jer se proti svrgnutima nije dostojno boriti, a neodgovorne činiti odgovornima nije pravedno. Tom svojom izjavom smatra hrvatska omladina pitanje stare zastave svoje za se časno riješenim.«⁹

Sada, kada je pitanje stare zastave dovedeno na čistac, trebalo je prionuti radu i nabaviti novu. U tu svrhu 8. ožujka 1907. god. održana je u sveučilišnoj auli opća akademska djačka skupština, koja je uz ostala djačka pitanja riješila i pitanje zastave. Stvoren je zaključak da se preko akademskog senata podnese predstavka vladi, u kojoj će se

predložiti, da vlada za sveučilište u naknadu za staru zastavu samo i jedino iz hrvatskih zemaljskih sredstava nabavi novu zastavu. Ujedno je tom prilikom podnešen vladi na potvrdu »Statut o uporabi sveučilišne zastave«, da se nebi zlorabila u nedolične svrhe.

Spomenutu studentsku predstavku uzeo je u potanje razmatranje akademski senat¹⁰ na svojoj izvanrednoj sjednici održanoj 21. ožujka 1907., a rezultat je bio da je već slijedećega dana rektorat sveučilišta saopćio vladi, svojim dopisom broj 135 slijedeće: »Kako je djaštvo posve zrelo, ozbiljno i promišljeno formuliralo predloge i želje svoje o nabavi i upotrebi nove sveučilišne zastave akademički ih je senat jednoglasno usvojio te zaključke svoje u zapisniku istaknute najtoplije preporukom kr. zem. vladi na uvaženje podastire.«

Vlada je u cijelosti usvojila prijedloge sveučilišnih gradjana (predstojnik vladinog odjela za bogoštovlje i nastavu bio je dr. Milan Rojc) i tako je doprinosom vlade od 3000 kruna iz zemaljskih sredstava i znatnim doprinosima naroda odlučeno nabaviti novu sveučilišnu zastavu. Vlada je prepustila sveučilištarcima da sami odaberu umjetnika koji će ju izraditi. I oni izabraše hrvatskog slikara profesora Belu Csikosa, koji je uz suradnju prof. Rudolfa Valdeca (za držak i kovinske česti) snažnom invencijom i istančanim ukusom stvorio djelo duboka značenja, izvanredne ljepote i neprocjenice umjetničke vrijednosti. (Prema nacrtu Bele Csikosa izvezle su novu zastavu zagrebačke gospodje i gospodjice: Lina Virant (kasnije udata za slikara Crnčića), conte Zoe Borelli, Milka i Paula Antolek, Malvina conte Borelli, Alma Carnelutti, Marija Ehrlich, D. Peklić i P. Virant.)

Taj novi sveučilišni stijeg imade oblik starohrvatskih zastava (oblik Standarta, vexillum ordinis). Zastava se okončava s tri duga trobojna traka. (Isti oblik zastave imao je i zagrebački biskupski banderij.) Prednja strana zastave uokvirena je starohrvatskim ornamentima, koji su izrezani u zlato na bijeloj svili. U tom okviru dijeli se zastava u crveno, bijelo i modro polje. U lijevom kutu gornjega polja jaki je lovorov vijenac, a u desnom kutu istoga polja hrvatski grb. Preko ostala dva polja uzdiže se »Alma mater croatica« u sjajnom, bogatim hrvatskim ornamentima i dragim kamenjem iskićenom ruhu s krunom na glavi. U ljevici drži knjigu kao znak moći, što ju znanost imade nad svijetom. Do njenih nogu kleknuo je sveučilišni građanin u studentskom gala-odijelu, te moli, da ga alma mater obogati znanjem, da uzmogne tako za čast i korist svojega naroda poraditi. Čitava je ploha strogo stilizirana, a prijelaz boja i tonova skladno zamišljen. Ta strana nosi u gornjem dijelu natpis »Alma Mater Croatica«, a u donjem dijelu tri značajne godine sveučilišnih zastava »1848.—1895.—1907.«

Druga strana zastave uokvirena je u lovorovo i lipino lišće također na bijeloj pozadini skladno se izmjenjujući. I ova je strana podijeljena u tri šarena polja hrvatske zastave. Preko tih polja hrvatske zastave uzdiže se božica Prosvjete, koja drži u rukama zapaljenu baklju. Pred njom kleči sputana ljudska figura, a svjetlo baklje pada po njoj i ona se trza, diže i rješava okova. Vrlo zgodan simbol: sveučilište je žarište znanosti i prosvjete, koje imade naša akademska mladež da širi među narod. I ova je strana kao i prva strogo stilizirana, a na prijelaz iz jedne boje u drugu i na ovoj je strani naročito paženo. Držak je izvanredno ukusan i dokončava se zavnutim šiljkom-polusjekirirom iza kojega stoji u orlovoj pandži veliki zlatni topaz-kamen mudrosti, a uz držak spuštaju se dvije teške bogate zlatne kite. (Ove dvije zlatne kite dar su kume zastave Elvire grofice Kulmer).

Baš kad je izradba zastave bila na po puta sazna akademska omladina¹¹, da mitrovački profesor dr. Mato Segher ima komad resica sa stare djačke zastave. Sveučilištarcu se odmah na njega obratili i za kratko vrijeme poslao im je on doista 36 centimetara resica sa stare zastave. Oduševljenje akademske omladine bilo je razumljivo, jer ipak eto nije silniku uspjelo, da uništi sav vidljivi spomen na one značajne dane narodne borbe. Za te resice odabrano je na novoj zastavi najljepše mjesto i time je ona dobila svoje duboko historičko značenje.

Zanimivo je kako je profesor Segher došao do tih resica. Godine 1892. otkrivao se u Krapini Gajev spomenik i pri tom je otkriću sudjelovala i akademska omladina pod svojom zastavom. Prof. Segher bio je tom zgodom barjaktar i kad se je omladina vraćala u Zagreb htjede pred jednom kućom neka gospođica da ovjenča sveučilišnu zastavu. On prigine zastavu prema njoj, no kako su resice na izderanoj zastavi visjele u luku dolje, zapeše na odjeći te gospođice i kad je barjaktar zastavu podigao ovjenčanu u zrak, odrapa se komad tih resica. Barjaktar ih spremi u džep, da ih u Zagrebu dade prišiti na zastavu, no baš kad su se akademičari vratili u Zagreb pročulo se, da će vlada

Pravdom.

Za vreme dolaska i boravka njegovog u R. Spaski
 Kraljevstva Kralja u Zagrebu izvija se je na
 sidrućku Rodolfa Traupe Gajeva izvesna zastava
 što se usklikom ajakom sveučilišta Traupe Josepa T.
 u Zagrebu prikupilo uje, pa pu stoga, kako to po običju
 puke, samu prinađu, proveli 15. i 16. listopada 1895.
 dogovore o pou, kako bi u pun pogledu svoje
 odgovornosti odustali dali.

Prema vlastitom prinađu stvorila dne 16. sv.
 Lopada 1895. na sveučilištu bez formalne ppednice
 spou tam parčica, kod kojega istica nien svi
 odnucenici, sudjelovali, ali pu pu prema vlastitom
 prinađu uakratno no prije izvedenja ušli
 ministri, a čina odobri, da pu u jedvačivosti
 syrade pbi zastavom u pedonima pro celini poči
 preko Traupovske ulice, čije na jelacica foz,
 se pu pred spomenikom jelacica tam spalili, a
 sku zastavu, se pu po, kako proslavi i obladi,
 kog prinađu, i istica pijestokah Gmula Baruna
 Kussarča, Jvana i Paulova pl. Moravica i isvel.
 a pu prema vlastitom prinađu i istica peca,
 uki pijestokah, kako, da pu pu peca uktava
 ugarkah zastavu na četiri pabije digle u vie,
 se pu spalili i spalili u proslavi, a
 sbrgari, a palim se istim pedom vratili na
 su istica, storno prije zastava na Kraljevstvu, u

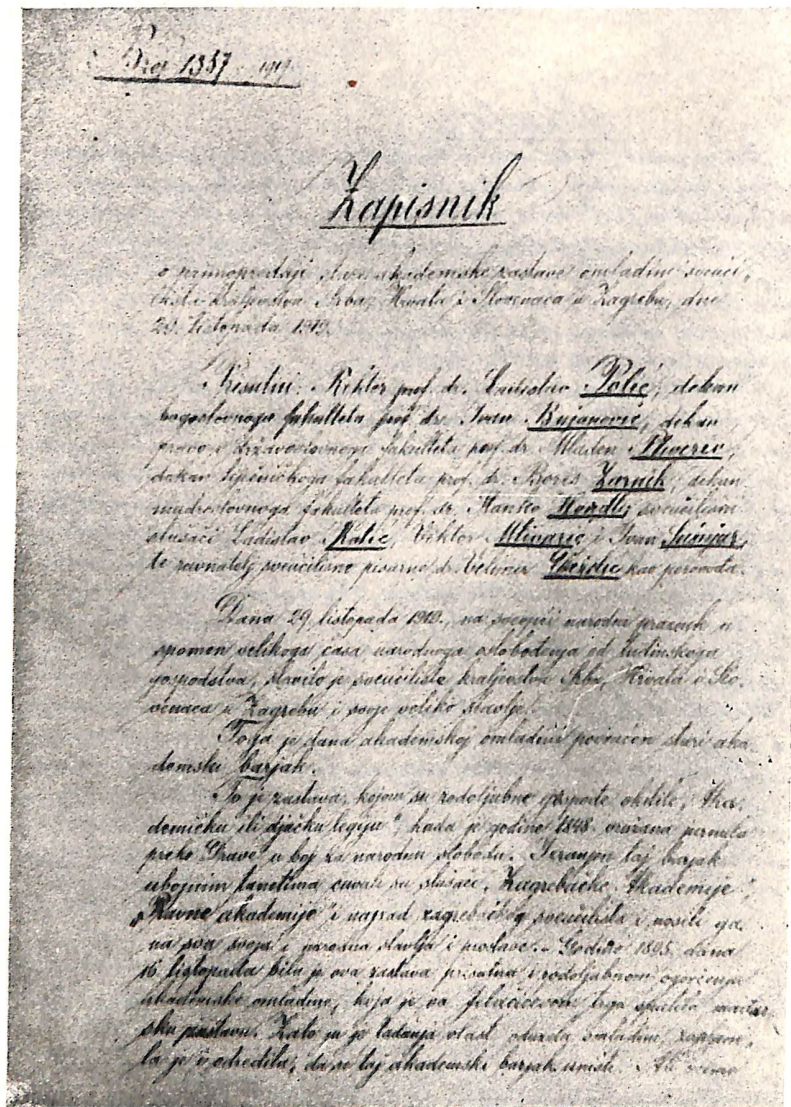
Dio stranice iz osude sveučilištaraca zbog spaljenja zastave 16. X. 1895.

trošnu sveučilišnu zastavu dati prenijeti u muzej. Prof. Segher ne povraći zato tih resica, već ih kod sebe pohrani, kao da je slutio, što će se sa zastvom dogoditi.

Kako se izradba nove sveučilišne zastave sve više približavala kraju, to su bivale i sve veće pripreme za svečanu posvetu. Na naročitoj đačkoj skupštini izabran je i posebni svečanostni odbor od 11 lica, za posvetu nove zastave.¹² U atelieru pak prof. Csikosa izrađen je umjetnički plakat sa detaljnim rasporedom svečanosti posvete zastave. Ovaj je plakat umnožen i izlijepljen po svim gradovima Hrvatske. Kako je pak unaprijed, na proslavu posvete zastave, bio najavljen dolazak mnogo gostiju u Zagreb, to su studenti osnovali i posebni stanbeni odsjek za smještaj gostiju.¹³

Cjelokupno hrvatsko novinstvo posvetilo je ovoj proslavi najveću pažnju. Brojni članci,¹⁴ proslovi i prigodne pjesme štampane su uoči svečane posvete zastave.

Na Duhovsku nedjelju dne 19. svibnja 1907., na najsvečaniji način uz prisuće izaslanstva gotovo svih društava i mnogobrojnog građanstva posvetio je tadašnji rektor i kanijski nadbiskup zagrebački dr. Antun Bauer novu sveučilišnu zastavu u crkvi sv. Katarine. Uz kumu zastave Elviru groficu Kulmer, još dvadeset zagrebačkih gospodica preuzelo je dužnost djeveruša. Tom prigodom sav je Zagreb bio iskičen zastavama, gradom su prolazile mnogobrojne glazbe i sve što je moglo, htjelo je prisustvovati rijetkoj slavi

Prva stranica zapisa o predaji stare sveučilišne zastave iz god. 1848., sastavljen na dan predaje 29. listopada 1919.

najvišeg kulturnog zavoda. (Prvi zastavnik nove zastave bio je Milan Tićak, stud. prava, a prvi je novu zastavu pozdravio na ulazu na sveučilište Toma Kumičić, stud. prava.)¹⁵ Slijedećeg dana održana je bila u Hrvatskom glazbenom zavodu matineja na kojoj se 15 akademskih đачkih klubova poklonilo svojoj novoj zastavi. Predsjednik svakog hrvatskog kluba pozdravio je zastavu, zavjerio joj vjernost svog kluba, a u znak odatosti i poštovanja pričvrstio na nju svoj klubski znak.

gospoda Lujza Smrekar rođ. Drašković i poslije sloma predala je god. 1918. ovu zastavu tadanjem Narodnom Vijeću, da je ono vrati sveučilišnoj omladini.

29. listopada 1919., na godišnjicu historijskog zaključka Hrvatskog Sabora, pred crkvom sv. Marka u Zagrebu, održana je svečanost primopredaje starog »spaljenog« bar-

Svečana predaja zastave iz god. 1848. na 29. listopada 1919. na trgu sv. Marka u Zagrebu.

jaka. Tom prigodom sačinjen je, pod brojem 1357.—1919. naročiti »Zapisnik o primopredaji stare akademske zastave...« (Čuva se u sveučilišnoj pismohrani). Prisutni su bili uz predstavnike vlasti, rektor sveučilišta i svi dekani. O samoj predaji u Zapisniku doslovno stoji: »I zaista je stari barjak povraćen dne 29. listopada 1919. u deset i pol sati

u jutro na Markovom trgu, iza svečane službe Božje u župnoj crkvi. Pred sakupljenom sveučilišnom omladinom, uz prisuće vojske, mnogih društava pod barjacima i mnoštvom svijeta, predao je ban Hrvatske, Slavonije, Međumurja i Istre dr. Ivan Paleček, stari akademski barjak rektoru sveučilišta profesoru dru Ladislavu Poliću, a rektor ga je

Hrvatski sveučilištarci sa sveučilišnom zastavom na 28. veljače 1936.

predao sveučilišnoj omladini na ruke barjaktara Miroslava Bošnjaka uz asistenciju sveučilištaraca Ladislava Katića, Viktora Mlinarića i Ivana Šušnjar.«

Ova stara zastava iz god. 1848. vrlo je trošna i velik je dio bijele svile i još veći modre otkinut. Usljed toga zastava se ne može upotrebljavati, pa se najprije nalazila

spremljena na sveučilištu, a danas je — zavijena u čvrsto izveznom platnenom toku — pohranjena u tresoru sveučilišne knjižnice.

Da se sačuva dostojanstvo sveučilišne zastave i odredi pravo njezine upotrebe, akademski je senat hrvatskog sveučilišta svojim oglasom br. 1357/1919. od 3. studenoga 1919. upozorio sveučilištarce na slijedeće: »Glede uporabe akademske zastave zaključio je akademski senat u svojoj sjednici od 2. XI. o. g. upozoriti akademske slušače, da je ovo pitanje uređeno naredbom kr. zemalj. vlade odjela za bog. i nastavu od 3. listopada 1907. br. 11.148, koja glasi: § 1. Zastava se sveučilišta smije nositi jedino pri svečanostima ili žalostima posve akademskima ili opće narodnim, kod kojih sudjeluje cijelo đaštvo ili odaslanstvo đačko, koje za to opća đačka skupština izašalje, a nipošto pri svečanostima, ili žalostima političko-stranačkima.

§ 2. Nastane li nesporazumlje, da li je stanovita proslava ili svečanost opće narodna ili samo političko stranačka, akademski će senat riješiti spor. Njegovoj se odluci ima đaštvo bezuvjetno pokoriti.

§ 3. Opće đačka skupština navedena pod 1. izabire ujedno za svaku pojedinu zgodu i zastavnika, kojemu rektorat predaje zastavu. On je za nju odgovoran, te je odmah, čim se proslava i svečanost svrši, ima predati rektoratu.

§ 4. Zastavu čuva rektorat.

Podjedno se objavljuje, da je akademički senat zaključio, da se stara akademička zastava od g. 1848. poradi toga, što je materijal njezin veoma trošan i krhak, upotrebljava samo u osobito svečanim zgodama, a redovno da se upotrebljava nova sveučilišna zastava od g. 1907.

Hrvatski su sveučilištarci doista čuvali svoju zastavu kao zjenicu oka. Stara zastava se uopće nije upotrebljavala, a nova samo u važnim zgodama. Nu godine koje su dolazile bile su tužne. Hrvatski sveučilišni barjak, kao simbol slobode i nezavisnosti, vlast je ponovno progonila. Tako su hrvatski sveučilištarci 28. veljače 1936., kada su pod svojom zastavom krenuli na zadušnice za dra Antu Starčevića, bili izvrgnuti divljačkom i gotovo neshvatljivom napadaju tadanjeg redarstva.¹⁰

Godine su prohujale. Mijenjala su se imena i narodnost zatirača hrvatske državnosti i samostalnosti. Brojni izravni i neizravni nedozvoljeni nasrtaji na hrvatsko sveučilište i čast akademskog barjaka razbili su se o dosljednost i značaj hrvatskih sveučilištaraca. A kad je tako bilo pred deset, podeset i devedeset godina, onda hoće i mora biti sada i uvijek u budućnosti. Jer za sveučilišnu omladinu više i uzvišenije borbe ne može biti do borbe za slobodu svog naroda i slobodu nauke.

¹ Sačuvao se spis prof. dra Matije Smodeka od 16. lipnja 1848., iz kojega doznajemo, kako je on već 4. travnja razdijelio puške među svoje legionare. Smodek alfabetskim redom nabrāja po imenu sve đake, koje je s puškama naoružao. Bilo ih je u svemu 172 i to: 36 jurista (od svakog tečaja po 18) i 76 filozofa (48 iz prvog tečaja, a 28 iz drugoga), ukupno 112 akademičara; zatim 9 preparandista i još 50 pretežito gimnazijalaca viših razreda.

Tijekom mjeseca travnja i svibnja pristupilo je đačkoj legiji naše akademije znanosti još daljih trideset mladića, tako da je napokon čitava četa brojila 203 vrlo momka. Ta je četa odmah bila i vojnički izvježbana te je imala svoje časnike i dočasnike. Na čelu čete stajao je satnik Miloš Mraković, jurista prvog tečaja, natporučnikom bio je Kajetan Petter, a poručnici bili su profesor dr. Ivan Kiseljak i Đuro Zečević, jurista druge godine.

Navodim »imenik akademičke čete narodne straže iz 1848. godine« prema »Dragoljubu« iz god. 1853. Satnik: Mraković Miloš, nadporučnik: Petter Kajetan, poručnici: Kiseljak Ivan, Zečević Đuro, stražmeštari: Badovinac Vladimir, Terpinac Miloš, desetnici: Raić Đuro, Šlaimer Franjo, Novak Viktor, Deanović Janko, Latković Franjo, Nikolajević Miloš, Goć Božidar, Boić Ilija, Rašić Danilo, Lažić Miloš, Tkalec Marko, Hranilović Ferdinando, Nikolić Nikola, četni pisar: Lastović Milan,

građana, koji su prisluškivali pjevanje kazališne zbornice škole, dok je bila na sveučilištu, pa su iz opere: »Ribolov u mutnom« zapamtili ovu pjesmu.«

Prema pjesmi Petra Preradovića »Ribice lude odite amo« sastavio je Peršić ovu uspjelu parafrazu:

Ribice lude,	Mladež da neće
Hodite amo,	Već oponirat;
Da vam odiela	Sva blagosivlje
Izmjerit damo.	Današnje stanje,
Gala je sladka,	Nezadovoljnih,
Udica tanka,	Ima sve manje.
Plaćat ju mož'te	Ribice lude
Do sudnjeg dank.	Uzmite samo,
Ribice za to	Gala odiela
Ljusku će snimit	»Mi poklanjamo.«
Od »Pester Lloyd«	Uzmite jednoć
Pohvalu primit	Tako vam sreće
»Na fraj« će »Pressi«	Nijedna zato,
Correspondirat,	Kajat se neće!

pi.

⁷ Prema nekim podacima govornik je doslovce rekao: »Dolazimo k spomeniku onoga, koji se je borio za dinastiju protiv Madžarima, da spalimo zastavu onoga naroda, koji se je uvijek borio protiv dinastije čime posvjedočujemo svoje dinastičke osjećaje!«

⁸ Nakon provedene istrage izvedeno je na optuženičku klupu 54 (pedeset četiri) sveučilištarca. Rasprava je održavana 11., 12., 13. i 15. studenoga, a osuda je proglašena već dan iza toga t. j. 16. studenog, odnosno mjesec dana poslije »delikta«.

Optuženi đaci kažnjeni su na strogi zatvor od 2—6 mjeseci. Šest mjeseci dobio je Stjepan Radić. Kaznena stavka je doduše glasila od 3—6 mjeseci, nu svi oni, što su bili dobom ispod 20 godina, kažnjeni su ispod najniže stavke t. j. po 2 mjeseca.

Glavnu je raspravu vodio tadanji predsjednik sudbenog stola dr. Aleksandar pl. Rakodczay (potonji ban) sa sucima, vijećnicima Mijom Šafarićem i Slavkom Aranickim (poslije odj. predstojnik), te perovođom Milanom pl. Mankanom, a optužnica je glasila »proti Vladimiru Vidriću i drugovima.« Optužbu je zastupao državni odvjetnik Tomo pl. Kraljević (poslije veliki župan). Branitelji optuženih đaka bijahu: dr. Marijan Derenčin, dr. Sime Mazzura, dr. Mile Starčević, dr. Ivan Ružić, dr. Franko Potočnjak, dr. August Harambašić i dr. Milan Petračić.

Optužnica — na modrom papiru — opsezala je 18 litografiranih stranica kancelarijskog papira, a osuda 10 stranica na sivo-bijelom papiru.

Evo imena 54 optuženih sveučilištaraca: Juraj Červar, Dinko Fabris, Milan Hren, Milan Krleža, Gedeon Knežević, Milan Metelka, Milan Remetin, Zvonimir Maravić, Ivo Divković, Franjo Urbani, Milan Dörrwald, Osman Nuri Hadžić, Zivko Bertić, Žiga Hacker, Ivan Janković, Konstantin Momirović, Zvonimir Pajk, Samuel Steiner, Veljko Tomić, Zvonimir Vukelić, Krešimir Fibić, Ivan Frank, Vladimir Vidrić, Stjepan Radić, Đuro Balaško, Antun Dabčević, Ivo Dobržansky, Antun Fabrio, Josip Heneberg, Franjo Jakša, Milan Krištof, Josip Šikutrić, Matija Vedriš, Stjepan Šiletić, Robert Wohlheim, Lavoslav Karan, Josip Belović, Franjo Bronzini, Stjepan Car-Kurjan, Stjepan Kajba, Josip Dostal, Aleksander Horvat, Ferdo Kalabar, Milan Heimerl, Svetimir Korporić, Josip Krnjak, Roko Maričić, Milivoj Milić, Franjo Poljak, Svetozar Predoević, Franjo Papratović, Vjekoslav Špiler, Ivan Stemberger, Vladimir Frank.

Nakon izrečene osude sveučilištarci su odvezeni u Bjelovar, gdje su u uzama tamošnjeg sudbenog stola izdržavali kaznu. Osuđeni sveučilištarci kasnije su stalno, usmeno i pismeno, isticali rijetku susretljivost i dobrotu dra Šišmana Herrenhäusera, tadanjeg predsjednika sudbenog stola u Bjelovaru. Također i cijelo bjelovarsko građanstvo iskazivalo je simpatije i ljubav osuđenim sveučilištarcima. U samom gradu bio je dapače obrazovan i »građanski odbor za potporu zatvorenih đaka«, kome je na čelu stajao odvjetnik dr. Milan Rojc, kasniji odjelni predstojnik u Zagrebu.

⁹ O sudbini zastave razvila se god. 1907. živa novinska polemika. Tako je »Hrvatska«, glavno glasilo stranke prava, u broju od 23. svibnja 1907. napisala, da je sveučilišni građanin S. J. saznao od oca Makarija Križana, a ovaj da je čuo od dra Izidra Kršnjavoga, da je zaista stara sveučilišna zastava spaljena god. 1895. u banskim dvorima. Dva dana iza toga je u »Obzoru« od 25. svibnja 1907. štampana izjava istoga oca-franjevca Makarija Križana od 24. svibnja 1907., u kojoj on kaže, da mu je dr. I. Kršnjavi, koji je god. 1895. bio šef odjela za bogoštovlje i nastavu, potvrdio, da stare zastave više nema, jer je Khuen odredio da se toj zastavi svakako zametne trag, pa je uslijed toga spaljena. Khuen je najprije odredio rektoru dru Franji Spevcu, da zastavu izruči vladinom predsjedništvu, gdje je zastava bila neko vrijeme spremljena u predsoblju. Zatim je dobio neki manipulativni činovnik Jugović nalog da zastavu uništi. Taj Jugović navodno je zastavu sa drškom sjekirom rasjekao na komadiće i u jednoj peći vladinog predsjedništva u prisutnosti savjetnika Milana Smrekara spalio. Dr. Kršnjavi je tom

prilikom naročito naglasio, da on za taj čin grofa Khuena nije znao, a da je bio pitan za savjet, bio bi se protivio spaljenju zastave. U javnosti se govorilo i ako se u to nije vjerovalo — da je ban Khuen baš po uputi dra Kršnjavog odredio da se zastava ima predati u ruke vladi, a nakon toga je po vlastitoj pobudi ili po nagovoru dra Kršnjavog odredio da se zastava spali, a savjetnik Smrekar da je imao to izvršiti. To mišljenje zastupao je »Obzor« još 30. listopada 1919. godine, ali ga Kršnjavi u »Obzoru« od 31. listopada 1919. ispravlja i dokazuje da on kod spaljenja stare sveučilišne zastave nije sudjelovao.

¹⁰ Za izradbu nove zastave naročito se zdušno zalagao prorektor dr. Heinz.

¹¹ Vidi »Hrvatski Branik«, Mitrovica, broj od 16. travnja 1907.

¹² Istodobno s posvetom nove sveučilišne zastave proslavljena je i 35-godišnjica opstanka Hrvatskog akademskog podpornog društva na sveučilištu u Zagrebu.

¹³ U općem skladu i veselju, koji je onih tjedana vladao na sveučilištu, pokušali su tek studenti Srbi unijeti zabunu. Prema podacima, koji se nalaze u sveučilišnoj pismohrani, oni su 17. svibnja izvjesili u sveučilišnoj auli oglas sa 14 potpisa, u kojemu — u četiri točke — iznose svoje prosvjede. Među ostalim prosvjeduju, »da se zastavu, koja će biti dne 18. V. 1907. svečano posvećena smatra sveučilišnom zalim stavom«, zatim »što studenti Hrvati nisu priznali studente Srbe ravnopravnim kod đačke skupštine« i sveučilišnu zastavu »dosljedni svojim slobodoumnim mislima držimo nepotrebnom, a napose smatramo nepotrebnom crkvenu posvetu, budući đaštvo samo i to svojim prihvatom zastavu posvećuje.« Osim ovih pismenih prosvjeda, potpisanih po 14-torici studenata Srba, nije bilo nikakvih drugih upadica.

¹⁴ U »Prosvjeti« br. 12 štampan je »proslav novoj sveučilišnoj zastavi«, kojega prva kitica glasi:

O zdravo da si barjače nam divni
Ti naša mila, sveta trobojnice!
O zdravo da si ti ponosni stiježe
U naše nade — naše uzdanice!

Zadnje pak dvije kitice (deveta i deseta) glase:

I to je prošlo... došlo novo doba
I ljudi... ali osta borba stara,
Jer i sad rod nam jošte uvijek mora
Da vodi borbu protiv zulumčara.

A u toj borbi prvi na vidiku
Pod tvojim stijegom bit će Hrvat — đak,
I stajati će vazda čil i hrabar
Slobode rodu dok ne sine trak.

¹⁵ Prigodom ovih svečanosti bilo je u sveučilišnoj auli otkriveno poprsje biskupa J. J. Strossmayera. Poprsje je izradio Rudolf Valdec.

¹⁶ O tom divljačkom napadaju potanko je izvijestio list hrvatske akademske omladine »Alma Mater« u svom dvobroju 7—8, od 26. ožujka 1936., na str. 10.

KNJIŽEVNOST

HRVATSKO KOLO ZA GOD. 1941. Od godine 1905. do danas izašlo je dvadesetidvije knjige Hrvatskog Kola. Svake bi godine, osim ratnih i prvih godina nakon svjetskog rata, izašao po jedan svezak Kola, okupljujući raznovrsne pisce, koji su obrađivali razna područja lijepe i znanstvene književnosti. Hrvatsko kolo je tako zadobilo značaj jedinstvenoga godišnjeg zbornika, koji bi poticao hrvatske književnike na stalniji rad i koji bi, nakon niza godina, davao lijep presjek kroz prosek hrvatskog književnog stvaranja. Zbog toga je važnost Kola vrlo velika, jer će literarni povjesničar moći uvijek u njem crpiti bogatog materijala za svoje proučavanje. Ali važnost Kola je još veća na nacionalno-odgojnom području. Tako je u uvodu prve knjige Hrvatskog kola istaknuto, da će Matrica Hrvatska nastojati na stranicama Kola »tradicije hrvatskoga narodnog i prosvjetnog preporeda ne samo vazda poštivati nego ih i nastavljati«. Prema tome je zadaća Kola bila uz promicanje hrvatske književnosti i znanosti, te okupljanja što većeg broja književnika i naučenjaka na jednom mjestu i gajenje hrvatske narodne svijesti te davanje smjernica za kulturno-političku borbu hrvatske inteligencije. Nije bilo ni jednog intelektualnog pokreta među Hrvatima, a da ne bi našao odraza i u Kolu — naravno uz uvjet, da je bio od koristi za hrvatsku nacionalnu i kulturnu misao. Kolo nije bilo samo ogledalo našeg književno-naučnog života, nego i kovačnica, u kojoj se kovalo intelektualno oružje za narodnu borbu. Zbog toga svega je uloga Kola u kulturnom zbivanju hrvatskog naroda vrlo značajna, pa će se pri svakom proučavanju rada oko samobitnosti hrvatskog naroda i nastojanja za ostvarenjem njegovih kulturnih i etičkih težnji morati u obzir uzeti i djelatnost Hrvatskog Kola.

I ovogodišnje Kolo, prvo u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, nosi biljeg tradicionalnog rasporeda štiva, u kome preteže lijepa književnost, gdje je opet najmnogobronija skupina lirike. Lirski prinos u Kolu je ove godine uspio i po količini i po kakvoći, pa ćemo naći uz Nazora i Ujevića Goran-Kovačića, R. Nikolića, V. Nikolića, J. Kornera, Z. Kuhara, O. Šolca, Kušana, Cesarića, Slade-Silovića, Foteza, I. Žunića, V. Ećimovića. Novela je naprotiv slabije zastupana: i tu nalazimo Nazora, čija se priča odlikuje više rutinom izražavanja nego proživjelošću doživljaja i psihološkom pronicavošću, a osim toga još Bonifačića, Balentovića, Skračića i Kaleba (koji je dao najsnažniju priču u ovogodišnjem Kolu). Putopis je zastupan po Fotezu, koji prikazuje svoje utiske sa Sicilije, a drama po Husejinu Dubraviću, koji obrađuje motiv narodne pjesme Mijaz harambaša i Tešnjanin Alija u stilu tako zvanih »igara za narod«. U književnoj kritici se ističe člnak A. Barca »Naličje slava« u kome pisac bez mnogo naprezanja iznosi problematiku, koja se kupi oko pojma »slave«, koji je zapravo vrlo nesiguran i isprazan; Barac tu zalazi u sociološko ispitivanje »slave«, u psihologiju stvaralaštva, a ujedno se dotiče i pogubnog učinka naše često neodgovorne i zlonamjerne kritike. Inteligentno i zanimivo prikazuje J. Torbarina pjesničke odjeke bitke kod Hercegnovoga 1539., te napose analizira Tansillove sonete i pjesme Herrera o tim događajima. U ostalim književnim prikazima, koji su

bilo marljive kronološke studije o životu pisca, bilo prigodni članci o radu književnika, bilo manje više suvislo uspoređivanje stihova pjesnika prikazuje Jean Dayre pohrvaćenog Francuza Dubrovčana Marc Bruèrea Desrivauxa, E. Bauer mladost R. M. Rilkea, Fedorov život Ljermontova, Goran-Kovačić pjesme V. Vlajsavljevića, a J. Korner upoređuje Čubranovićevu »Jedjupku« s istovremenim talijanskim »Canti Carnascialeschi«, te zaključuje da je ona natkrilila tadašnju talijansku pokladnu poziju i po svojoj umjetničkoj vrijednosti i po izvornosti proživljaja. U prikazima o umjetnosti piše raspravu Ljubo Babić »Volumen i prostor«, u kome taj naš jednako vrsni slikar kao i književnik majstorskim stilom i snažnim razlaganjem raspravlja o tome važnom pitanju za slikarsko umjeće, služeći se pri svome izlaganju primjerom Piero della Francesca, talijanskog slikara iz XV. stoljeća. I Kušanov članak o značenju zagrebačke moderne galerije po književnim kvilitetama ne zaostaje za Babićevom raspravom, iako ne odaje toliku cjelovitost.

S povijesnim člancima su zastupani Petar Grgec »Legenda o umorstvu i kletvi kralja Zvonimira«, R. Horvat »Franjevački samostan u Čakovcu«, A. Dabinović »Bizant i kultura«, te F. Lukasa »Pavlinović o Bosni«, gdje nam pisac plastično prikazuje lik Pavlinovića i glavne crte razvoja hrvatskog pitanja prije rata u Dalmaciji te značaja prodiranja Srba preko Bosne prema zapadu; taj je essay jedna od najuspjelijih stvari u Kolu.

Filozofija je zastupana člankom Vl. Filipovića »Suvremeni nazori o svijetu i životu«, u kome se na instruktivan i znalački način prikazuje temeljna gledišta o životnom nazoru, koja se mogu svesti na naturalizam, idealizam i humanizam, prema tome koja se od čovječjih sfera života — materijalnu i vitalnu ili duševnu i duhovnu — istakne kao prvotna determinanta ljudskog života.

Sociološko-političke priloge dali su M. Ivšić »Fragmenti iz sociologije hrvatskog sela«, N. Peršić »Država kao oblik života« (referat o istoimenom djelu Švedanina Kjellena) i ministar Dr. M. Lorković »Zadaci našeg naraštaja«. Taj programatski članak Dr. Lorkovića veoma je važan za davanje smjernica daljem radu pri obnovi Nezavisne Držve Hrvatske, pa se time nastavlja u Hrvatskom Kolu tradicija na učvršćivanju hrvatske državne i narodne svijesti i rad na političkom prosvjećivanju hrvatske inteligencije. Ta su izlaganja tim važnija, jer potiču iz pera jednog aktivnog ministra hrvatske državne vlade. Ministar Lorković je iz sklopa pitanja, koja se danas postavljaju našem narodnom i državnom životu izvukao tri najvažnija problema, koja se namiču žurnom rješavanju u našoj skoroj budućnosti. Prvo je pitanje očuvanja hrvatske rase i hrvatskog narodnog jedinstva; ovo je osobito akutno u Bosni, gdje je posljednje vrijeme hrvatski živalj bio ugrožavan srpsko-pravoslavnom promičbom. Uz ovo pitanje cjelovitosti hrvatskih zemalja povezano je i pitanje podizanja životnog standarda širih narodnih slojeva i intenziviranja njegove gospodarske proizvodnje. Drugo pitanje je pitanje organizacije države i spremnog činovništva, kojeg treba očistiti od navika, stečenih posljednjih dvadesetak godina. Treće pitanje je pitanje reorijentacije dosadašnjeg shvaćanja o državi i gospodarstvu u smjeru autoritativne narodne države i diri-

giranog planskog gospodarstva. Nova Hrvatska se stvara iz triju grana narodnog života državne uprave, vojske i ustaškog pokreta, pa će skladnim odnosom tih sila i pod vodstvom Poglavnika Hrvatska zadobiti u Novoj Europi ono mjesto, koje joj po njenom povjesnom pravu i stvarnoj vrijednosti pripada. Članak ministra Dr. Lorkovića jedan je od onih članaka, koje se treba pri našem radu imati stalno na pameti. Zaista ovogodišnje Hrvatsko Kolo nije moglo imati pogodniju uvodnu raspravu od ove, te je time posvjedočilo da i dalje želi u hrvatskom kulturnom i nacionalnom životu zadržati ono mjesto, koje si je svojim radom do sada steklo, pa će nastojati u hrvatskoj državi okupljati hrvatske javne radnike i književnike na djelu oplemenjivanja i usavršavanja hrvatske kulture i jačanja državne i narodne svijesti.

Dr. Zlatko Gašparović

FRAN GALOVIĆ: PRIPOVIJESTI, I. knjiga. Ovih je dana izašao prvi svezak skupnih djela Frana Galovića, koje je izdanje pokrenuo »Hrvatski izdavački bibliografski zavod« u Zagrebu, i to prva knjiga njegovih pripovijesti. Izdavanjem skupnih djela Frana Galovića ispunjena je davna želja poklonika Galovićeve umjetnosti, a ujedno i namiren dug prema hrvatskoj književnosti, jer bez poznavanja Galovića i njegova stvaranja nije moguće potpunoma doživjeti razvitak hrvatske književnosti u njezinu najodlučnijem razdoblju između dva svjetska rata. Prva knjiga Galovićevih »Pripovijesti« obuhvaća Galovićeve radove iz god. 1903. do 1912.; skupljeni su ovdje prvi Galovićevi književni pokušaji, do sad široj javnosti sasvim nepoznate stvari. Od tih prvih crtica pa do njegove fantastične priče »Začarano ogledalo« obuhvaćen je kao nikad još dosad razvitak i dozrijevanje jednog od najvećih književnika Hrvata. »Začarano ogledalo«, taj biser hrvatskog pripovjedalaštva obrađujući najsmionije duboke tajne ljudskoga ži-

vota, odnošaj čovjeka prema zagrobnom životu, upravo danas je štivo, od kojega se čitalac ne može lako odijeliti.

Urednik skupnih djela Frana Galovića prof. Julije Benešić popratio je ovu knjigu znalčkim dragocjenim opaskama. Djelo je jednostavno, ali otmjeno opremljeno pa je dragocjeni dobitak za svaku hrvatsku knjižnicu.

DVIJE NOVE KNJIGE VLADIMIRA NAZORA. Najveći živi hrvatski pjesnik Vladimir Nazor daruje opet nove bogate dare hrvatskom narodu. Nakladom »Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda« tokom godine 1942. izlazi sedam njegovih novih knjiga, stihova, izvornih i prevedenih, putopisa, ogledala, rasprava. Od te skupine Nazorovih najnovijih djela upravo su izašle ovih dana dvije knjige, i to »Putopisi« i »Posljednja trijada«. Svaka od njih znači znatan događaj u našem književnom životu.

Prva knjiga »Putopisi«, doživljaj su svoje vrsti i u njima je Nazor prikazao sebe, dao svoj dnevnik, zbivanja na putovanju živošću humoriste i svega onoga, što je doživio i vidio u zbilji i u snu. To je djelo biser suvremene hrvatske proze, jedan od najjačih doživljaja za svakoga čitatelja.

Druga objavljena Nazorova knjiga »Posljednja trijada« sadržava izbor prijevoda iz Carduccijeve, Pascolijeve i D'Annunzijeve lirike, lirike trojice posljednjih velikih talijanskih pjesnika. Majstor hrvatskog stiha pretočio je kongenijalno stihove najmuzikalnijega, najpjesničkijega jezika svijeta, otkrivši time savršenstvo i blagoglasje hrvatskog jezika.

Obje knjige upravo su raskošno opremljene, tako da mogu zadovoljiti i najprofinjiji ukus ljubitelja oblikom lijepe knjige. Ovo izdanje je već time jedan od najljepših ukrasa svakog hrvatskog doma.

MISLI O NASTAVI

SVEUČILIŠTARCI I POTREBA TEMELJITOG OBRAZOVANJA

»Bogoslovska Smotra«, organ Hrvatske bogoslovske akademije, donosi izvod iz govora sv. Oca pape, koji je održao talijanskim sveučilištarcima.

U mjesecu travnju prošle godine (20. IV. 1941.) održao je sv. Otac papa Pijo XII. veoma poučan i misaon govor članovima talijanske Katoličke Akcije (»adlaborantibus in Actione catholica ex studiorum Italiae universitatibus«). Sv. Otac je u tom govoru napose naglasio, da se iz redova inteligencije nađe što veći broj onih, koji ozbiljno i duboko shvaćaju potrebe Crkve i vjere u naše vrijeme. Sv. Otac je njima dokazivao i dokazao, da se krepost ustrajnosti u dobru uz obilnu Božju pomoć mora osnivati i na prirodnim uvjetima, koje svaki napredak i ustrajan požrtvovan rad iziskuje. To je potrebna naobrazba duha, srca i uma. Mnogi su mladi ljudi otpali od katoličkoga pokreta i ostavili njegove idele, a s njima i ideale svojih mladih dana samo zato, jer njihovo mladenačko oduševljenje nije imalo znanstvene podloge. Njihov je idealizam

bio zgrada sazidana na pijesku. Došli su prvi valovi životnih poteškoća i mladi su se ljudi iznevjerili svojim osnovama, zavjerama, odlukama, koje su nekada s toliko zanosa stvarali.

Zato su te misli sv. Oca i te kako pažnje vrijedne za omladinu svih naroda, pa jamačno ne na posljednjem mjestu i za sveučilišnu omladinu hrvatskoga naroda.

»... Bacite jedan pogled na kulturu visokih škola, vi koji pohađate ili ste pohađali sveučilišne dvorane. Koliko se znanstvenih polja i istraživanja razvilo i proširilo izvan svakoga dodira s katoličkom mišlju, bez ikakova obzira na činjenicu naturalne objave, šireći se u krugu, ako ne uvijek prirodne objave, a ono barem, posve nemarnom za protuvjerskom, vjeru! Otkud pogubno otuđivanje ljudskoga duha od kršćanstva kod tolikih starijih (»maiores«), koji su zvani da vode svoju braću, da prosvjećuju druge, da na njih misle i da ih vode u životu kroz pogibelji sa svih strana.

Pa ipak: unatoč toga razlaza i stvarno provedane suprotnosti između vjere i znanosti — ne će istina biti zasjenjena niti zbačena sa svoga svijetla prijestolja! Ona je samo svijetlo i prijestolje, istina

u nauči, svijetu i životu, jer je trag i odsjev svijetla, nepristupačna ljudskom oku, svijetla u kojem Bog ima svoje prijestolje. Iz toga se izvora svijetla slijevaju u čovjeka kao dva potoka iz svoga izvora: istina razuma (znanost) i istina vjerovanja (vjera).

Vi ste zato tu da ovo svijetlo unesete u mnoga srca, da uspostavite dodir koji je uvelike popustio, a negdje i nestao — između stare vjere i nove znanosti. Vaša je dužnost da danas provodite ono što su nekada provodili Origenes, Justin i drugi kršćanski mislioci na prelomu s grčko-rimskom kulturom: da suvremenom pokoljenju približite, prinesete vječnu istinu, Krista Gospodina! Da izmirite zavađene, a udružite one, koji se međusobno danas više ne razumiju!

Vi to hoćete, znam i priznajem! Ali vi se morate spremati za borbu. Vaše oružje u današnjoj borbi s neprijateljima kršćanstva mora biti suvremeno. Ono znanje iz pučke škole nedostaje za svladavanje prigovora uzetih iz modernog doba, u izlaganju problema koji su danas na dnevnom redu. Svoje vjersko znanje vam valja produbiti. Vaši razlozi kod uvjeravanja ne smiju biti riječi, lijepe slike, poezija i sl., nego teško oružje logike i povijesti!

Intelektualnom životu ima odgovarati moralni. Pravo učen čovjek bio učitelj, liječnik, pravnik,

ne će stajati na visini svoga poziva bez snažna unutrašnjeg života, bez osjećaja dužnosti i doista kreposna života. Provodite studentski život s punim elanom, s radošću i društvenošću («cameratismo»), ali ne napuštajte načela katoličkog morala ni za vlas. Isto tako znajte, da vaš stručni studij nipošto ne će biti manje vrijedan od spremne i sposobnosti drugih. Tek upamtite da površan, diletantski studij nikad ne će donijeti ploda ni koristi ni vama, ni Crkvi ni rodu po vama. Kažem vam: Istina je majka poniznosti i ljubavi. Možda su danas za mnoge ove riječi apsurdne, bez ikakova značenja, ali za vas, katoličke sveučilištarce, one su pune značenja. Danas kad stojimo u ratu valja napose naglasiti pravednost i ljubav: ljubav ni u ratu za čast domovine ne dozvoljava ubijati nedužne, niti preko mjere ugrožavati nekrive! Te su dvije kreposti osnovi društvena života. A život se po Božjoj volji ima odvijati putem kreposti, kolikogod to komu zvučilo neprijatno. Gdje nema poštovanja ni kreposna djelovanja, gdje se zasade katoličkog morala gaze za volju umišljenih zasada, koje se udaljuju od dekaloga i evanđelja — ne može biti sreće ni dobra...

Sv. Otac je na koncu tom velikom broju omladine iz svih krajeva Italije i svih talijanskih sveučilišta podijelio svoj blagoslov i obodrio ih za daljnju borbu u ovim danima, koje proživljavamo.

SVEUČILIŠNE VIJESTI

PROF. STJEPAN RATKOVIĆ — MINISTAR NASTAVE

U broju 3. našega glasnika (str. 122.) objavili smo odredbu Poglavnika kojom je imenovan prof. Stjepan Ratković, rektor Više pedagoške škole, državnim tajnikom u ministarstvu nastave.

Ministar nastave prof. Stjepan Ratković

Tom prilikom, uz životopis i popis naučnih radova, uredništvo našega mjesečnika ponosno je istaklo, da je prof. Ratković dugogodišnji član upravnog odbora Hrvatskog sveučilišnog društva i stalni suradnik časopisa »Alma mater croatica«.

Sada je pak naš ponos i zadovoljstvo to veće, jer je Poglavnik 2. ožujka ov. god. na temelju § 2. zakonske odredbe o državnoj vladi imenovao prof. Stjepana Ratkovića, državnog tajnika u ministarstvu nastave, ministrom nastave.

Prof. Ratković u ova četiri mjeseca što je samostalno vodio cijeli resor Ministarstva nastave pokazao je toliko sposobnosti, uvidavnosti i pronicivosti da je stekao opće priznanje svih odgovornih činilaca za svoj rad. Kroz ova četiri mjeseca ministar Ratković proveo je u djelo cijeli niz odredaba i zakona, kojima je obnovljena i popravljena naša cjelokupna prosvjetna zgrada.

Stoga je odluka Poglavnika o imenovanju prof. Stjepana Ratkovića ministrom nastave u stvari priznanje za njegov uspješni rad i vanjska potvrda već postojeće stvarnosti. Uredništvo časopisa »Alma mater croatica« najsrdačnije čestita g. ministru Ratkoviću na visokom odlikovanju i želi mu, u njegovom odgovornom i teškom poslu, puni uspjeh.

IZVJEŠTAJ MINISTRA PROF. RATKOVIĆA PODNEŠEN NA VII. SJEDNICI HRVATSKOG DRŽAVNOG SABORA DNE 26. VELJAČE 1942. U svom opsežnom i naročito zanimljivom izvještaju, podnesenom članovima Hrvatskog državnog sabora, ministar Ratković je — među ostalim — kazao:

»Visoki hrvatski državni sabore!

Uspostavljanjem svoje državne nezavisnosti hrvatski je narod postao gospodarem svoje sudbine i riješio se je tuđeg skrbištva. Naše pokoljenje, koje ima sreću da je iz njega izišao Poglavnik, uskrisitelj Nezavisne Države Hrvatske, ostvarilo je time prirodno pravo hrvatskoga naroda, koje imamo kao svaki narod na slobodu. Međutim je naše pokolje-

nje time ostvarilo i jedno veliko povjestno pravo: pravo, koje su nam namijenila pokoljenja, koja su prije nas živjela. Ali sa ovim velikim povijesnim pravom usko je vezana jedna isto tako velika povijesna dužnost, povijesna odgovornost prema onima, koji poslije nas dolaze.

Narod najme ne čine samo živi ljudi, samo jedno pokoljenje; narod čine sva pokoljenja, koja su živjela i koja će živjeti pod istim narodnim imenom. Ovo pokoljenje nije ništa drugo nego kopča ili veza između prošlih i budućih generacija.

To živo pokoljenje prima u nasljedstvo od prošlih pokoljenja sva tvarna i duhovna dobra, sve ono što su ta prošla pokoljenja narodnoj skupnosti privrijedila, a ostavlja to u nasljeđe onima, koji iza njega dolaze. Dužnost je živog pokoljenja, da preuzetu baštinu svojih pređa sačuva barem netaknutu, ako je već ne može proširiti, izgraditi i umnožiti. Druga jedna velika dužnost prema idućim pokoljenjima sastoji se u brizi kako bi oni, koji iza nas dolaze, bili sposobni i dostojni, da preuzmu baštinu pređa. Ovoj velikoj povijesnoj odgovornosti ne može se oteti ni naše pokoljenje, ne možemo se oteti ni mi.

Nezavisna Država Hrvatska odnosno njena vlada bila je od prvog časa svijesna ove velike odgovornosti, a baš briga oko unapređenja kulturnih dobara, kulturne stvaralačke snage hrvatskog naroda, te briga za odgoj podmlatka, to spada u dužnost ministarstva, u kojega ime imam ovo čast govoriti.

Nakon općeg uvoda, pa prikaza osnovnih i srednjih škola g. ministar se osvrnuo na visoke škole. Tu je rekao:

Posljednji i četvrti stepen, to su visoke škole. Visoke škole služe obrazovanju najgornjeg intelektualnog sloja javnih radnika na svim područjima. Mi među tim školama imamo danas na prvom mjestu Hrvatsko sveučilište sa 7 fakulteta. Radi se na tome, da sveučilište dođe i do 8., farmaceutskog fakulteta, dok je jedan fakultet poljoprivredno-šumarski u Sarajevu ukinut. Imamo nadalje Hrvatsku ekonomsko-komercijalnu visoku školu, Visoku pedagošku školu, Hrvatski državni konzervatorij, onda Akademiju likovne umjetnosti i Višu islamsku šerijatsku teološku školu u Sarajevu.

O tim školama je izdano više zakonskih odredaba, jer se i njihovom reformiranju pristupilo odmah u početku, jer je i tu reforma bila i potrebna, osobito na sveučilištu. Sveučilište je bilo uvijek žarište hrvatske slobodarske misli. Prošli režimi nastojali su, da i ovu školu iskoriste za svoje svrhe. Istina je, da je ovdje drugi odgojni uticaj mnogo teži nego kod pučkih ili srednjih škola. Na ove škole dolazi već mladi čovjek izgrađen. Tu mu se daje zadnje brušenje njegovog značaja, on tu dobiva one zadnje karakterne crte u svojoj ličnosti. Ali nastojalo se ipak, da se utječe i na te škole, kako bi iz njih izlazili ako ne već ljudi posve protivno orijentirani hrvatskim idealima, a ono bar neki mekušci ili neke blijede neizrazite osobnosti. Bilo je i štetnih posljedica odatle. Bilo je nažalost pojedinačnih uspjeha toga nastojanja, ali Hrvatsko sveučilište ipak nije tome podleglo. Ostalo je i dalje žarište hrvatske slobodarske misli, što je bilo i prije. Ono je postalo gnijezdo ustaškog pokreta. Ova je ideja ovdje dozrela, došla do punog zamaha i pobjedonosno se proširila od tuda po cijeloj našoj zemlji.

Ipak trebalo je i tu izvršiti promjene, kako bi i od visokih škola učinili mjesto odgajanja. Odgojni je utjecaj ovdje, kako sam spomenuo, teži i ovdje se ne može samo riječima djelovati na mladež. Ovdje je zapravo jedino odgojno sredstvo primjer, primjer profesora. Idealno bi bilo, da ovdje svaki nastavnik, svaki profesor bude jedna izgrađena ličnost, stručnjak, pošten čovjek i rodoljub, moralni značaj. Nažalost svi nisu takovi, moramo to priznati, ali proces čišćenja nije se mogao ovako radikalno tu provesti, jer lako se nadoknadi pučki učitelj po pučkim školama i profesor srednje škole, ali jednog punovrijednog stručnjaka na sveučilištu, mnogo je teže nadoknaditi. A mi smo morali paziti, da ovaj proces asanacije ne povrijedi životnu sposobnost naših visokih škola, nego da omoguću njihovu unutrašnju regeneraciju. Maknuta su 29 redovitih profesora, 5 izvanrednih i 1 docent, a nadoknađeni su novim silama. Dosta naših mladih stručnjaka već vani studira, a drugi će ih slijediti. Malo po malo ova regeneracija će se provesti, a ja sam više nego siguran, da je naša mladež na sveučilištu tako izgrađena, da i svijesni loši utjecaj kod nje ne bi imao uspjeha.

Danas na našim visokim zavodima djeluje 127 redovnih i 43 izvanredna profesora, 48 docenata, 133 honorarna profesora i 162 asistenta.

Na našem sveučilištu imamo upisanih 6.742 slušača. Držim, da vam ne trebam izustiti brojeve za pojedine fakultete, da vas time ne mučim. Spomenut ću samo, da je na mudroslovnom fakultetu od 996 slušača 406 muških i 590 ženskih. Vidimo dakle i ovdje proces feminizacije naše škole. Još i na farmaceutskom fakultetu ima više ženskih, ali one tu dobro pristaju. Visoka pedagoška škola također ima većinom ženske. Vidimo i iz svega toga, da se i na građanskim i srednjim kao i na pučkim školama šire ženske nastavnice. Molim lijepo, ja ne mislim time nipošto na neko podcijenjivanje sposobnosti i vrijednosti naših nastavnica, nego mislim time jedino naglasiti, da starijeg muškog učenika, dječaka, ima odgajati učitelj, a ne učiteljica.

Mi ćemo nastojati, da provedemo unutrašnju reformu i na našim visokim školama. Jedno od tih nastojanja bit će, da mi te škole približimo također više životu. Njima je uz već spomenutu zadaću također svrha i gajenje nauke. To je jedan vanredno važan zadatak u životu naroda. Nauku na visokim školama imaju unapređivati profesori i docenti. Mi ćemo, ako treba, povećati njihov broj, ali od svakoga đaka, koji dolazi na visoku školu ne može i ne treba postati učenjak. I profesor neka u njemu ne gleda budućega učenjaka. On neka mu dade solidno stručno znanje, neka ga upozna sa suvremenim stanjem struke i nauke, neka ga upozna i s metodama znanstvenoga rada ali neka mu ipak u prvom redu dade spremu, koju će on trebati u vršenju svoga zvanja.

Mi hoćemo, da naše visoke škole odgajaju ljude za praktične potrebe. Pravni fakultet na pr. da nam daje dobre sudce i upravne činovnike, medicinski fakultet dobre liječnike, veterinarski fakultet dobre veterinare, filozofski dobre profesore u srednjim školama itd.

Hoćemo dalje da bude intenzivniji rad u tim zavodima. Ne mora mlad čovjek baš sve naučiti na sveučilištu. On neka zna gdje će što naći, kako će se poslužiti pomagalima, ali on neka nauči u prvom redu ono, što mu najviše treba i što će moći svagdje upotrijebiti u vršenju svoga zvanja, što će

moći ponijeti kao rekvizit u život, da to bude sastavni dio njegovog ja.

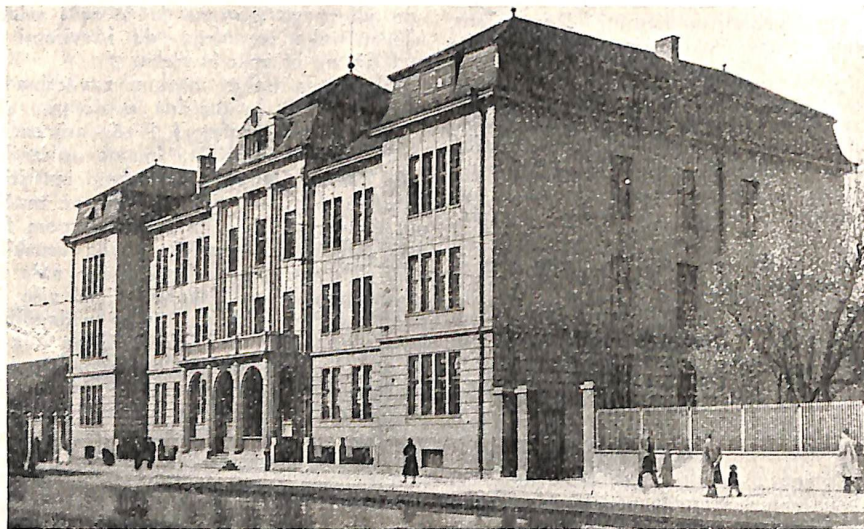
Ja bih time, gospodo narodni zastupnici, završio ovaj pregled o školama. Sada još samo kratak pogled na drugu zadaću ministarstva nastave, na unapređivanju nauke i umjetnosti. Za tu svrhu postoje razni znanstveni zavodi. Ministarstvo nastave se i za njih pobrinulo i izdalo više zakonskih odredaba, koje omogućuju čuvanje naših kulturnih dobara i unapređivanje kulturne stvaralačke sposobnosti i snage naše.

Mi tu imamo među ovim zavodima kao najodličniju Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, koja je bila hrvatska od prvoga časa postanka i onda, kada nije nosila hrvatsko ime. Sada nosi hrvatsko ime i njezin rad je u skladu s imenom. Imamo za to dalje naše muzeje. Iako je 13. kolovoza 1914. Hrvatski sabor donio zakon o izgradnji hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, do danas ovaj zaključak sabora nije ostvaren. Vi znate, kako

kladnim zgradama. Nakon duge borbe pristupilo se 1938. god. gradnji prve zgrade veterinarskog fakulteta na Heinzeloj ulici. Potrebno zemljište za fakultetske i kliničke zgrade veterinarskog fakulteta poklonila je gradska općina u površini od 53.000 četv. met. Osim tog zemljišta još bi se moralo odkupiti posebničko zemljište, koje se nalazi istočno od sadašnjih gradilišta. To zemljište ima površinu od oko 2000 četv. hvati.

Gradnja je prve zgrade trajala gotovo tri godine. U dvokatnoj zgradi, za koju je osnovu izradio ing. Zvonimir Vrkljan, nalazi se dekanat, veterinarski arhiv, dvorana za sjednice, društvo sveučilištaraca veterinarske medicine, dačka knjižnica i središnja predavaonica s oko 220 mjesta. Osim toga, u toj se zgradi nalazi zavod za fiziku, botaniku, biologiju i patologiju pčela i riba, seminar za sudbeno veterinarstvo i veterinarsko redarstvo.

Za gradnju ove zgrade utrošeno je 8,5 mil. Kn,

Stara zgrada Veterinarskog fakulteta, Savska ul. 16

on životari, osobito muzeji, koji čuvaju povijesna i kulturna dobra hrvatskog naroda, pa su bitni element u održavanju povijesne svijesti naroda, a povijesna svijest to je ono, što veže pojedina pokoljenja u narodnu cjelinu, o kojoj smo prije govorili.

Nezavisna Država Hrvatska dala je, kolikogod je to išlo, mogućnost uspješnog rada i djelovanja muzejima. Omogućena su iskopavanja, uređen je konzervatorski zavod, uspostavljen je geološki zavod, a geofizički zavod može djelovati u povoljnijim prilikama.

Radi se pomlađenim snagama i na gajenju umjetnosti. Već sam spomenuo, da imamo dvije visoke škole, koje su podignute na stepen visokih škola u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Postoji već zakon o Hrvatskom konzervatoriju, a zakon o Akademiji za likovnu umjetnost se izrađuje i uskoro će biti gotov.

ZA IZGRADNJU VETERINARSKOG FAKULTETA POTROŠENO JE DO SADA 27 MILIJUNA KUNA. Punih devetnaest godina nalazio se zagrebački veterinarski fakultet u malim i nepri-

kladnim zgradama. Nakon duge borbe pristupilo se 1938. god. gradnji prve zgrade veterinarskog fakulteta na Heinzeloj ulici. Potrebno zemljište za fakultetske i kliničke zgrade veterinarskog fakulteta poklonila je gradska općina u površini od 53.000 četv. met. Osim tog zemljišta još bi se moralo odkupiti posebničko zemljište, koje se nalazi istočno od sadašnjih gradilišta. To zemljište ima površinu od oko 2000 četv. hvati.

Gradnja je prve zgrade trajala gotovo tri godine. U dvokatnoj zgradi, za koju je osnovu izradio ing. Zvonimir Vrkljan, nalazi se dekanat, veterinarski arhiv, dvorana za sjednice, društvo sveučilištaraca veterinarske medicine, dačka knjižnica i središnja predavaonica s oko 220 mjesta. Osim toga, u toj se zgradi nalazi zavod za fiziku, botaniku, biologiju i patologiju pčela i riba, seminar za sudbeno veterinarstvo i veterinarsko redarstvo.

Za gradnju ove zgrade utrošeno je 8,5 mil. Kn, a za unutrašnji uređaj 1,800.000 Kn. Na sjevernoj strani ove zgrade uređuje se botanički vrt s klizalištem. U tom će se vrtu nalaziti ljekovito, otrovno i krmno bilje, potrebno za naučna proučavanja. U tom će se vrtu nalaziti i pčelinjak za potrebe veterinarskog fakulteta.

U sklopu veterinarskog fakulteta diže se sada druga zgrada, koja ima četiri međusobno povezana krila trijemovima. Prošle se godine pristupilo gradnji dvaju sjevernih krila, koja su sada malo ne potpuno dovršena. Željezo-betonska građa potpuno je svršena, te se sada grade zidovi od opeke. Za potpuno dovršenje ove zgrade odobren je iznos od 6 mil. Kn, koji će biti upotrebljen za unutarnji uređaj ove zgrade.

Za gradnju južnih dvaju krila odobrene su sa strane državnih vlasti potrebne navjere u iznosu od 5,300.000 Kn. Čim je ova svota bila odobrena, pristupilo se zemljoradnjama i gradnji temelja zgrada. U veoma kratkom su roku podignuti željezo-betonski temelji, te se sada prelazi na gradnju željezo-betonskih zidova dvaju krila. Za veliku predavaonicu za anatomiju i histologiju, koja ima po-

lukružni oblik, a nalazi se na istoku sklopa ovih četiriju zgrada, odobren je iznos od 2,600.000 Kn.

U pozadini je podignuta zgrada za pokusne životinje, u kojoj se nalaze potrebne staje. Gradnja ove zgrade počela je u mjesecu travnju, a dovršena u svibnju. Uz zgradu za pokusne životinje, podići će se suvremeno dubrište, za koje je osiguran potrebni iznos od 70.000 Kn.

U novim zgradama, koje se sada grade, bit će u sjevernim krilima smješten zavod za farmakologiju, anatomiju, histologiju i embriologiju a u južnim krilima zavodi za stočarstvo, biologiju, higijenu animalnih proizvoda i lučbu. Osim toga će se u tim zgradama nalaziti tri podvornička stana i 10 stanova za asistente, koji se nalaze u službi.

Kroz zemljište za veterinarski fakultet prolazi cesta, koja dijeli veterinarski fakultet na dva dijela. U sjevernom se dijelu nalaze zgrade za zavode fakulteta, a u južnom će se dijelu nalaziti kliničke zgrade. Upravo se dovršavaju nacrti za gradnju ovih klinika, te zavoda za patološku anatomiju i klinike za zarazne bolesti te za mikrobiologije. Te će se ustanove nalaziti iza kliničkih zgrada. Potrebna sredstva za gradnju ovih kliničkih zgrada,

sada smo dobili »Zakonsku odredbu o spriječavanju, uništavanju i raznašanju arhivskog gradiva« na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske, koju je 22. travnja 1941. propisao i proglasio Poglavnik Dr. Ante Pavelić. Ova odredba odlučno zahvaća u kulturni i politički život hrvatskoga naroda. Njezino će se pravo značenje moći prosuditi kad budemo mogli na pitanje zaštite arhivske građe gledati s potrebitom udaljenošću.

Po zakonu god. 1870. u Zemaljskom arhivu u Zagrebu imali su se čuvati svi spisi, koji se odnose na povijest i javnu upravu zemlje, a u prvom redu saborski spisi. Vrhovni nadzor nad arhivom vršio je ban, a upravu zemaljski arhivar sa svojim činovnicima. I ako je ovaj zakon kratak i ne odgovara arhivskim potrebama našega stoljeća, Zemaljski je arhiv u Zagrebu mogao prilično dobro urediti svoje poslovanje, u prvom redu zbog toga, što je imao dolično mjesto među negdašnjim hrvatskim zemaljskim ustanovama i što mu je predsjedništvo Zemaljske vlade, s kojim je uvijek stajao u uskim odnosima, iskazivalo osobitu pažnju.

S god. 1918. sve se iz temelja izmijenilo i to, razumije se, na gore. U vrlo nepovoljno stanje do-

Dvorištne zgrade starog Veterinarskog fakulteta

kojih će biti pet, potpuno su osigurana, a gradnjom će se početi doskora.

Osim kliničkih zgrada i zgrada potrebnih za veterinarski fakultet, te sve pripadajuće zavode, predviđa se u sklopu ovih zgrada i podizanje Đačkog doma za slušače veterine. U toj bi se zgradi, osim spavaonica i učionica, nalazile kuhinje, te potrebne blagovaonice za slušače. Za dnevni boravak slušača, koji bi stanovali u đačkom domu, predviđen je i prostor između zgrada, koji će biti uređen kao perivoj. U trijemovima će biti postavljene klupe za odmor između pojedinih satova predavanja.

Gradnja svih zgrada napreduje veoma brzo, tako, da bi sav veterinarski fakultet mogao biti dovršen 1943. godine. Kada budu svi zavodi i sve kliničke zgrade dovršene, zagrebački će veterinarski fakultet spadati u red najsuvremenije izgrađenih veterinarskih fakulteta u Europi, a svakako će biti najsuvremenije uređen na jugoistoku Europe.

O DRŽAVNOJ ZAŠTITI ARHIVSKE GRAĐE. Zakonom od 12. rujna 1870. uređen je »Hrvatsko-slavonsko-dalmatinske Zemaljski arhiv u Zagrebu.« To je jedini zakon o našim arhivima uopće. Tek

spio je zagrebački arhiv god. 1927., kad je, bez ikakvog razloga i bez ispravnog prosuđivanja prvog stanja stvari bio prenesen na proračun ondašnjeg ministarstva prosvjete. Određenim prinosima mogao je jedva kukavno životariti, a nikako pristojno živjeti. U Beogradu je bila podignuta sjajna zgrada za arhiv, u koju se moglo smjestiti samo pisano gradivo 19. i 20. stoljeća i po koji oskudni ostatak iz ranijeg vremena. U zagrebačkom arhivu nastalo je stanje, koje je ravnateljima i činovnicima oduzimalo vrlo mnogo dragocijenog vremena za neznatne poslove, uništavalo im živce i zdravlje, ubijalo svaku volju za ozbiljan rad.

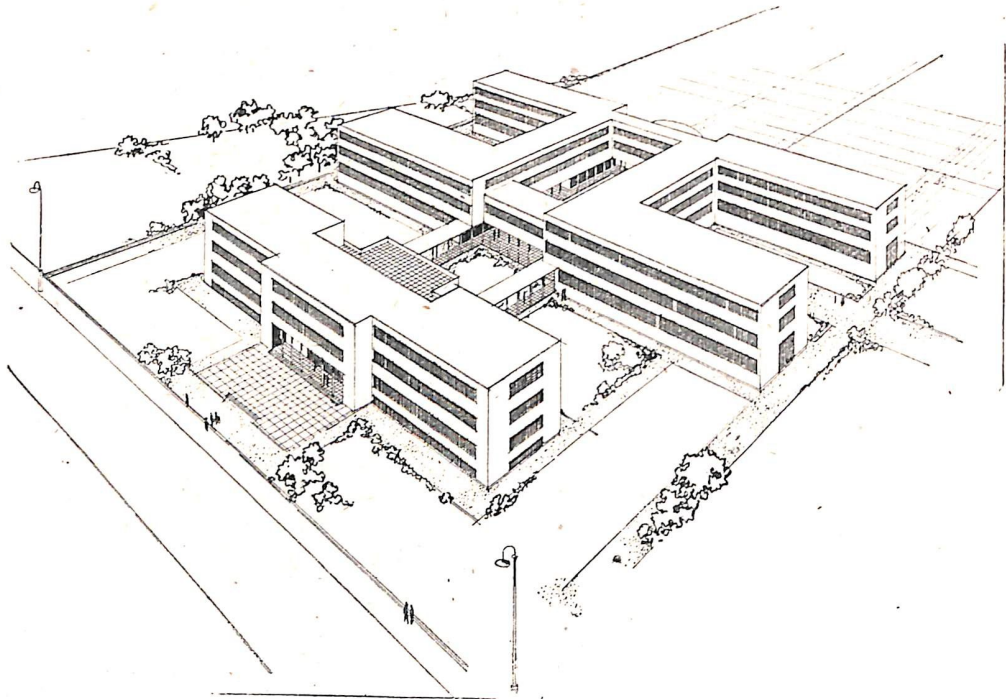
Netko će možda upisati u grijeh arhivu i njegovim ravnateljima, što nijesu isposlovali novi zakon, koji bi odgovarao današnjim prilikama i potrebama i koji bi bio u skladu ozbiljno sastavljenim arhivskim zakonima kulturnih zemalja. Kad bi se sabrali svi izrađeni nacrti, postavljeni prijedlozi, sva njihova vrlo temeljita obrazloženja, sve požurnice i žalbe, mislim da bi nastala knjiga, koja po svom opsegu ne bi mnogo zaostajala za prvim sveskom naše Hrvatske Enciklopedije. Sve je bilo uzalud. A međutim su se iz Beograda često i prečesto slali zagrebačkom arhivu na tako zvano mni-

jenje i dopunjak svakojaki nacrti zakona, redovito na brzu ruku i nepromišljeno. sastavljeni po bilo kakvim uzorima, ispunjeni svakojakim teretom. Ono, što je glavno, u njima nije bilo. Nije bilo jasnih i točnih odredaba o kvalifikaciji arhivskih činovnika. Uzme li se u obzir golemo blago od neprocjenjive vrijednosti, koje se čuva u hrvatskim arhivima, samo je po sebi jasno, da bi država teško pogriješila kad ne bi povela ozbiljnu brigu o kvalifikaciji arhivskih činovnika. U čitavom svijetu baš to pitanje vrlo ozbiljno promotreno i točno uređeno, pa je i naša prva briga bila, da, ako ništa drugo, očuvamo naše arhive od pokušaja »balkaniziranja«. Ako je ovo bio jedan razlog, koji je osujetio stupanje u život zamišljenih arhivskih zakona, nije bio jedini.

nog shvaćanja hrvatske državne vlade, pa svi stoga duguju osobitu zahvalnost Poglavniku dru. Anti Paveliću.
Dr. J. N.

DVADESETA OBLJETNICA ĐAČKOG DOMA U RUNJANINOVOJ ULICI. U doba kada se u našoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj uređuje častna radna služba, vrijedno je sjetiti se, da su hrvatski sveučilištarci prije dvadeset godina izgradili sebi stanbene paviljone: Đački dom.

Ako prihvatimo sociološki fundirano načelo, da na zemlji ne može i ne smije biti drugoga mjerila za čovjekove pravice nego njegov rad, koji je izvor našega nacionalnoga bogatstva, onda treba spomenuti s priznanjem đačku suradnju pri izgradnji Đačkog doma. Trebalo je skršiti u ono doba mnoge

Sklop svih zgrada novog Veterinarskog fakulteta

Tko bi mogao uzeti na svoju dušu odgovornost, da dade svoj pristanak nekom zakonskom nacrtu, u kome ne bi bilo govora, n. pr. o ispravama iz doba hrvatskih narodnih vladara, o spisima hrvatskih sabora, Banskog stola i t. d.? Kako da se zakonski ne uredi poslovanje s političkim spisima god. 1848., 1868., 1908., 1914. i 1918.? Kako da jedan arhivski zakon ne povede brigu o hrvatskom arhivskom gradivu, koje se sada nalazi izvan područja hrvatskog naroda? Zagrebački arhiv nije mogao, a nije ni smio preći preko ovih, a i drugih momenata i ako je znao, da će i nadalje ostati bez prikladnog zakonskog uređenja.

U »Zakonskoj odredbi o spriječavanju, uništavanju i raznošenju arhivskog gradiva« na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske hrvatski državni arhivi u Zagrebu i Dubrovniku, arhivsko činovništvo, učenjaci, koji u arhivima vrše svoja istraživanja i čitava hrvatska kulturna javnost vidi prvo-razredan dokumenat pravoga kulturnog i nacional-

predrasude, pa pljunuti u šake i raditi za svoju i za buduće generacije!

Svi su se naši rodoljubi u dnu duše veselili, kad su prije 20 godina čuli za smioni podhvat naše omladine, da naime, sama gradi svoj dom, u kom će se smjestiti siromašni sveučilištarci, te tako izbjeći tadašnjoj velikoj nestašici i upravo nevjerovatnoj skupoći stanova u Zagrebu.

Ovaj dom će služiti studentima kroz 50 do 100 godina za stanovanje, a ne samo privremeno, kako je bilo projektirano. Prave plodove toga rada uživaju podpuno oni, koji su kasnije došli na studije, dok smo mi, koji smo onda radili, imali manje koristi. Prije prevrata, a osobito iza prevrata živjeli su daci u najvećim patnjama, radi loših stanbenih prilika. Tu su bijedu pokušavali studenti umanjiti uz pripomoć vlade na sve moguće načine, ali to im je samo djelomično uspijevalo. Studenti su se i nadalje potucali po kojekakvim mračnim i vlažnim stanovima, stanovali po hotelima u istoj

sobi sa »švercerima«, zakutnim trgovcima i drugim tipovima, jer su ih na to silile loše prilike.

Velik postotak akademske omladine obolio je od sušice i drugih bolesti radi neurednog stana i slabe hrane. Uništavali su svoje mladenačko zdravlje, i stavljali na kocku život, oni, koji bi danas sutra punom parom radili za svoj napaćeni narod.

Inicijativom tadašnjeg sveučilišnog rektora Dr. Karla Radoničića sastavljen je Radni odbor za izgradnju »Đačkog Doma sveučilištaraca«, koji se je podijelio u četiri odsjeka i to: tehnički, financijski, pravni i promičbeni.

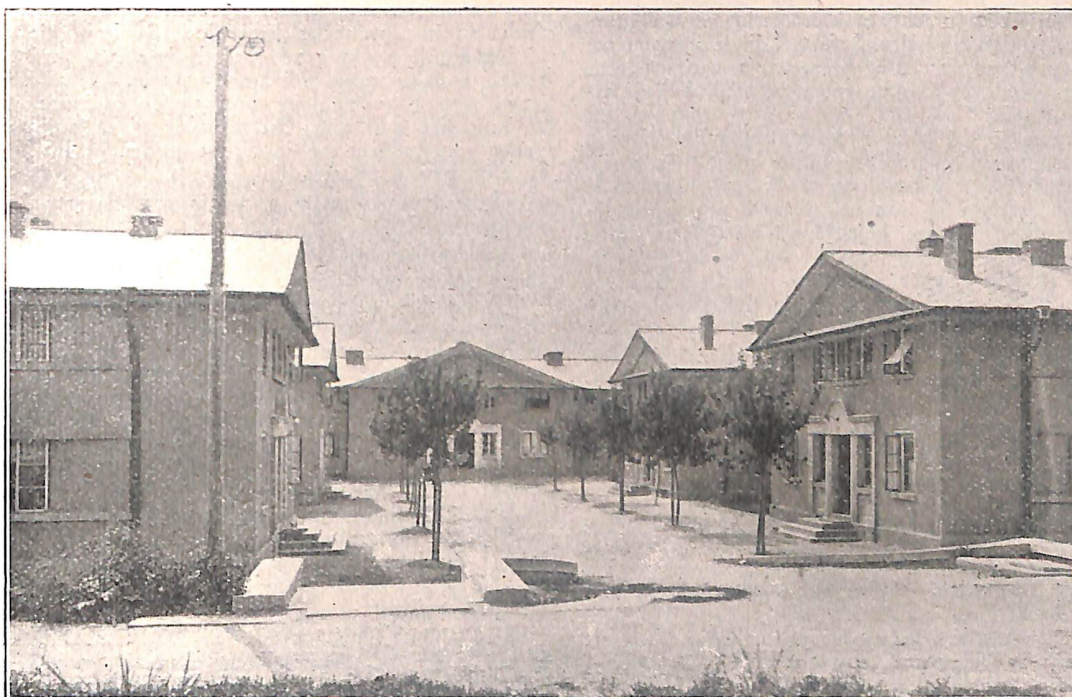
Dr. Karlo Radoničić, rektor sveučilišta izabran je predsjednikom Radnog odbora, Dr. Marije Kiseljak, rektor kr. tehničke visoke škole, predsjednikom tehničkog odsjeka Radnog odbora, Podaub-

Studenti su visoke tehnike, po naputku prof. Schöna i ovl. civ. graditelja g. prof. Milana Potočnjaka, izrađivali pojedine nacрте, tako, da su svi planovi bili u najkraćem roku gotovi!

Bankovna i industrijska poduzeća te različna društva i korporacije pritekli su u pomoć. Trgovačke i obrtničke tvrtke išle su na ruku svojim vrlo niskim cijenama, odnosno besplatnom izvedbom pojedinih konstrukcija. U svakom mjestu organizirali su se odbori u korist Đačkog doma.

Svih pet paviljona gradilo se usporedno. Građevna uprava htjela je najprije izvesti sve radnje na kojima mogu raditi sami studenti, bez pomoći profesionalnih radnika.

To je bio u klici početak častne radne službe u Hrvatskoj.

Zgrade đačkog doma u Runjaninovoj ulici

sky Eugen, rektor veterinarske visoke škole, predsjednikom promičbenog odsjeka, a Dr. Ladislav Polić, prorektor sveučilišta predsjednikom pravnog odsjeka Radnog odbora.

Cijela organizacija rada razvila se brzo. Član Tehničkog odsjeka prorektor tehničke visoke škole prof. Edo Schön ustanovio je, da su projekti čeških đačkih domova, što ih je donio Dr. Karlo Radoničić za uzorke iz Praga za naše prilike s obzirom na sastavni materijal, kao i za našu klimu, jako nepodesni, dapače neizvedivi, jer kod nas nije razvijena izradba drveta ni izdaleka u tolikoj mjeri kao kod Čeha. Kod nas je više razvijena proizvodnja opeke, pa je mnogo lakše i jeftinije graditi opekom, nego drvom prema konstrukciji čeških đačkih domova. Prof. Edo Schön, napravio je nacрте za jednokatne paviljone iz opeke, a unutarnju izvedbu stubišta, razmještaj soba, kupaona i t. d. također je vrlo uspješno i povoljno riješio, kako najbolje odgovara jeftinoći izvedbe ovog projekta.

O KLEMENTU S. MIHANOVIĆU, AUTORU RASPRAVE »O TEORETSKOJ I ZNANSTVENOJ SOCIOLOGIJI«. U ovom broju našega glasnika objavili smo vrijedan sociološki prilog Hrvata Klementa Mihanovića, koji je profesor sociologije na St. Louis University u Sjevernim Državama Amerike.

Klement Simon Mihanović rođen je g. 1913. u Saint Louisu, država Missouri, gdje je svršio Isusovačko sveučilište i položio g. 1935. završne ispite. Master of Arts postigao je g. 1936., a doktorat je položio 6. svibnja 1939. Disertacija mu je bila: »Kritička studija karakterističnih socioloških pogleda s osobitim obzirom na teoriju L. von Wiesea«.

Roditelji prof. Mihanovića potječu iz Dalmacije (iz okoline Poljica), a prema pismenom priznanju samog prof. Klementa Mihanovića on se osjeća Hrvatom i živo želi svoje umne sposobnosti posvetiti za dobro i napredak svojeg hrvatskog naroda i Nezavisne Države Hrvatske.

U ZAGREBU JE PROF. DR. EDMUND MEZGER ODRŽAO VIŠE PRAVNIH PREDAVANJA. Kao gost-predavač hrvatskog ministra pravde i povjerenika odvjetničke komore u Zagrebu došao je u Zagreb berlinski sveučilišni profesor dr. Edmund Mezger, svjetsko poznati pravni stručnjak, i održao cijeli niz predavanja iz suvremenog nacional-socijalističkog kaznenog prava.

Svečano otvorenje ovog pravnog seminara, koji se održavao u velikoj dvorani zgrade tehničkog fakulteta u Klaićevoj ulici, bilo je u ponedjeljak 9. ožujka. U 18.30 sati otvorio je ovaj pravni seminar predsjednik odvjetničke komore dr. Šafar, koji se ujedno zahvalio prisutnom ministru pravosuđa dr. Puku za pomoć kod provedbe u djelo ovog pravnog seminara, njemačkom poslanstvu za susretljivost i priređivačkom odboru za suradnju. Nakon toga ministar dr. Puk pozdravio je na hrvatskom i njemačkom jeziku predavača i proglasio seminar otvorenim, te dao riječ dr. Šafaru, koji je u svom govoru prikazao rad dra. Mezgera, a zatim održao uspješno predavanje o pravnom poretku, koji je temelj države.

Potom je dr. Mezger, kojega su svi prisutni u dupkom punoj dvorani neobično burno pozdravili, održao svoje prvo nastupno predavanje, u kojem je iznesao razloge i pravne temelje promjeni stoljetne pravne dogme, koja je glasila: »Nema kazne bez zakona.«

Prof. dr. Mezger održavao je svako veče, do zaključno 13. ožujka, svoja zanimljiva i brojno posječena predavanja.

HRVATSKA U OKVIRU STARE EVROPE. Na poziv Hrvatsko-njemačkog društva u Zagrebu održao je u Zagrebu u dvorani tehničkog fakulteta sveuč. profesor dr. Hans Reinerth, savezni Vođa državnog saveza za njemačku predpovijest, predavanje, koje se je isticalo svojom zanimljivošću i znanstvenom stručnom osnovom.

Prije predavanja pozdravio je uglednog učenjaka predsjednik Hrvatsko-njemačkog društva profesor ing. Stipetić, koji je naglasio poznatu stručnu spremu predavača, koji na polju paleontologije uživa svjetski glas.

Burno pozdravljen počeo je dr. Reinerth svoje predavanje. Nakon uvoda o značenju paleontologije prešao je predavač na Hrvatsku pa je iznio ove misli: Dokazano je, da je još u prvo ledeno doba na našem području bilo ljudskih naseobina, jer se je ledeni pojas širio iznad dunavskog pojasa. Već tada se pokazalo, da područje Hrvatske teži k dunavskoj kotlini, da je s njom vječno vezano. »Homo Krapiniensis« čiji su suvremenici živjeli ne samo u brojnim špiljama naše zemlje već i u susjedstvu, u Štajerskoj i sjevernije, dokazuje da je hrvatsko područje otvoreno prema Dunavu na sjever i istok, dok je prema zapadu, prema Jadranu zatvoreno kao tvrđava.

Predavač je slikopisnim projekcijama nadopunio svoje izvanredno uspješno prikazivanje toga malo poznatog razvoja naše povijesti. On je postepeno prelazio na srednje ledeno doba, pa na najmlađe, da prikaže i kameno i brončano doba, dokazujući istovjetnost kulturnog razvoja u našim krajevima, sve do duboko u Bosnu, razvojem prilika u dunavskoj kotlini, duž gornjeg, srednjeg i donjeg toka te sudbinske rijeke.

Predavač je dokumentarno dokazao tisućljetnu povezanost našeg hrvatskog područja s prostorom dunavskog područja, sa njegovim sjevernim dijelom.

Dr. Hans Reinerth po rođenju je iz Sedmogradске. Rodio se 13. svibnja 1900. u Bistrici. Svršio je sveučilište u Tübingenu, gdje je i promoviran (god. 1921.). Zatim se habilitirao na sveučilištu u Tübingenu. God. 1932. postao je vođa stručne skupine za predpovijest, kasnije pročelnik saveza za njemačku predpovijest, a g. 1934. opunomoćenik Alfreda Rosenberga za sva pitanja germanske predpovijesti. Od studenog 1937. je profesor sveučilišta u Berlinu i ravnatelj Zavoda za predpovijest i ranu germansku povijest. God. 1937. postao je pročelnik ureda pri državnom vodstvu NSDAP. Napisao je mnoge znanstvene studije i članke. Izdaje stručne časopise. Vodio je mnoga istraživanja i naučna putovanja.

ZAGREB IMA 394 KNJIŽNICE. Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora izdalo je »Vodič« koji ima svrhu, kao što mu i sam naziv kaže, biti vodič kroz zagrebačke knjižnice. Svakako je osobito zanimljivo, da grad Zagreb ima 394 knjižnice s ukupno oko milijun i pol svezaka. U »Vodiču« je opširno naveden i iscrpan popis časopisa, koje te knjižnice primaju. Od tih časopisa, kojih ima preko 3000, njih 1050 je bilo s područja bivše države, a oko 2500 stranih.

LIJEP DAR GRADSKOJ KNJIŽNICI U ZAGREBU. U subotu, 14. veljače, predao je njemački poslanik preuzv. g. Siegfried Kasche gradskom načelniku g. Ivanu Werneru dar njemačke vlade Gradske knjižnici u Zagrebu. Taj poklon sastoji se iz nekoliko stotina najbiračnijih djela suvremene njemačke knjige iz najrazličitijih područja. Među darovanim knjigama ima i takvih, koje su već prava rijetkost danas i u Njemačkoj, a osobito se ističu raskošno opremljena djela o povijesti, zemljopisu i umjetnosti. Tu se nalaze i dva sveska najnovijeg izdanja monumentalne Propyleien - Weltgeschichte, zatim brojna djela o suvremenom načinu ratovanja, o zrakoplovstvu, ratovanju na moru, o suverenenim političkim i gospodarskim pitanjima, ali imade vrlo mnogo i zabavnih knjiga najnovijih njemačkih pisaca. U svemu ovaj poklon znači veliko obogaćenje Gradske knjižnice.

UMRO JE SVEUČ. PROF. DR. BRANISLAV DIMITRIJEVIĆ. Nakon duge bolesti umro je 10. veljače ov. god. dr. Branislav Dimitrijević, dugogodišnji profesor političke ekonomije na pravnom fakultetu hrvatskog sveučilišta.

Pokojni prof. Dimitrijević rodio se god. 1876. u Perlezu u Banatu. Gimnaziju je svršio u Hrvatskim Karlovcima a pravne nauke na sveučilištima u Beču, Zagrebu i Heidelbergu. Na čast doktora prava promoviran je na sveučilištu u Zagrebu i to »sub auspiciis regis«.

Službovanjem je počeo prvo u sudskoj struci, kod kotarskog suda I. u Zagrebu, zatim kod sudbenog stola, a god. 1908. dodijeljen je bio tajništvo kr. banskog stola u Zagrebu.

23. XI. 1908. održao je na sveučilištu u Zagrebu svoje habilitalno predavanje pod natpisom »Friedrich List i njegovo znamenovanje« (God. 1909. štampano u »Mjesečniku«). 6. I. 1909. podijeljen mu je »veniam legendi«, 30. XI. 1912. imenovan je suplantom nacionalne ekonomije, 30. VII. 1913. imenovan je izvanrednim, a 18. studenoga 1916. redovnim profesorom pravnog fakulteta hrvatskog sveučilišta. Kao redoviti sveučilišni profesor ostao je sve do god. 1939., kada je zbog bolesti zatražio umirovljenje.

Pok. dr. Branislav Dimitrijević objavio je nekoliko naučnih radova a najopsežnije mu je djelo »Agrarna politika«, objavljeno u Zagrebu god. 1929.

God. 1918.-19. i 1925-26. bio je izabran dekanom pravnog fakulteta.

† DR MILAN REŠETAR. Dne 14. siječnja 67. god. umro je u Firenci profesor Milan Rešetar, jedan od najvećih slavista našega vremena. Pokojnik je bio najbolji poznavać Dubrovnika i njegove kulturne prošlosti, pa su mu stoga njegovi učenici i znanstveni prijatelji posvetili prilikom sedamdesete godine njegova života g. 1931. poseban zbornik znanstvenih radova pod naslovom »Rešetarov zbornik iz dubrovačke prošlosti«. Dubrovnik je naime bio rodni grad prof. Rešetara. Ondje se on rodio 1. veljače 1860., pa je eto dočekaio gotovo svoju osamdeset i drugu godišnjicu u neprestanom radu do zadnjega časa.

Prof. Rešetar je svoje niže školovanje završio u Dubrovniku, a u Beču i Grazu je svr.ao filozofski fakultet, i to slavensku i klasičnu filologiju. Od 1882. do 1891. službovao je na gimnazijama u Kotoru, Zadru i Splitu; od 1891. do 1903. bio je urednik za hrvatsko izdanje Lista Državnih Zakona u Beču. Ujedno je već 1895. postao docentom, 1903. vanrednim, a 1908. redovitim profesorom slavenske filologije (osobito za južne Slavene) na bečkom sveučilištu. Nakon prevrata vratio se g. 1919. u Zagreb, gdje je bio profesor na sveučilištu do umirovljenja 1927. god. Predavao je još 1928., a tada se preselio u Firencu, gdje je živio u mirovini sve do svoje smrti.

Pokojnik je bio član isprva Jugoslavenske akademije, a sada je nedavno uoči smrti proglašen i članom Hrvatske akademije; isto tako bio je i član Srpske akademije. Na sveučilištu u Beču Rešetar je bio neizravni nasljednik znamenitoga hrvatskoga slavista Vatroslava Jagića, čiji je bio i zet. Tijesno vezan uz Jagićev rad i život, Rešetar je priredio za tisak Jagićeve »Spomene moga života« (1930.).

SA STRANIH SVEUČILIŠTA

SVEUČILIŠTA U MADŽARSKOJ. Prvo sveučilište u Madžarskoj osnovao je Ludwig Veliki u Pečuhu god. 1367. U doba dok su u Madžarskoj bjesnili turski ratovi, ovo je sveučilište prekinulo svoje djelovanje isto kao i »Academia Istropolitana«, koju je u XV. vijeku utemeljio kralj Matijaš u Bratislavi (Požunu). Duh sveučilišta međutim živio je dalje, pa je knez Primas Petar Pazmany, najuglednija ličnost među Madžarima koji su bježali ispred Turaka na sjever, god. 1635. položio temelj kamen sveučilištu u Nagyszombatu, koje nosi ime Petar Pazman. Ovo se je sveučilište u XVIII. vijeku preselilo na svoje sadašnje mjesto. Kulturni razvitak u XIX. vijeku tražio je neodgodivo osnivanje drugog sveučilišta, što se je i dogodilo god. 1872. u Klausenburgu (Erdelj). Tek pred svjetski rat g. 1914. došlo je do osnivanja dvaju novih sveučilišta, i to u Bratislavi i Debrecinu. Poslije svjetskog rata sveučilište iz Bratislave preselilo je u Pečuh, a sveučilište iz Klausenburga u Segedin, gdje im je uspjealo izgradnjom novih zgrada osigurati odgovarajuću djelat-

nost. Osim znanstvenih sveučilišta bilo je osnovano god. 1872. tehničko sveučilište, koje siže u znatno stariju prošlost. Na budimpeštanskom znanstvenom sveučilištu bio je već god. 1782. osnovan tako zvani »Institutum Geometricum«, dakle zavod za izobrazbu inženjera. Tako je Madžarska zapravo njegovim osnivanjem pretekla slavnu parišku visoku školu Haute Ecole des ponts et chusses. Na ovih 5 sveučilišta bilo je upisano oko 15.000 slušaća. Na njima je predavalo oko 345 javnih sveučilišnih profesora i oko 1000 asistenata.

Osim redovitih, pravnih, filozofskih i medicinskih fakulteta postoji još na sveučilištu u Budimpešti rimokatolički teološki fakultet, u Debrecinu reformistički teološki fakultet, a na sveučilištu u Pečuhu evangelistički teološki fakultet. Tehničko sveučilište dijeli se na odsjek strojarstva, kemije, cestogradnje, željeznice i vodogradnje te arhitekture. Nadalje postoji fakultet za veterinu, poljoprivredni odio za izobrazbu agronoma, te narodno gospodarski fakultet. Jedna grana izobrazuje državne činovnike, a

GODIŠNJICA SMRTI SVEUČ. PROF. DRA. GJURE ARNOLDA. U nedjelju 22. veljače navršila se godišnjica smrti velikog hrvatskog naučenjaka, književnika, pedagoga i filozofa dra Đure Arnolda, koji je za svog dugog i plodnog života ostavio za sobom široke brazde na polju naučnog rada. (»Alma mater croatica« donijela je prošle godine u ožujskom broju (str. 276.), opširniji članak o radu velikog pokojnika).

GODIŠNJICA SMRTI UČENJAKA JANKA BARLEA. Dne 8. veljače ove godine navršila se godina dana od smrti osobito zaslužnog hrvatskog učenjaka Janka Barlea. Povodom smrti ovog marljivog naučnog radnika, dugogodišnjeg podpredsjednika Hrvatskog sveučilišnog društva i člana uredničkog odbora ovoga glasnika, časopis »Alma mater croatica« donio je u svom prošlogodišnjem ožujskom broju (str. 274.) opširni i temeljiti prikaz njegovog kulturnog rada i naučnog stremljenja.

druga trgovce i privatne činovnike. U Šopronju je ispostava tehničkog sveučilišta za rudarstvo i šumarstvo.

Osim spomenutih pet sveučilišta postoji u Budimpešti još i Visoka škola za fizički odgoj, slikarska i muzička akademija, kazališna akademija, Visoka škola za profesore pedagogije i dvije akademije za časnike. U Segedinu je Visoka škola za profesore građanskih škola, a u Košicama je trgovačka akademija.

Za slušače sveučilišta i akademija stoje na raspolaganju mnoge socijalne ustanove. Osim u Budimpešti tako u svim pokrajinskim sveučilištima i akademijama pridijeljeni su internati za muške i ženske slušače. U ovim internatima nalaze mađarski i inozemni slušači mađarskih sveučilišta skloništa uz povoljne cijene. Iz susjednih država, a pogotovo iz Grčke mnogo je slušača upisano na veterinarskom fakultetu. Mnogo je slušača i iz Bugarske upisano na tehničkom fakultetu. Mnogo slušača iz Amerike, Finske i Estonske pohađa mađarsku Visoku tehničku školu.

Budimpeštansko sveučilište imade katedru za slavenske jezike i literaturu, ali i na ostalim sveučilištima predaju lektori hrvatski jezik.

O GODIŠNJAKU PRAVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU z god. 1939-40. donosi pohvalan prikaz »Slovenski Pravnik« u dvo-broju 1-2 ov. god. iz pera svog urednika sveuč. profesora dra Rudolfa Sajovica. Uz to se prof. Al. Maklecov bavi posebno raspravom sveuč. prof. dra Stanka Franka izašlom u istome godišnjaku pod natpisom »Pojam imovine u kaznenom pravu«.

NOVI KULTURNI VIDICI U NJEMAČKOJ. Pod lozinkom »Njemačko kulturno stvaranje«, priredio je vanjski ured docenture njemačkih sveučilišta i visokih škola 15. rujna 1941. u Münchenu zasjedanje, na kojemu je sudjelovalo 75 inozemnih i 70 njemačkih učenjaka, umjetnika i znanstvenih radnika. Najznačajniji govor održao je državni tajnik u ministarstvu za narodno prosvjeđivanje i promičbu Gutterer. On je iznio mnoge brojidbe. Tako je spomenuo, da se u Reichu izvodi godišnje 300—400 premijera dramskih i glazbenih djela. Godine 1940. i 1941. igralo je u Njemačkoj 355 kazališta, a osim toga djelovalo je 50 seljačkih kazališta, 30 kazališta u narječju, 44 ljetna kazališta i 84 putujuća kazališta. I na području pjesništva, slikarstva i kiparstva zabilježen je, unatoč rata, napredak. Ukupna naklada djela izašlih 1940. porasla je za 250 milijuna, tako da na svakog stanovnika dolaze prosječno po 3 knjige.

IZLOŽBA KNJIGA U SOFIJI. Savez bugarskih profesora organizirao je u mjesecu ožujku u Sofiji izložbu knjiga na kojoj će sudjelovati Italija, Njemačka, Japan, Mađarska, a i druge zemlje članice Trojnog Sporazuma.

SASTANAK STUDENATA SILA TROJNOG UGOVORA. Na poziv vođe njemačkih studenata, župskog vođe i namjesnika Reicha Scheela, održan je u Salzburgu prvi sastanak predstavnika studenata Njemačke, Italije i Japana i to na političkoj osnovi Trojnoga ugovora. U primljenoj izjavi izražena je volja studenata ovih triju naroda, da međusobne odnošaje izgrade u duhu bratstva u oružju i da rade svim raspoloživim sredstvima za konačnu pobjedu svojih zemalja. Predstavnici studenata država Trojnog ugovora dr. Scheel, D'Este i profesor Komori ustanovili su smjernice rada predvidivši i su-

djelovanje studenata drugih europskih zemalja i ostaloga svijeta. U određenim rokovima održavati će se sastanci, na kojima će se raspravljati o zajedničkim pitanjima. Idući sastanak održat će se u Italiji.

POŽAR SVEUČILIŠTA U CARIGRADU. U noći od 1. na 2. ožujka izbio je veliki požar u sveučilištnim zgradama u Carigradu. Zgrade filozofskog fakulteta podpuno su uništene. Šteta je procijenjena na milijun i pol turskih lira.

NJEMAČKE ŠKOLE U GENERALNOM GOVERNEMENTU. Na cijelom području Generalnog Governementa otvoreno je do sada 210 njemačkih škola sa 350 razreda. Broj učitelja iznosi 380, a broj školske djece 12.000. Za vrijeme poljske vlade u cijelom Generalnom Governementu bilo je samo dvadeset njemačkih škola.

ALBERTINA JE GLASOVITA BEČKA GRAFIČKA ZBIRKA. U Beču postoji grafička zbirka, nazvana Albertina po vojvodi Albrechtu (1738.—1822.), sinu poljskog kralja Augusta III. Vojvoda Albrecht bio je zet cara Franje I. Nakon smrti Albrehta bili su vlasnici te zbirke nadvojvoda Karlo, zatim Albrecht i Friedrich. Godine 1918. zbirka je prešla u vlasništvo države, a dvije godine kasnije spojena s grafičkom zbirkom bečke Narodne knjižnice. Grafička zbirka Albertina ima više od 20.000 izvornih crteža starih majstora, a među njima osobito su brojno zastupni Rafaella Sanzio, Dürer, Rubens i Rembrandt. Zatim ima 250 tisuća bakroreza, drvoreza, litografija te priručnu knjižnicu od kojih 50 tisuća svezaka.

OTPUŠTENI PROFESORI BEOGRADSKOG SVEUČILIŠTA. Odlukom predsjednika srpske vlade otpušteni su slijedeći profesori beogradskog sveučilišta: dr. Vladimir Čorović, redoviti profesor filozofskog fakulteta, ing. Miloš Stefanović, izvanredni profesor poljoprivredno-šumarskog fakulteta, dr. Niko Miljanić, izvanredni profesor medicinskog fakulteta, ing. Pavle Miljanić, izvanredni profesor tehničkog fakulteta, dr. Sima Milošević, izvanredni profesor medicinskog fakulteta, dr. Juraj Talić, docent filozofskog fakulteta i dr. Radomir Živković, docent pravnog fakulteta.

† DR. METOD DOLENC. Dana 10. listopada 1941. umro je u Ljubljani dr. Metod Dolenc, redoviti profesor kaznenog prava na sveučilištu u Ljubljani.

Rođen je bio 19. prosinca 1875. na Slapu kod Vipave, srednjoškolske nauke učio je u Ljubljani i Novom Mjestu a pravo na sveučilištu u Beču. God. 1920. bio je imenovan redovnim profesorom kaznenog prava na sveučilištu u Ljubljani, gdje je predavao sve do svoje smrti. Bio je tri puta dekanom na pravnom fakultetu, a god. 1929/30. rektorom sveučilišta. Dana 5. srpnja 1929. bio je imenovan članom dopisnikom tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, god. 1938. postao je članom Akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani, a bio je članom i Akademije za njemačko pravo u Münchenu.

U Metodu Dolencu gubi sveučilište u Ljubljani jednoga od najuglednijih svojih nastavnika, a krivično-pravna znanost jednoga od odličnih svojih predstavnika.

UMRO JE DR. STANKO LAPAJNE, sveučilišni profesor na sveučilištu u Ljubljani i poznati slovenski pravni pisac († 14. XI. 1941.). Bavio se je oko 70 znanstvenih rasprava. Njegova djela bila su poznata i uvažavana također kod nas.

HRVATSKI JEZIK*

44. USTIJU. Gotvo svaki dan nailazimo u novinskim člancima na oblik *ustiju* a kadkada i na oblik *vratiju*, kao drugi padež množine zbirnih imenica *usta* i *vrata*). Iako neki naši stariji pisci (na pr. Jurković) upotrebljavaju oblik *ustiju*, u današnjem hrvatskom književnom jeziku pravilan je samo oblik *usta*, za koji nalazimo obilno potvrde i u narodnom pjesništvu (»Pjesma ide od usta do usta«). — Nepravilan je oblik *vratiju*, pa prema tome treba svagda pisati i govoriti *iza vrata*, *ispred vrata* a ne *iza vratiju*, *ispred vratiju*.

45. NEUSPJELO. Na Krimu je *neuspjelo* više neprijateljskih navala«. — »Pred Petrogradom *neuspjeli* su ponovni sovjetski pokušaji ispada«. — Mi nemamo složenice »neuspjeti« (kao u njemačkom *misslingen* ili francuskom *échouer*), pa prema tome su i spomenute rečenice jezično pogrešne. Oblici *neuspio*, *neuspjela* i t. d. mogu se u našem jeziku upotrebljavati samo kao čisti pridjevi i to atributivno (na pr. »napisao je nekoliko neuspjelih pjesama«), a nipošto kao glagolski pridjevi u složenim vremenima. Gornje rečenice mogle su pravilno glasiti ovako: »Na Krimu je bilo više *neuspjelih (bezuspješnih)* neprijateljskih navala«. — »Pred Petrogradom *nisu uspjeli* ponovni sovjetski pokušaji ispada ili »Pred Petrogradom su ponovni sovjetski pokušaji ispada ostali *bez uspjeha*«.

46. »MNOGO SE PISALO... GLAGOL...« U jednom članku, koji je odobrio Hrvatski državni ured za jezik, bila je rečenica »U hrvatskoj književnoj prošlosti mnogo se *pisao* u onom značenju, koje nam ovdje treba, glagol očitovati«. U novinama, koje su članak tiskale, glasila je ta rečenica: »U hrvatskoj književnoj prošlosti mnogo se *pisalo* u onom značenju, koje nam ovdje treba, glagol očitovati«. Ta mala pogreška slagara ili ispravljača — koji tiskarski znači samo dodavanje jednog jedinog slova — poučna je kao primjer jedne loše navike, koja se kod nas prilično duboko uvriježila u jeziku novina i ureda. Ta je loša navika upotreba akuzativa mjesto nominativa uz bezlično izrečene prijelazne glagole. Svaki čas čitamo i čujemo ovakve rečenice: »U to se vrijeme mnogo nosilo *crne šešire*«. — »Predlažem, da se osnuje *novu tajnu organizaciju*«. — »Može se prikazati *glavne i najvažnije podatke*«. — Pravila hrvatske sintakse traže u ovakvim slučajevima, da se objekt prijelaznog glagola, koji ga pasivno izrečen nosi (»može se«, »mora se« i sl.), složi u broju, rodu i padežu s objektom u nominativu. Prema tome spomenute rečenice pravilno moraju glasiti: »U to su se vrijeme mnogo *nosili crni šeširi*«. — »Predlažem, da se osnuje *nova tajna organizacija*«. — »Mogu se prikazati *glavni i najvažniji podatci*«.

47. POMENUTI. »Pomenuto preustrojstvo gospodarskog života predviđa...« Srbizam je glagol *pomenuti* i glagolski pridjev *pomenut*, *pomenuta*, *pomenuto* (kao što je u gornjem primjeru). Hrvatski je: *spomenuto* preustrojstvo, a prema potrebi: *navedeno* preustrojstvo. Srbi govore i: »Nemoj da mi to više pominješ«, Hrvati: Nemoj mi to više spomi-

njati! Srbi: »Pomeni mi to, kad dođeš«, Hrvati: napomeni mi... Srpska je riječ *pomen*, koja znači: 1) zadušnice, 2) spomen, uspomena (Guberina-Krstić: Razlike, 160).

48. MOLILAC I MOLILJA. Premda ima dobrih hrvatskih riječi na *-lac* (na pr. *žetelac*, *misililac*) i na *-lja* (na pr. *pralja*, *misao vodilja*), ipak se hrvatski jezični osjećaj buni protiv riječi *molilac* i još više protiv riječi *molilja*. Hrvatski se općenito govori i piše *molitelj* i *moliteljica*. *Molilac* i *molilja* pripadaju beogradskom jezičnom krugu.

49. IZVJESTILAC. Čitamo u naslovu jednog novinskog članka: »*Izvestilac* P. K. o pukovniku Džalu.« Riječ *izvestilac (izvestilac)* srbizam je kao i *izveštač*; hrvatske se kaže *izvjestitelj* (v. Guberina-Krstić: Razlike, str. 113).

50. PROIZVOD I PROIZVODNJA. Ured za jezik primio je dopis, u kome se, među ostalim, nalazi i ova umjesna napomena: »Nerijetko nailazimo na riječ *proizvod*«, ali ne u smislu *produkta* već u smislu *produkcije* — *proizvodnje*, na pr. vlastiti proizvod pukućva, proizvod cipela i t. d. Prilazem isječak iz jednih novina, gdje stoji: »Ministarstvo za proizvod laži.«

Radi se o priznanju jednog istaknutog Engleza, da je kod njih bilo »ministarstvo opskrbe i ministarstvo za proizvod laži«. Iz smisla jasno proizlazi, da se tu radi o engleskom ministarstvu, kome je bio posao ili zadaća proizvoditi laž (ili laži), pa je trebalo reći: ministarstvo za proizvodnju laži. »Proizvod laži« može značiti samo produkt, što ga laž stvara, koji potječe od laži.

51. NEZBRINUT. Za srbizam *nezbrinut* nalazimo u Guberina-Krstićevu Rječniku razlika hrvatsku zamjenu *neopskrbljen*. Tako bi u naslovu: »Najtečaj za povjerenike domova *nezbrinute* mladeži« trebalo stajati: *neopskrbljene* mladeži. Ali bit će, da se u ovom slučaju ne radi samo o *neopskrbljenoj* mladeži u smislu njem. »unversorgt« nego o mladeži, kojoj je, kako čitamo u tekstu, potreban »odgoj pun razumijevanja i volje«, a to će biti za-puštena mladež u smislu njem. »verwahrlost«. Kod zamjenjivanja riječi *nezbrinut* hrvatskom riječi valja dakle razlikovati, radi li se o materijalnoj *neopskrbljenosti*, ili više o moralnoj *zapuštenosti*.

52. OSOBNIK. Tako se danas u upravnoj službi vrlo zgodno naziva ono, što se za vrijeme tuđinske uprave poslije 1918. zvalo »službenički list«. Ali u jednoj novinskoj bilješci čitamo ovo: »Dvadeset i jedan američki diplomat i konzularni činovnik, kao i 19 američkih *osobnika* iz Rumunjske stiglo je jučer u Lisabon«. Riječ »osobnik« u ovoj rečenici nema smisla, a radi se valjda o zamjeni s riječju »*posebnik*«, t. j. privatna osoba, privatnik.

53. OPET NACRT. »Za godinu 1942. izrađuje se veliki *nacrt*, koji predviđa brojne međunarodne susrete«. — U *nacrtu* je gradnja još četiriju škola na selima... — U obje rečenice stoji riječ *nacrt* za tuđu (međunarodnu) riječ *plan*. Ova riječ može imati različita značenja, među ostalim osobito dva: *nacrt* u smislu nacrtanog plana, na pr. kuća, zgrada i t. d., i *osnova* u smislu zamišljene namjere, koja se izražava riječima, a ne crtežima. Prvi je primjer izvađen iz nekog sportskog izvještaja, iz koga se jasno razabire, da se radi o *osnovi* namjeravanih

* Pod ovim natpisom donosimo priopćenja Hrvatskog državnog ureda za jezik i manje članke s područja hrvatskog jezika, koje je taj ured pregledao i odobrio.

međunarodnih sportskih priredaba. — Drugi primjer imao bi po smislu glasiti: »U osnovi je gradnja još četiriju škola« i mogla bi se nastaviti: »ali nacrti za te zgrade još nisu izrađeni«. Ali *nacrt* može značiti i *skicu*, i to nesamo u smislu crteža nego i u smislu privremenog, još nepotpunog, nedotjeranog teksta, ili možda samo okosnicu nekog sastavka, pa se tako govori na pr. o *nacrtu* nekog zakona, ili o *nacrtu* naukovne *osnove*.

Spominjemo usput, da dobar i sasvim točan prijevod tuđe riječi u gotovoj rečenici katkada nije ni moguće naći, ako je građa čitave rečenice prilagođena tuđoj riječi. Dobar pisac gradi svoju rečenicu u duhu hrvatskog izraza, a onda mu nije potrebna ni tuđa riječ ni njezina hrvatska zamjena. Tako je u drugoj rečenici mogao odpasti i *plan* i *osnova* (dakako i *nacrt*) pa je misao mogla biti izrečena ovako: »Odlučeno je (predviđeno je), da se na selima sagrađe još četiri škole«.

54. RANIJE. Među izrazite i najčešće srbizme idu prilog *ranije* (mjesto *prije*) i pridjev *raniji* (mjesto *prijašniji*) u ovakvim primjerima: »Za osiguranje pravilne opskrbe pojedinih gradova pozvane su već *ranije* aprovizacije uprave«. — »Kao što se i *ranije* događalo, Kozarčanin je...« — »Još prije toga prilikom *ranijih* naših podviga...« — To je bilo u *ranijim* prostorijama«. — Hrvatski se to kaže: »... pozvane su već *prije*...«, kao što se već i *prije* događalo«; »prilikom *prijašnjih* naših podviga«, »to je bilo u *prijašnjim* prostorijama«. Ali prilog *ranije* i pridjev *raniji* dobre su hrvatske riječi u ovakvim primjerima: »Danas sam malo zakasnio, ali ću zato sutra doći *ranije*«. — »Ima li kod nas i koje *ranije* voće od trešanja?« Prilog *ranije* ima protivno značenje od *kasnije*; a *prije* protivno je od *poslije*. *Raniji* je komparativ pridjeva *ran*; *raniji* je protivno od *kasniji*.

55. UZBUNA I UZBUNJAVANJE. Za tuđu riječ *alarm* upotrebljava se u hrvatskom jeziku riječ *uzbuna*, na pr. znak za uzbunu, sirene za uzbunu i t. d. Ali su se nedavno pojavile i »sirene za *uzbunjavanje*«, što se vidi iz naslova novinskog članka: Povremeno iskušavanje sirena za *uzbunjavanje* u Zagrebu. Pod ovom riječi, koja je izvedena od glagola *uzbunjivati*, moglo bi se razumjeti, da se radi o nečemu, što ima uzbunjivati mirne građane, a objava naprotiv upravo ide za tim da umiruje građane, da se ne uzbunjuju, kad čuju pokusni znak sirene. Neka se dakle i dalje govori o sirenama za *uzbunu*, premda one daju i druge znakove, tako na pr. i za svršetak napadaja; a da se one nazivaju sirenam za *uzbunjavanje*, za to nema nikakova razloga.

56. SMJENA. Povodom bilješke o riječi *smijenjen* stigao je Uredu za jezik upit, što ćemo s izrazom *smjena straže*. U rječniku razlika Guberine i Krstića, kao i u rječniku u »Prilogu Vjesnika vojnih naredaba i zapovjedi br. 29« nalazi se za riječ *smena* hrvatski izraz *izmjena*. Treba dakle u ovom slučaju govoriti *izmjena straže*.

57. KLINČA-SELO. Ovo se ime dosta često spominje u novinama, ali se piše vrlo raznoliko: Klinčaseo, Klinča selo, Klinča-selo, Klinča Selo, Klinča-Selo. Ime se sastoji od dvije riječi, i svaka od njih ima svoj naglasak. Ne može se dakle pisati sastavljeno kao jedna riječ. Prva se riječ u sklonidbi cijelog naziva ne mijenja, ne može se dakle pisati ni rastavljeno, nego treba obje riječi vezati spojnicom (kratkim crticom). Radi se o imenu na-

stanjenog mjesta, druga se riječ dakle piše velikim slovom. Ispravno je prema tome jedino pisati: *Klinča-Selo*. Tako se piše i Davor-Selo, Vilić-Selo. Ako se sklanja i prva riječ (redovno pridjev), onda se piše rastavljeno: Dugo Selo (Dugog Sela, Dugim Selom), Delibašino Selo, Ivanovo Selo, Donje Novo Selo, Ličko Petrovo Selo. Ali prva riječ može biti pridjev, pa da se ipak ne sklanja, a uz to još cijelo dvočlano ime ima samo jedan naglasak. U tom slučaju stapaju se obje riječi u potpunu složenicu, pa se piše, na pr. Zloselo, Zlosela, Zloselu, Zlose-lom (s naglaskom na prvom slogu, a *selo* bez naglaska).

58. KAMATI ili KAMATE. Ova se riječ danas rijetko kad javlja u jedini, redovito se upotrebljava u množini kao i njem. *Zinsen*. Ali se javlja u dva oblika: *kamati* i *kamate*, čemu u jedini odgovara: *kamat* i *kamata*, t. j. može biti i muškoga i ženskoga roda. A u tome je toliko kolebanje, da možete nesamo u istoj knjizi ili istom sastavku nego čak i u istoj rečenici naći oba oblika. — Akademski rječnik kod riječi *kamat* upućuje na riječ *kamata*, pa se oblikom *kamat* upoće dalje ne bavi, osim što za taj oblik navodi jedan jedini primjer (iz XVIII. st.). A kod riječi *kamata* navodi veliko mnoštvo primjera, počevši od XIV. st., ali napominje i ovo: U jednoga pisca XVIII. v. i u pisca našega vremena upotrebljava se i oblik *kamat* muškoga roda. — Sulek ima u Njem.-hrv. rječniku samo *kamata* (*kamate*), a u Rječniku znanstvenog nazivlja: *kamat*, *kamata*..., ali, govoreći dalje o tom pojmu, služi se samo ženskim oblikom.

Iz svega toga izlazi, da je muški oblik te riječi novijeg postanja, što uostalom ne bi smetalo, da se ona prihvati, kad bi bila u današnjoj hrvatskoj književnoj praksi u *općoj* upotrebi. Ali to nije. Naprotiv: oblik *kamati* i danas je brojčano daleko zaostao za oblikom *kamate*. Stoga se je Hrvatski državni ured za jezik odlučio za oblik *kamate* (jedn. *kamata*).

59. KANTA. Ova riječ, koja potječe iz njemačkog jezika (Kanne, dij. Kandel), može se sasvim dobro zamijeniti riječju *limenka*, koja je nastajana od *lim*, kao što je *staklenka* nastajana od *staklo*. Rječnik u »Prilogu Vjesnika vojnih naredaba i zapovjedi br. 29« (od 5. rujna 1941.) ima riječ *limenka* samo za umanjenu imenicu *kantica*. Ali ona može isto tako poslužiti i za riječ *kanta*.

Tu uostalom piše, da mjesto *prijašnjeg* izraza »kantica za petroleum« treba sada upotrebljavati: »limenka za *petroleum*«. Dodajemo, da bi trebalo reći: »*petrolej*«. Tuđice na *-um* u hrvatskom dobivaju redovito nastavak *-j* (*natrij*, *kolegij* i t. d.), dok Srbi vole *-um* (*ium*, *-ijum*) pa pišu: *natrijum*, *kolegijum* i t. d. (v. Guberina-Krstić: Razlike, str. 34. i mnoge takve riječi u rječniku).

60. ZAVOJEVAČ. Riječ *zavojevač*, koja se češće javlja u novinama, ide među srbizme; hrvatski se kaže: *osvajatelj* (Guberina-Krstić: Razlike, 214).

61. ILIDŽE. Na pitanje, koji je pravilan oblik imena poznatog kupališta kod Sarajeva: *Ilidže* ili *Ilidža*, odgovorio je Hrvatski državni ured za jezik, da treba govoriti i pisati: *Ilidža*.

62. O POMOĆI. Ovih smo dana pročitali u novinama ovakav natpis: *Veliki uspjeh priredbe »Pomoć«-i*. U ovome natpisu upada u oči nepravilno pisanje riječi »Pomoć« u padežu. O pisanju takvih

riječi valja znati ovo: Ako riječi predstavljaju neki naslov, one se pišu velikim početnim slovom, na pr. Preradovićev Putnik najpoznatija je hrvatska pjesma, ili: Učenici uče Preradovićeva Putnika. Takva riječ može se pisati i među navodnicima, na pr.: Preradovićev »Putnik« najpoznatija je hrvatska pjesma, ili: Učenici uče Preradovićeva »Putnika«.

Prema tome možemo pisati i riječ pomoć, kada znači poznatu ustanovu, velikim početnim slovom s navodnikom ili bez njega, dakle: Pomoć, Pomoći, ili »Pomoć«, »Pomoći«.

Nikako nije opravdano pisanje »Pomoć«-i ili Pomoć-i, pa bilo to tiskano verzalom na pr. »POMOĆ«-i. Riječ Pomoć ne valja u tekstu pisati samim velikim slovima, kao na pr. HAŠK, jer je to po svom postanku opća imenica, a nije nikakva kratica, sastavljena od prvih slova nekog niza riječi. U naslovu, t. j. kad su sve riječi pisane vel. slovima (verzal.), može se takvo pisanje dopustiti, no onda valja i nastavke takve riječi pisati zajedno s njome, dakle gen. POMOĆI odnosno »POMOĆI«, a nikako POMOĆ-i ili »POMOĆ«-i.

Spojnicica (kratka crtica) može se upotrebljavati ispred padežnog nastavka samo kod riječi, koje se čitave pišu velikim slovima, uzetim od prvih slova nekog naziva: GDI (Glazbeno društvo intelektualaca). HAŠK (Hrvatski akademski športski klub), dakle: koncert GDI-a, igralište HAŠK-a.

Ispred padežnih nastavaka, koje dodajemo na riječi, načinjene od početnih slogova pojedinih riječi, kao na pr. Pogod, Prizad, Mindom, ne ćemo ih pisati isto kao i Pomoć, Pomoći, t. j. Pogod, Pogoda, Pogodu, Pogodom; Prizad, Prizada, Prizadu, Prizadom; Mindom, Mindoma, Mindomu, Mindomom.

63. PESNIČANJE I ŠAKANJE. U želji, da se športski izrazi po mogućnosti zamijene hrvatskim riječima, pojavila se nedavno i riječ pesničanje, koja je imala zamijeniti tuđi izraz *boks* (*box*). Međutim, ta je riječ nesretno odabrana, jer Hrvati većinom upotrebljavaju za pojam stisnute ruke izraz *šaka*, a poznato je, da su pesničanje, pesničati se, pesničar riječi, koje su se upotrebljavale u srpskim novinama kao zamjena riječ *boks* i njezinih izvedenica. Prema tome bit će svakako bolje mjesto pesničanje, pesničati se, pesničar i sl. upotrebljavati izraze *šakanje*, *šakati se*, *šakač* itd., kako to već preporučuje i rječnik: Guberina-Krstić, Razlike između hrvatskoga i srpskog književnog jezika, str. 155.

64. JAVNI URED RADA. U jednom novinskom članku nalazimo ovaj naziv napisan na tri načina: javni ured rada, Javni Ured Rada i Javni ured rada (a ovo i među navodnicima: »Javni ured rada« u Zagrebu). Tu se radi o nazivu, koji se sastoji od tri riječi. Po pravilima Hrvatskoga pravopisa u takvom se slučaju prva riječ piše velikim početnim slovom, ostale malim, dakle: Javni ured rada. Navodnici nisu potrebni. Druga ili ostale riječi u takvim nazivima piše se velikim slovom samo onda, ako se njihovo značenje ne podudara sa značenjem cijelog izraza, na pr. Hrvatski Radiša. Riječ radiša znači radina čovjeka, čovjeka koji voli raditi, a Hrvatski Radiša je ime društva. U nazivu Javni ured rada i riječ ured i riječ rada uzete su u svom pravom značenju. Kao Hrvatski Radiša piše se i Hrvatski Crveni Križ, a kao Javni ured rada piše se Državni zavod za narodnu prosvjetu. Ako je u nazivu ustanove sadržan drugi naziv, koji se sam po sebi piše velikim početnim

slovima, onda se on tako piše i u cjelokupnom nazivu, na pr. Putnički ured Nezavisne Države Hrvatske.

65. NADLEŽNOST. Je li nadležnost srbizam? Jedno je sigurno: ta riječ kao i neke druge izvedenice od glagola *nadležati* srbizmi su u ovim slučajevima: 1) dostavlja se akt na *nadležnost*; to se hrvatski kaže: šalje se spis na *uredovanje* (na daljnje uredovanje) — 2) *nadleštvo*, to je hrvatski *ured*, *ustanova*, *oblast* — 3) *prinadležnosti*, hrvatski: *beriva* — 4) *nadležni starešina*, hrv. *pretpostavljeni, pretpostavljenik*.

Ali *nadležnost* nije srbizam, kada znači *kompetenciju*, njem. *Zuständigkeit*, pa se tako i u zakonskim odredbama Nezavisne Države Hrvatske govori o *nadležnosti* pojedinih ministarstava i ustanova, ili o tome, tko je za ovo ili ono *nadležan*. Samo treba imati na umu, da se nekad (ali nipošto uvijek) može mjesto *nadležan* reći i *mjerodavan*.

66. NALIV-PERO. »Rijetko je kada nešto tako brzo osvojilo čitav svijet kao *nalivpero*. Stroj za pisanje leži u svakoj poslovnici, uredu i sobi, *nalivpero* zataknuto je u svakom džepu. Samo onaj, tko se nauči na *nalivpero*... Tim riječima počinje jedan novinski članak, i tako tu imamo isti naziv napisan već u prvih šest redaka na tri načina: *nalivpero*, *naliv pero* i *naliv-pero*.

Sastavljeno pisanje *nalivpero* ne valja, jer svaki od oba dijela ovog naziva ima svoj naglasak. Rastavljeno pisanje *naliv pero* ne valja, jer u sklonidbi toga naziva ostaje prva riječ nepromijenjena. Treba dakle pisati *naliv-pero*, t. j. kao polusloženicu, u kojoj su oba sastavljena dijela vezana spojnicom (kratkom crticom), jer je naglasak na prvom slogu (*na-*) i na trećem slogu (*pe-*), a sklanja se: *naliv-pera*, *naliv-peru*, *naliv-perom*, *naliv-perima*. Tako se piše i: spomen-knjiga, remek-djelo, rak-rana, čelik-značaj-alaj-barjak, nadžak-baba, radio-emisija, foto-montaža i t. d.

67. OBNOVITI I PONOVIDI. Da bi se izbjegla zbrka u izražavanju i hrvatsko rječničko blago sačuvalo od uništavanja, Hrvatski državni ured za jezik određuje: Prema običaju, koji već dugo vlada u hrvatskom književnom jeziku, glagol *obnoviti* upotrebljavat će se u značenju »učiniti nešto novim«, *renovare*, *restaurare*, *erneuern*, dok će se glagol *ponoviti* kao i dosad pisati u značenju »po drugi put učiniti«, *repetere*, *wiederholen*.

68. SPISAK. Za pojam Konsignacija, Verzeichniss ne valja upotrebljavati riječ *spisak* kod dobre hrvatske riječi *popis*. U posebnim slučajevima može kao zamjena za *spisak* poslužiti izraz *Imenik*, a nekad *Iskaz* i *Kazalo*.

69. PRISTALICA. Na jedan upit odgovorio je Hrvatski državni ured za jezik: Riječ *Pristalica*, koja se može koji put naći i kod hrvatskih pisaca, tipičnija je za srpski književni jezik, dok je u hrvatskom običniji oblik *Pristaša* (v. Guberina-Krstić, Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika, str. 170.).

70. JOŠ UVIJEK RADNJA. Na natpisima, u novinama, u službenim i neslužbenim objavama i t. d. još uvijek se može naći izraz »radnja« pogriješno upotrebljen. Povodom naređenog čišćenja javnih natpisa, od nehrvatskih naziva Hrvatski državni ured za jezik ponovno upozorava, da je riječ »Radnja« srbizam, ako se upotrebljava u smislu: *Geschaft*, *Gewerbe*, *Betrieb*, a u značenju koje od ovih

hrvatskih riječi: *trgovina, obrt, posao, poduzeće, tvrtka, pogon, radionica prodavaonica, poslovnica, gostionica*, i sl. Stoga u takvom slučaju nehrvatski izraz *Radnja*, treba ukloniti s izloga ili natpisa i treba ga zamijenit jednom od navedenih ili kojom drugom prikladnijom hrvatskom riječi.

Tome se dodaje, da u mnogim slučajevima i nije potrebno prevoditi riječ »radnja«. Što će nam na pr. »Brijačka radnja«, kod dobrog a kraćeg izraza *brijačnica*.

ILIDŽA — NE: ILIDŽE. Opća imenica *Ilidža* turskog je podrijetla (*ilydža*) i znači toplice, toplo kupalište, *thermae*. Kao opća imenica može imati i množinu, na pr. obišao je sve *ilidže*, bio je u raznim *ilidžama*. Tako se govori u Bosni za nekoga, tko je tražio lijeka u raznim toplicama. U toj upotrebi riječ je dijalektalna i ne upotrebljava se u hrvatskom književnom jeziku.

Kao vlastita imenica postoji ta riječ u imenima nekih toplica u Bosni i nastanjenih mjesta nastalih oko tih toplica. Najpoznatija je od njih *Ilidža* kod Sarajeva. I upravo to ime može se naći i u obliku *Ilidže*. Taj je oblik i danas još redovit u njemačkim knjigama: putopisima, bedekerima, leksikonima, pa u atlasima i na zemljovidima. Ali tu možemo naći i drugih mjesnih imena u oblicima, kako ih mi danas ne pišemo, jer ih narod tako ne govori; na pr. Brčka (mjesto Brčko), Bjelina (mj. Bijeljina), Čajnica (mj. Čajniče), Goražda (mj. Goražde), Konjica (mj. Konjic), Plevlje (mj. Plevlja), Sarajevo (mj. Sarajevo), pa i Miljačka (mj. Miljacka). Bit će da sve te grijehe imaju na duši nekadašnji austrougarski vojnički kartografi. Neka od tih pogrješnih imena prodrle su i u knjige i spise hrvatskih pisaca. Tako na pr. i Franić u svom putopisu »S gijacima kroz Bosnu-Hercegovinu...« (1901.) hvali »*Ilidže*« i opisuje, što je sve vidio »u *Ilidžama*«. Ali Klaić u svojoj knjizi »Bosna« (MH 1878.) piše *Ilidža*, a taj oblik preteže i u današnjoj hrvatskoj književnosti i slaže se s narodnim govorom, što potvrđuju i poznati stihovi iz narodne pjesme:

Vino piju age Sarajlije
Na Ilidži pokraj Željeznice.

(Željeznica je prvi desni pritok rijeke Bosne, koja izvire blizu Ilidže).

I onda još nešto: već je i Franić u svom spomenutom putopisu kolebao između oblika: »u *Ilidžama*« i »na *Ilidžama*«. Prema narodnom govoru trebalo bi govoriti »na *Ilidži*« (s naglaskom na drugom slogu).

F. C-u

NOVO SARAJEVO. Treba li pisati *novo Sarajevo* ili *Novo Sarajevo*? Da bi se moglo odgovoriti na to pitanje, treba najprije znati značenje izraza. Ako se misli *novo Sarajevo*, t. j. današnje (a možda i buduće) za razliku od negdašnjega, *starog Sarajeva*, onda se pridjev piše malim slovom. Tako se piše i: »stari i novi Zagreb« (baš kao da kažemo: negdašnji i današnji Zagreb, ili: Zagreb nekad i sad), »novi Zagreb u bugarskom svijetlu«, »esnafi u starom Sarajevu«, »smjernice nove Evrope« i t. d.).

Ali u Sarajevu ima naselje ili predgrađe, koje je prozvano »Novo Sarajevo«. Kako se velikim slovom pišu ne samo imena gradova nego i imena njihovih dijelova: ulica, trgova, gradskih četvrti, mahala, na pr. Nova cesta, Baščaršija, Kaptol, Ciganska mahala, to treba tako pisati i *Novo Sarajevo* kao ime predgrađa ili dijela grada Sarajeva (isp. Novi Sisak), isto onako, kao da se radi o imenu zasebnog

mjesta (na pr. Nova Gradiška, Stara Gradiška). Dvojak je način pisanja i u ovim primjerima: *nova Hrvatska*, t. j. današnja, moderna, preporođena Hrvatska, gdje *nova* i ostali navedeni atributi nisu sastavni dijelovi imena naše zemlje ili države — i *Nova Hrvatska*, t. j. ime ili naslov lista, gdje je pridjev *nova* sastavni dio toga imena ili naslova.

F. C-a

OBNOVITI ILI PONOVI. Već nekoliko desetljeća razlikuju Hrvati po značenju glagole *obnoviti* i *ponoviti*. *Obnoviti* znači »učiniti nešto novim«, *renovare*, *restaurare*, *erneuern*, dok *ponoviti* znači »po drugi put isto učiniti«, *repetere*, *wiederholen*. — Ali u zadnje vrijeme često čitamo u novinama glagol *ponoviti* u onom značenju, koje je dosad predstavljao glagol *obnoviti*, a uz to i u značenju »preporoditi«, »pomladiti«, »popraviti«, »urediti« i sl. Tako se na pr. kaže: *ponoviti zemlju*, *ponoviti društvo*, *ponoviti gospodarstvo* i t. d. Katkada ta nova upotreba glagola *ponoviti* dovodi do besmislenih izreka pa i takvih, koje kažu upravo protivno od onoga, što se htjelo reći, kao na pr. u rečenici »nova Hrvatska ponovit će sve, što je bilo zlo i pokvareno u bivšoj državi«.

Hrvatsku potvrdu za *obnoviti* u značenju »renovare«, »restaurare« imamo još iz god. 1562. u »Postilama« izdanim u Tübingenu, a Akademijски rječnik potvrđuje upotrebu vrlo srodnoga glagola »obnavljati« u pučkom govoru u Lici. — Prema glagolu *obnoviti* načinjena je imenica *obnova*, koja ima potpuno isto temeljno značenje, koji i glagol, od kojega je načinjena: »renovatio«, »restauratio«, »Erneuerung«. Riječ *ponova* pripisuju Juridisch-politische Terminologie (1853.) uz »Erneuerung« i za Hrvate i za Srbe, ali se ni kod jednih ni kod drugih nije održala. Riječ *obnova* ima isti izvor (J. P. T.) uz *Renovation*. Zanimljivo je možda istaknuti da se u J. P. T. uz »wiederholen« nalaze kao hrvatski prijevodi *ponavljati* i *opetovati*, a kao srpski *povtoriti* i *povtoravati*. Akademijски rječnik pripisuje obje riječi: *ponova* i *obnova* Suleku, ali kao što vidimo, one su starije od Sulekova njem. hrv. rječnika. To što se nekada glagol *ponoviti* upotrebljavao u značenju »renovare«, »restaurare« (usp. Arj. 760-1), ne može biti razlog, da se on *danas* u tom značenju upotrebljava, jer izumrla značenja jednako kao i izumrle riječi, pa bile one i najhrvatskije ne vežu suvremeni jezik. U jezičnom razvoju obezveje nas samo suvremeno stanje i suvremen osjećaj jednako u pogledu glasovnih kao i smislenih vrijednosti. Riječi *obnoviti* i *obnova* nisu ni po izvoru nikakvi srbizmi, nego književno dobre hrvatske riječi posve određena značenja u suvremenom jeziku.

Da se glagoli *ponoviti* i *obnoviti* razlikuju značenjem i to onako, kako smo prije izložili, potvrđuju i hrvatski rječnici izdani u posljednjih 100 godina (Mažuranić-Užarevićev, Dobronićev, Veselićev, Filipovićev), a i Smirićeve službene terminologije (tal.-hrv. 1904., njem.-hrv. 1911.).

Usput spominjem, da povratni oblik »ponoviti se« u pučkom govoru često znači »(prvi put) obući novo odijelo«, ali to nije nipošto dovoljan razlog, da se glagolu *ponoviti* dade općenito značenje »renoviranja«, »restauriranja«. Takvom samovoljnom promjenom postojećega značenja ošteti bi se jezik: 1. jer bi ugasnuo hrvatski glagol *obnoviti*, 2. jer bi glagol *ponoviti* morao u isti mah nositi dva prilično različita značenja.

K. K.

ZAKONODAVSTVO NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE*

Odluka

o stipendijama đaka Poljoprivredno-šumarskog fakulteta

U cilju da se pomognu siromašni i vrijedni učeni poljodjelskog odsjeka Poljodjelsko-šumarskog fakulteta u Zagrebu, kako bi se mirno i bez borbe za svakidašnji kruh mogli posvetiti svojim naukama za dobro hrvatskog naroda

Odlučujem

da se ustanovi 100 (stotinu) stipendija u ukupnoj svoti od 1,000.000.— (jedan milijun) kuna godišnje, koja se svota ima unijeti u proračun ministarstva seljačkog gospodarstva.

Radi pravilne podjele stipendija izdajem ove uvjete:

Uvjeti

za podijeljivanje stipendija ministarstva seljačkog gospodarstva slušačima poljodjelskog odsjeka Poljoprivredno-šumarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu.

I. Stipendij se dijeli u 2 kategorije:

- a) I. kategorija iznosi mjesečno Kuna 1200.—
- b) II. kategorija iznosi mjesečno Kuna 800.—

II. Pravo na stipendiju imaju:

samo upisani slušači poljodjelskog odsjeka Poljoprivredno-šumarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, koji dokažu, da su:

- a) sposobni,
- b) siromašni, odnosno slabijeg imućstvenog stanja.

U prvom redu pravo na dodjeljenje stipendija imaju slušači, koji potječu sa sela odnosno sinovi seljaka, seoskih obrtnika i seoske inteligencije.

ad a) Kao dokaz sposobnosti služi potvrda o položenim ispitima odnosno kolokvijima.

ad b) Siromaštvo odnosno slabije imućstveno stanje slušač dokazuje svjedodžbama o imućstvenim okolnostima.

Ta svjedodžba treba da sadrži ove podatke:

A) Slušača:

1. Ime i prezime,
2. mjesto rođenja,
3. prebivalište,
4. vjera,
5. doba,
6. vlastita imovina,
 - a) glavnica ili dohodak: dohodarina,
 - b) posjed kuće: zgradarina,
 - c) posjed zemljišta: površina, vrijednost, dohodak, zemljarina i ini tereti.

7. da li uživa kakovu potporu, od koga, označenje visine iste.

B) Roditelja:

1. Ime i prezime,
2. zanimanje,
3. prebivalište,
4. da li oboje žive,
5. broj djece: a) opskrbljene, b) neopskrbljene,
6. imućstvene okolnosti:
 - a) plaća, penzija ili drugi dohodak,
 - b) posjed kuće, zgradarina,
 - c) posjed zemljišta: površina, vrijednost, dohodak, zemljarina i ini tereti,

* Pod ovim natpisom objavljujemo zakone, zakonske odredbe i naredbe važne po hrvatsku znaost i hrvatsku kulturu.

d) posjed obrta, obrtnica i visina poreza na poslovni promet.

7. Ine okolnosti, koje roditeljima otežuju uzdržavanje i odhranjivanje njihove djece uopće, i koje opravdavaju dodjelu stipendija.

III. Podnošenje molbi radi sticanja stipendijskog prava: Kandidati (osobe), koji žele postati stipendisti ministarstva seljačkog gospodarstva dužni su podneti molbe dekanatu poljodjelsko-šumarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu u roku od osam dana nakon položenih propisanih ispita.

Toj molbi imade se priložiti:

1. Potvrda o položenim ispitima odnosno kolokvijima,
2. svjedodžba o imućstvenim okolnostima,
3. potvrda mjestne ili redarstvene vlasti o sadašnjem vladanju,
4. potvrda nadležnog ustaškog logora, da nije radio protiv interesa hrvatskog naroda,
5. izjava da će svaku godinu, za koju uživa stipendij, služiti u Gospodarskoj struci ministarstva seljačkog gospodarstva dvostruki broj godina. Izjava mora biti potvrđena od nadležne vlasti.

Nakon izminuća molbenog roka dekanat Poljodjelsko-šumarskoga fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu predlaže sve primljene molbe ministarstvu seljačkog gospodarstva sa svojim prijedlogom na konačno rješenje.

IV. Trajanje stipendija:

Slušači primaju dodijeljeni im stipendij do konca završenih nauka, ako udovolje ovim uvjetima:

a) Slušači prvoga i drugoga poljeća dužni su, da polože (kolokviraju) nakon završenog poljeća najmanje 8 sati predavanja iz predmeta prvoga odnosno drugoga poljeća.

b) Slušači trećega poljeća dužni su, da polože barem 8 sati predavanja iz predmeta prvoga državnog ispita.

c) Slušači četvrtoga poljeća dužni su, da polože čitavi prvi državni izpit.

d) Slušači petoga i šestoga poljeća dužni su, da polože najmanje 8 sati predavanja iz predmeta dotičnih poljeća.

e) Slušači sedmoga poljeća dužni su, da polože barem 8 sati predavanja iz predmeta drugog državnog ispita odnosno po završetku istoga cijeli drugi državni izpit.

f) Slušači osmoga poljeća dužni su, da nakon toga poljeća polože najmanje 8 sati predavanja iz predmeta trećega državnog ispita.

g) Apsolventi mogu dobivati stipendij, ako su udovoljili točkama od a)—f), najdulje još jedno poljeće nakon apsolviranja.

Kao dokaz o položenim ispitima i kolokvijima služi potvrda.

Preustrojtvom sveučilišta i donošenjem novog propisnika o polaganju ispita mijenjat će se i točka IV. ovih uvjeta.

V. Isplata stipendija slušačima stipendistima vrši se mjesečno unatrag na temelju namire i svjedodžbe o položenim propisanim ispitima. Rok i put za podnošenje tih molbi naveden je u točki III. ovih uvjeta.

VI. Svaki stipendist po svršenim studijama dužan je služiti u gospodarskoj struci ministarstva seljačkog gospodarstva dvotruki broj godina za svaku godinu, za koju je uživao stipendij.

Neudovoljavanje točke VI. povlači povratak ukupne primljene stipendije u kamatima.

VII. Odsjek za gospodarsku prosvjetu ministarstva seljačkog gospodarstva vodi očevidnik o stipendistima.

Neka se ovo izvrši!

Zagreb, 20. studenoga 1941.

Ministar seljačkog gospodarstva:
Dr. Dumandžić, v. r.

Zakonska odredba
o ukidanju Julijanskog kalendara.
§ 1. Danom 5. prosinca 1941. ukida se na po-

druću Nezavisne Države Hrvatske Julijanski kalendar i uvodi Gregorijanski, gdje do sada nije vriedio.

§ 2. Od dana 5. prosinca 1941. sve će se svetkovine, kako nepomične tako i pomične, t. j. Uskrs i blagdani, o njemu ovisni, svetkovati prema Gregorijanskom kalendaru.

§ 3. Ova zakonska odredba zadobiva pravnu moć danom proglašenja u Narodnim novinama.

U Zgrebu, dne 4. prosinca 1941.

Poglavnik
Nezavisne Države Hrvatske:
Dr. Ante Pavelić, v. r.

DRUŠTVENE VIJESTI

SVEČANA SJEDNICA HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA U SPOMEN PRVE GODIŠNICE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE održana u subotu, dne 11. travnja 1942. u auli sveučilišta. Predsjeda: predsjednik, prof. ing. Đuro Stipetić. Zapisnik bilježi: tajnik, dr. Vladimir Bazala.

Nakon uobičajenih i propisanih formalnosti, predsjednik utvrđuje, da je sjednica pravovaljano sazvana, da je prisutan dovoljan broj članova i pozdravlja prisutne. Zatim naglašuje važnost, koju prva godišnjica Nezavisne Države Hrvatske ima za sav hrvatski kulturni, društveni i nacionalni život Hrvata, a osobito za sveučilište i visoke škole, te izriče zahvalnost Poglavniku, koji se svakom prilikom sjeća i naših najviših prosvjetnih ustanova.

Kako je na sjednici prisutan i velik broj sveučilišnih i visokoškolskih nastavnika, a u isto vrijeme ima se u drugoj dvorani održati svečana sjednica Društva visokoškolskih nastavnika, kojoj on također predsjedja, predlaže, da se obje sjednice održe na istom mjestu, t. j. u svečano iskićenoj auli sveučilišta.

Zatim predsjednik daje kratak izvještaj o dosadašnjem radu jednog, pa drugog društva, koji se primaju s odobravanjem.

Predsjednik daje riječ tajniku Hrvatskog sveučilišnog društva dru Vladimiru Bazali, koji razlaže smjernice budućega rada društva i ujedno razdjeljuje među prisutne štampanu brošuricu o tim smjernicama. Ujedno razdjeljuje tiskani izvještaj o društvenom radu od početka do danas, naglašujući da je Hrvatsko sveučilišno društvo ponosno ne samo što je uvijek stajalo na ispravnoj hrvatskoj liniji, nego je i svojim potporama omogućilo mnogim našim mladim znanstvenim radnicima, da se usavrše, a od njih su mnogi danas stekli bilo položaje u akademskoj karijeri, bilo u političkom životu nove Hrvatske. U tom pogledu ni jedno društvo nije do sada učinilo više nego Hrvatsko sveučilišno društvo za sveučilište i za mladi naraštaj. — Tajnikov izvještaj primljen je s odobravanjem.

Za riječ se javlja dr. Dragan Šafar, koji u opširnom i obrazloženom govoru zahvaljuje predsjedniku prof. ing. Stipetiću i tajniku dru Vladimiru

Bazali na dosadašnjem radu i postignutim uspjesima, te naglašuje korist, koju ima naša znanost i naše sveučilište od rada Hrvatskog sveučilišnog društva i od kritike, koja se s ovoga mjesta daje. On nije još zadovoljan potpuno s uređenjem sveučilišta, pogotovo još sveučilište nije posve očišćeno od nehrvatskih i protuhrvatskih elemenata iako je mnogo toga učinjeno. Ipak, kako mjerodavni faktori na rad Hrvatskog sveučilišnog društva gledaju s mnogo odobravanja, a ovo je društvo stavilo u tom pogledu svoje prijedloge i dalo svoje sugestije, — nema sumnje, da će skoro doći do konačnog uređenja Hrvatskog sveučilišta u potpunom opsegu, kako to zahtijevaju hrvatski probitci.

Ističe, da je izvještaj o radu društva vrlo lijep i predlaže, da se u cijelosti tiska na kraju 10. broja ovoga godišta društvenog glasnika »Alma Mater Croatica«, kao zaključna riječ.

Još jednom podstiče sve članove društva, da rade kao i do sada i istim načinom, jer je to pravi i najbolji način na korist sveučilišta i svih visokih škola i ujedno na korist svekolike hrvatske znanosti.

Za riječ se javlja ing. Josip Grünwald i predlaže ovaj zaključak:

Hrvatsko sveučilišno društvo će u spomen godišnjice Nezavisne Države Hrvatske sakupiti portrete ili povećane slikopise (fotografije) svih dosadašnjih rektora Hrvatskog sveučilišta i uz prigodnu proslavu postaviti u sveučilišnoj auli.

Obrazloženje: u auli se nalaze samo 17 slika bivših rektora, a red je i zahtijeva poštovanje, da se slike i svih ostalih rektora, kojih ima ukupno preko pedeset, sakupe i na istom mjestu izlože.

Ovaj se prijedlog jednoglasno prima i usvaja kao društveni zaključak.

Nakon zaključnih riječi, u kojima je predsjednik s nekoliko riječi izrazio nadu u procvat sveučilišta i visokih škola pod mudrom upravom Poglavnika i njegovih suradnika, ova je svečana sjednica zaključena.

Ovjeroviteljima zapisnika određeni su dr. Dragan Šafar i ing. Josip Grünwald.

Zapisnik je ovjerovljen stante sessione.

»ALMA MATER CROATICA«, glasnik Hrvatskog sveučilišnog društva u Zagrebu, izlazi mjesečno. — Glavni i odgovorni urednik: Hinko Wolf, Zagreb, Nova Ves 77, brzoglas 71-64. — Vlasnik i izdavač je Hrvatsko sveučilišno društvo u Zagrebu. — Rukopisi i dopisi za uredništvo šalju se na adresu glavnog urednika, a dopisi za upravu na adresu uprave: Zagreb, Sveučilišni trg 14, prizemno lijevo, brzoglas 89-82. — Štampa se u Zagrebu u Narodnoj tiskari, Kaptol br. 27, brzoglas 41-61. — Godišnja predplata Kn 120.—, pojedini broj stoji Kn 15.—. Ček Pošt. štedionice broj 31.093.

ALMA MATER CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

GODIŠTE V.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK :

H I N K O W O L F

Z A G R E B 1 9 4 2.

N A R O D N A T I S K A R A Z A G R E B, K A P T O L B R O J 27

SADRŽAJ

CLANCI I RASPRAVE:

Strana

Bach Ivan: Gotički oltar iz Remetinca	251
Bazala Vladimir: Hrvatsko sveučilišno društvo	346
Dr. Johann Georg Faust i Theophrastus Bombastus von Hohenheim, zvan Paracelsus, u zbilji i priči	214
Bayer Vladimir: Uređenje pravnog i političkog naukovanja u Italiji	333
Budak Mile: Prošlost i budućnost hrvatskog sveučilišta	1
Bulić Frane: O metodama i ciljevima arheologije	133
Cipra Franjo: Barbarizmi u hrvatskom jeziku nekad i danas	53
Cota Frane: Monsignor Bulić i fra Lujo Marun	141
Dabinović Antun: Od koga je god. 1000. Venecija imala mandat za osvajanje dalmatinskih gradova? 58 i 99	79
Fisković Cvito: Krstionica iz VIII. stoljeća u Kotoru	189
Guberina Petar: Jezik i njegovo očitovanje	245
Horvat Ivo: Hrvatska biljnogeografska skupina u zagrebačkom sveučilišnom botaničkom vrtu	180
Horvat Marijan: Rimsko pravo u današnjem svijetu	47
Horvat Rudolf: Kvaternikova buna u Rakovici	45
Ivšić Stjepan: Govor na svečanoj promociji	273
Ivšić Stjepan: Naš izgovor kroz rime	221
Kavran Božo: Hrvatsko sveučilište u doba diktature	94
Körbler Juraj: Borba protiv bolesti raka u Hrvatskoj	296
Krstić Kruno: Pitanje srbizama	241
Lerković Mladen: Od ustaškog sveučilišta do ustaške Hrvatske	
Lovrić Edo: O nazivu istočne crkve u području Kraljevine Hrvatske i Slavonije do konca svjetskog rata	92
Majtin Zlatko: Novi putevi njemačke znanosti privatnog prava	339
Matijević Mirko: Poglavnikov naraštaj	28
Mihanović Klement: O teoretskoj i znanstvenoj sociologiji	286
Miloslavić Eduard: Osnivanje medicinskog fakulteta u Sarajevu	89
M. T.: Hrvatski sveučilištarci za integritet naših zemalja	254
Neidhardt Nikola: Prilog pitanju odvajanja nekih fakulteta iz sklopa hrvatskog sveučilišta	18
Neidhardt Nikola: Iz statistike jedne knjige	110
Neidhardt Nikola: Finsko sveučilište kolijevka finskog nacionalizma	256
Pehare Karlo: Biskup svetog kamenja	138
Petz Vlado: Smisao i zadatak škole	149
Ratković Stjepan: Uloga visoke pedagoške škole u našem školskom sustavu	15
Sladović Eugen: Ekonomsko-komercijalna visoka škola	3
Smerdel Ton: O humanizmu	291
Šeper Mirko: Prilog upoznavanju prehistorijskog čaranja	145
Špišić Božidar: Hrvatska ortopedija	177
Štedimlija S. M.: Hrvati i hrvatsko ime u Carigradu	196
Uvanović Danijel: Današnji pogledi na strukturu svemira	200
Wolf Hinko: Hrvatske sveučilišne zastave	301
* * * Od kada postoji Hrvatsko sveučilište?	342
Veličina i vrijednost djela hrvatske sveučilišne mladeži	73
Novo školsko godište hrvatskog sveučilišta	117
Prva godišnjica	165
Iz borbe hrvatskog sveučilišta	300

KNJIŽEVNOST:

Hrvatska bibliografija (Mladen Bošnjak)	30
Dr. Vilim Bačić: Dubrovački brodovi u doba procvata dubrovačkog pomorstva u 16. vijeku (T. M.)	30
Karl Wetzel: Grundriss der allgemeinen Botanik (Boris Vrtar)	75
Pismo paroha Jovana Čokrljana Ljudevitu Gaju (M. B.)	76

Dr. Ante Pavelić: Strahote zabluda (Dr. Franjo Nevistić)	118
Dr. Stjepan Zimmermann: Filozofija života (Dr. Ton Smerdel)	167
E. S. Bogardus: Uvod u praktičnu sociologiju (Z. G.)	223
Dr. Antun Barac: Književnost i narod (Zlatko Milković)	259
Članak hrvatskog učenjaka dra P. Guberine u talijanskoj jezičnoj smotri (Prof. M. Veršić)	259
Zakoni, naredbe i odredbe	260
Sveuč. prof. dr. Albert Ogrizek: »Uzgoj goveda« II. dio (dr. G. Kodinec)	260
Hrvatsko kolo za god. 1941. (dr. Zlatko Gašparović)	316
Fran Galović: Pripovijesti	317
Dvije nove knjige Vladimira Nazora	317
Poljodjelska znanstvena smotra (dr. Ivan Šmalcelj)	360

MISLI O NASTAVI:

Vinko Nikolić: Pitanje stručnog školstva u našoj državi	32
Marko Veršić: Zadaća profesora Hrvata	78
Mate Orišković: Zadaća i dužnosti hrvatskog učitelja	169
Krsto Spalatin: Ne želimo samo učiti nego i naučiti žive jezike	225
Franjo Herman: Školska kvalifikacija sveučilišnih nastavnika	226
Josip Baugut: Iz metodike povijesti	261
Izvod iz govora sv. Oca Pape talijanskim sveučilištarcima	317

SVEUČILIŠNE VIJESTI:

75-godišnjica života sveuč. prof. dra Ede Lovrića	34
Da se ne zaboravi	35
Obavijest absolviranim filozofima	35
Raspisan natječaj za dva docenta na veterinarskom fakultetu	35
Umirovljen sveučilišni profesor dr. Josip Marić	35
Upute glede upisa početkom školske godine na Hrvatsko sveučilište i na Hrvatsku ekonomsku komercijalnu školu	35
Sveučilišni profesor dr. F. Milone iz Napulja izdat će djelo o Hrvatskoj	36
Hrvatski sveučilištarcu u Slovačkoj	36
Zaključak vijeća pravnog fakulteta	36
80-godišnjica sveuč. profesora dra Artura Gavazzia	78
Novi lektor hrvatskog jezika na bečkom sveučilištu	79
Sveuč. profesor dr. Antun Sović	79
Predavanja na ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi	80
Profesor Stjepan Ratković imenovan državnim tajnikom u ministarstvu nastave	122
Sveučilišni profesor dr. Bogdan Solaja otpušten iz državne službe	122
Ostavština hrvatskog rodoljuba zagrebačkom sveučilištu	122
Umirovljeni sveučilišni profesori	122
Novi redoviti profesori sveučilišta	123
Nova uprava Hrvatskog sveučilišta	170
Novi redoviti profesori sveučilišta	171
Bugarski sveučilištarcu prof. dru Antunu Vrgoču	171
Podjela nagrada iz zaklade prof. Ščetinca	171
Stipendija za njemačke i slovačke sveučilištarcu	171
Stipendije sveučilištarcima	172
Sveučilištarcu i umjetničke izložbe	172
Poglavnik je primio novu sveučilišnu upravu	227
Da se ne zaboravi	227
Novogradnje Hrvatskog sveučilišta	228
Navršila se 40-godišnjica hrvatske ornitološke središnice i 30-godišnjica prvog markiranja ptica	230
Imenovani članovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti	231
Novi rektor Visoke pedagoške škole	232
Dr. Branko Benzon sveučilišni profesor	232
Novi sveučilišni profesori	232
Popunjenje nastavnčkog zbora veterinarskog fakulteta	232
Novi docent ekonomsko-komercijalne visoke škole	232
Pojednosti kulturnog sporazuma između Hrvatske i Bugarske	232
Bugarski sveučilištarcu u Zagrebu slave blagdan sv. Klimenta	233
Boravak rumunjskog učenjaka i pjesnika dr. N. J. Herescu-a	233
Poglavnik o zadaći Hrvatskog sveučilišta	262
»Alma mater croatica« uvijek na pravom putu	262
Naši arhivi	262

Odbor za izgradnju Hrvatskog sveučilišta i visokih škola	263
Dr. ing. Josip Balen Poglavnikov župan županstva pri Poglavniku	263
Dr. Nikola Žuvić redoviti profesor sveučilišta	264
Zadaća fakultetskog dobra Maksimir u izobrazbi slušača gospodarstva	264
Reforma nastave u srednjim školama	266
Petnaestogodišnjica smrti sveuč. profesora dra Ise Kršnjavica	266
Profesor Stjepan Ratković ministar nastave	318
Izveštaj ministra prof. Ratkovića podnesen na VII. sjednici Hrvatskog državnog sabora	318
Za izgradnju veterinarskog fakulteta potrošeno je do sada 27 milijuna kuna	320
O državnoj zaštiti arhivske građe	321
Dvadeseta obljetnica đučkog doma u Runjaninovoj ulici	322
O Klementu S. Mihanoviću, autoru rasprave »O teoretskoj i znanstvenoj sociologiji	323
U Zagrebu je prof. dr. Edmund Mezger održao više pravnih predavanja	324
Hrvatska u okviru stare Evrope	324
Zagreb ima 394 knjižnice	324
Lijep dar Gradske knjižnici u Zagrebu	324
Umro je sveuč. profesor dr. Branislav Dimitrijević	324
† Dr. Milan Rešetar	324
Godišnjica smrti sveuč. prof. dra Gjura Arnolda	325
Godišnjica smrti učenjaka Janka Barléa	325
Prof. dr. E. Dovifat u Zagrebu	325
Reaktiviranje prof. Hirtza	360
Pučko sveučilište u Zagrebu	361

SA STRANIH SVEUČILISTA:

Vijećanja talijansko-mađarskih visokoškolaca	36
Hrvat imenovan asistentom na institutu u Berlinu	36
Profesor dr. Georg Winter dobitnik »Goetheove medalje za umjetnost i znanost«	36
Priznanja njemačkom učenjaku	36
Talijanska carica počasni doktor	36
50-godišnjica rumunjskog sveučilišta	37
Imutak američkih sveučilišta	37
Sudbina knjižnice u Louvainu u sadanjem ratu	37
Vojvoda Aimone di Spoleto počasni doktor milanskog sveučilišta	37
Priznanje talijanskom ministru Bottai-u	37
Život nizozemskih sveučilištaraca	37
Proslava 400-godišnjice smrti Paracelsusa u Salzburgu	38
Da se ne zaboravi	80
Upisi na slovačkom sveučilištu	81
Smrt znamenitog njemačkog ekonomiste	81
Visokoškolski tečajevi na Semmeringu	82
Dr. Vojtech Tuka opet predaje na sveučilištu	82
Kralj Boris III. počasni doktor tehničkog sveučilišta u Budimpešti	123
Promocija ministra predsjednika Filova za počasnog doktora budimpeštanskog sveučilišta	123
Hrvatski sveučilištarci u Beču osnovali H. A. K. »August Šenoa«	123
Lektori za hrvatski jezik na talijanskim sveučilištima	173
Četiri slovačke stipendije za hrvatske sveučilištarce	173
Dr. Gesemann predsjednik Slavenskog instituta u Pragu	173
Prof. Salvini docent rimskog sveučilišta	173
Početak sveučilišne godine u Bukureštu	173
Otvorenje akademske godine papinske akademije	173
Njemačko sveučilišno izaslanstvo u Torinu	173
Otvorena trinaesta akademska godina talijanske kraljevske akademije	173
U studenom je otvoreno Strassburško sveučilište	173
Francuska školska reforma	173
Nizozemska sveučilišta	174
Natjecanja njemačkih sveučilištarki u Darmstadtu u ratnoj godini 1940-41.	175
Novo sveučilišno godište u Italiji	175
Škole u Italiji	233
Promjena u organizaciji slovačkih sveučilištaraca u inozemstvu	234
Bugarski sveučilištarci bit će pozvani u vojsku	234
Sveučilišta u Sjedinjenim američkim državama	234
Seminar za novinstvo u Bugarskoj	234
Hrvatski sveučilištarci u Berlinu	267
I. Hrvatsko akademsko društvo »Ruđer Bošković	267
Sveučilišna knjižnica u Bratislavi	267

Djelo slovenskog učenjaka na njemačkom jeziku	267
Svečano je otvorena akademska godina Instituta za talijansku kulturu u Valenciji	267
Osnovana »Behringova nagrada«	267
Gradnja najvećeg observatorija u Europi	267
Rad sveučilišta u Parizu	268
Necbavljena povijest lateranskog ugovora	268
Visoka škola za grafičare u Leipzigu	268
Rumunjski profesor predaje na berlinskom sveučilištu	268
Talijanski savez matematičara	268
Sveučilišta u Madžarskoj	325
O godišnjaku pravnog fakulteta sveučilišta u Zagrebu	326
Novi kulturni vidici u Njemačkoj	326
Izložba knjiga u Sofiji	326
Sastanak studenata sila trojnog ugovora	326
Požar sveučilišta u Carigradu	326
Njemačke škole u Generalnom Gouvernementu	326
Albertina je glasovita bečka grafička zbirka	326
Otpušteni profesori beogradskog sveučilišta	326
† Dr. Metod Dolenc	326
Umro je dr. Stanko Lapajne	326
Madžarsko-talijanska kulturna izmjena	361
Najveća astrofizička osmatračnica u Italiji	361
Dr. Juraj Körbler pozvan da održi predavanje na njemačkim sveučilištima	361
Umro je sveuč. profesor dr. August Rath	361
Povijest visokih škola	362
Promocija Josipa Weinhebera na čast doktora honoris causa	362
Likvidacija visoke ekonomsko-komercijalne škole u Beogradu	362
Ukinuta je i viša pedagoška škola u Beogradu	362
Novi predsjednik zavoda za talijansku kulturu u Zagrebu	362
Talijanski učenjak, liječnik prof. dr. Raffaele Paolucci boravio je u Zagrebu	362
Predavanje hrvatskog učenjaka u Rimu	363
 HRVATSKI JEZIK:	 38, 83, 234, 268, 327, 363
ZAKONODAVSTVO NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE:	40, 85, 124, 175, 236, 271, 331 i 364
DRUŠTVENE VIJESTI:	44, 332